

Urfa

KURTULUŞ YAZILARI

Müslüm C. AKALIN

Urfa

KURTULUŞ YAZILARI

Müslüm C. AKALIN

2015

ŞURKAV
ŞANLIURFA İLİ KÜLTÜR EĞİTİM SANAT VE
ARAŞTIRMA VAKFI YAYINLARI

Yayın No: 39

Birinci Basım: Nisan 2015

ISBN : 978-975-7394-40-2

Yayın Koordinatörü
S. Sabri KÜRKÇÜOĞLU

Mizanpaj
Mustafa AKGÜL

Kapak Resmi
M. Nihat KÜRKÇÜOĞLU

Baskı
Yorum Matbaacılık
ANKARA

KISALTMALAR

AA	Atatürk Arşivi
ALB	Albay
ATASE	Askeri Tarih ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü
BMM	Büyük Millet Meclisi
BNB	Binbaşı
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
DH. EUM. AYŞ	Dahiliye Nezareti Emniyeti Umumiye Müdüriyeti Asayiş Kalem
DHŞ.FR	Dahiliye Nezareti Şifre Kalem
HR.SYS	Hariciye Nezareti Siyasî Kısım
HTVD	Harp Tarihi Vesikaları Dergisi
MHC	Müdafaayı Hukuk Cemiyeti
MMZC	Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi
YB	Yarbay
YZB	Yüzbaşı

TAKDİM

Kurtuluş Savaşı literatüründe kendi kendini kurtaran üç şehir olarak bilinen Urfa, Antep ve Maraş, "..Müttefiklerin güvenlikleri tehdit edildiğinde herhangi bir stratejik noktayı işgal edebileceklerine" ilişkin Mondros Mütarekenamesi'nin 7. maddesi hükmü gerekçe gösterilerek önce İngilizler ve sonra da Fransızlar tarafından işgal edilmişti.

İngiliz işgalini geçici kabul eden bölge halkı, işgal edilen bölgelerin Fransızlar'a devri üzerine bütün gücüyle örgütlenip mücadeleye başlamış ve kadınıyla erkeğiyle siviliyle askeriyle, milisiyle aşiretiyle verdiği mücadele sonunda işgalcileri topraklarından çıkartmıştır.

Urfa'nın her mahallesinin her evinden, her köyünden, her aşiretinden insanların yazdığı bu kahramanlık destanına dair, yakın zamana kadar yazılan eser sayısı fazla olmayıp özellikle ŞURKAV'ın; kuruluşundan bu yana kendine misyon edindiği öncülük göreviyle bu tür yayınlarda büyük artış olduğu tartışmasızdır.

Vakfımızın mütevelli heyeti üyesi Av. Müslüm Akalın'ın Urfa'nın kurtuluş mücadelesiyle ilgili yayınlarının bu konuda büyük bir boşluğu doldurduğu kamuoyunun malûmlarıdır. Her biri çeşitli arşiv belgelerine ve hatıratlara dayalı olarak yazılmış olan ve Urfa'nın vermiş olduğu mücadelenin çeşitli safhalarına ışık tutan çeşitli makalelerin bir kitap halinde yayını genç kuşakların, atalarının vermiş olduğu bu asil mücadeleye ilişkin bilgi ve ilgilerini artıracak gibi eserin bu konudaki araştırmalarda kaynak olma niteliği taşıyacağı da şüphesizdir.

Urfa'nın Kurtuluş Mücadelesi'nin önemli sayfalarını ve şahıslarını derinlemesine anlatan bu yazı ve makaleleri dergi sayfalarında yitip gitmekten kurtarıp ve genişletip güncellemek sureti ile bu değerli çalışmayı hazırlayan vakfımızın mütevelli heyeti üyesi Av. Müslüm Akalın'a ve yayında emeği geçenlere teşekkür ederim.

İzzettin KÜÇÜK
Şanlıurfa Valisi
ŞURKAV Başkanı

İÇİNDEKİLER

Bir Kuvayı Milliye Öyküsü: Urfa'nın Kurtuluşu	9
Ali Saib Bey ve Kurtuluş Savaşımız	24
Mustafa Kemal ve Urfa'nın Kurtuluşu	33
Urfa'nın Kurtuluşunda Suruç Cephesi	42
Urfa'nın Tahliyesi ve Şebeke Olayı	55
Fransız Albayı Normand Urfa'da	69
Urfa'nın Kurtuluşu ve Mutasarrıf Ali Rıza Bey.....	80
Kurtuluş Savaşımızda Komutanlar	94
Son Osmanlı Meclis-i Mebusanında Urfa Mebusları.....	101
Urfa'da Fransız İşgal Kuvvetleri	120
Kurtuluş Savaşçıları	123
İki Kurtuluş Savaşçısı.....	129
Dizin	137
Kitaptaki Yazıların Yayınlandıkları Yerler.....	149

BİR KUVAYI MİLLİYE ÖYKÜSÜ: URFA'NIN KURTULUŞU

Mondros Mütarekenâmesi'nin 7. maddesinde yer alan "Mütetfikler, güvenliklerini tehdit edecek bir durum ortaya çıktığında herhangi bir stratejik noktayı işgal hakkını haiz olacaklardır" hükmü, Urfa'yı işgale gerekçe yapılarak 24 Mart 1919 (yerel kaynaklara göre 7 Mart 1919) tarihinde Urfa, İngilizler tarafından işgal edildi.

Bir İngiliz yarbayı, iki subay ve bir zırhlı otomobille geldikleri Urfa'da İngiliz komutan, ziyaret ettiği Mutasarrıf Nusret Bey'e "Galip bir hükümetin askeri neden karşılanmıyor?" diye sorduğunda ondan, "Haksız yere memleketi işgal eden bir kuvveti karşılamaya çıkmak bir Türk mutasarrıfına yakışmaz, bir misafir gibi gelseydiniz, sizi Birecik'te karşılardım" cevabını alıyordu.

200 kişilik bir piyade bölüğü, bir zırhlı, 6 yük ve 3 binek olmak üzere 10 otomobil ve 50 yük arabasıyla Urfa'yı işgal eden İngilizler, ertesi gün Urfa'da bulunan 1. Süvari Alay Komutanı Binbaşı Hüseyin Bey'den, Alay'ın Urfa'yı terk etmesini istediler. Durum, üst makamlara bildirilerek ve Urfa'da bir subay komutasında bir süvari takımı bırakılarak Alay, Karaköprü'ye, daha sonra da Siverek'e çekildi.

İngilizler, yörede buldukları süre içerisinde özellikle aşiretlerle ilişki kurmaya çalıştılar. Özel bir önem verdikleri Milli Aşireti Reisi İbrahim Paşa'nın oğlu Mahmut Bey'e, Kürt Lawrence'ı olarak adlandırılan Binbaşı Noel ve Yüzbaşı Woolley'i gönderip Kafkasya ile Mezopotamya arasında kurulabilecek bir tampon bölge için yoklamalar yaptılar. Bununla da yetinmeyerek Halep'teki İngiliz General Barrow, Mahmut Bey'i 30 Haziran'da Urfa'ya

davet etti. Mahmut Bey, nasıl davranması gerektiğini sorduğu XIII. Kolordu'dan aldığı talimat çerçevesinde buluşmaya gitmedi. Suruç civarında aşiretle yapılan toplantıda ise Ketkânlı Aşiret Reisi Basravî, kendisiyle aşiretinin Osmanlı tebaası olmayacağını, eski dostu bulunan İngilizler kabul etmediği takdirde herhangi bir ecnebi devletin tebaası olacağını ve bunlar da kabul etmediği takdirde Arap hükümetlerine katılacağını söyledi.

İngilizlerin şehir merkezindeki Ermenilere duyduğu ilgi, onlara Ermeni mahallelerinde silah talimi yaptırmaya kadar gidiyordu. İngilizlerle birlikte Urfa'ya gelen Ermeni gönüllülerinin üstlendiği bu talimlerden başka Ermeniler ikide bir dükkânlarını kapatıp evlerine çekiliyor, çanlar çalıyorlar, asayişsizlik havası yaratmaya çalışıyorlar ve İngilizlere istihbarat çalışmalarında yardımcı oluyorlardı. XIII Klordu durumu Harbiye Nezaretine rapor ederken "İngilizler Urfa livasını asayişi sağlama maksadıyla işgal etmişlerdir. Halbuki zamanımızda Urfa'da ufak bir hadise olmamış iken İngilizlerin gelmesinden sonra hassaten son zamanlarda bu livada asayiş pek muhteldir. Eşraf köylerine gidemiyor" diyordu.

Mutasarrıf Nusret Bey'in davranışı, İngilizler'in hoşuna gitmediği için tehcir bahanesiyle görevinden azledilerek İstanbul'a gönderildi. Ancak Nusret Bey'in VI. Ordu Komutanı Ali İhsan Paşa'nın tavsiyesiyle oluşturduğu milis kuvvetlerinin silahları henüz toplanmamıştı. Erzurum Kongresi için yapılan davete katılabileceğini mutasarrıfa tebliğ eden Müftü Hasan Efendi'ye hayranlık duyan Jandarma Komutanı Binbaşı Ali Rıza Bey, Erzurum Kongresi'nin beyannamesini Milli Aşiret Reisi Mahmut Bey'den elde edince, dağılan milis kuvvetlerini bir cemiyet olarak örgütlemek düşüncesini, mutasarrıf olarak Nusret Bey'in yerine atanan Ali Rıza Bey'e açmış ve Meclis-i İdare azasından Hacıkâmilzade Hacı Mustafa aracılığıyla kurulan temas sonucu 4-5 Eylül 1919 gecesi Güllüzâde Hacı Osman Efendi'nin evinde toplanan eşraf ve aydınlar, Müdafaayı Hukuk Cemiyeti'nin temellerini atmışlar ve bu

toplantıda bulunanlar, daha sonraları halk arasında Onikiler olarak adlandırılmışlardır. Kurtuluşa kadar mücadele edileceğine Kur'ân-ı Kerim üzerine ant içen ve Jandarma Komutanı Binbaşı Ali Rıza Bey başkanlığında toplanan 12 reis şunlardı:

1. Meclis-i İdâre eski azasından Belediye Reisi Hacıkâmilzade Hacı Mustafa Efendi(Hacıkâmiloğlu)
2. Barutçuzâde Hacı İmam Efendi (Barut)
3. Eşraftan Tüccar Hacıkâmilzade Hacı Mustafa Reşid Efendi (Yetkin)
4. Mollazâde Mahmud Efendi (Özbay)
5. Polis Komiserliğinden müstafi Arabikâtibizâde Şakir Efendi (Yazgan)
6. Güllüzâde Osman Efendi (Güllüoğlu)
7. Esnaftan Şellizâde Ali Ağa (Şelli)
8. Tüccârdan Nebozâde Hacı İmam Efendi (Elçi)
9. Eşraftan Hacı Bedirağazâde Halil Ağa (Aydoğdu)
10. Jandarma tabur mülhaki İzmirli Adil Hulûsi Efendi (Gür)
11. Takım komutanlarından Mülazım-ı Evvel Hüseyin Pertev Efendi (Savaş)
12. Jandarma Çavuşu Sofi oğlu Hacı Mustafa Çavuş (Güven)

Cemiyetin kuruluşu Sivas'ta Heyet-i Temsiliye Başkanlığı'na bildirildi ve alınan cevapta örgütlenmenin genişletilmesi, XIII. Kolordu komutanlığı Kurmay Başkanlığı ve Mardin'deki V. Tümen komutanıyla temas kurulması istendi. Bunun üzerine Arabikâtibizâde Şakir Efendi ve Mollazâde Mahmud Efendiler, XIII. Kolordu Kurmay Başkanı Halit Bey ile muhabere etmek amacıyla Siverek'e gittiler.

Suriye İtilâfnamesi

Ekim ayı içerisinde İngilizlerce işgal edilen yerlerin Fransızlara devredileceği söylentileri yaygınlaştı. 15 Eylül 1919 tarihinde Paris'te yapılan ve Suriye İtilâfnamesi olarak da bilinen *Suriye ve Kilikya'da İşgal Kuvvetlerinin Değiştirilmesine İlişkin İngiliz-Fransız Anlaşması*'na göre Urfa ve çevresi Fransızlara verilecekti. Fransız Generali E. Brémond'un "Tarihimizde Fransa'nın başına konan talih kuşunu bir defa daha ürkütüp kaçırdığı elemli bir devre" dediği, Kilikya olarak adlandırılan bölgenin işgali bu şekilde kararlaştırılırken, Mustafa Kemal Fransız işgalini "haksızlık üstüne haksızlık" olarak nitelendiriyor ve bu bölgelerin Fransızlara işgal ettirilmemesini istiyor ve XIII. Kolordu Komutanlığı'na çektiği bir telgrafla İngilizlerin Urfa'yı boşaltmasından sonra, Urfa'dan çekilen 1. Süvari Alayı ile Urfa'nın derhal işgaliyle Fransız işgalinin bu şekilde önlenmesi gerektiğini bildiriyor, ancak XIII. Kolordu komutanı bu hususta hükümetten onay alamıyordu. Bunun üzerine Mustafa Kemal, Urfa Müftüsü ve eşrafına çektiği telgrafta "Göç doğru değildir. Milli örgütlenişi genişletin. Her türlü haksızlığı protesto ve icabında fiilen reddedin" talimatını veriyordu.

Ancak fiili hiçbir hareket vuku bulmuyor ve İngilizler Ekim ayı sonunda Urfa'yı boşaltarak Fransızlar'a teslim ediyorlar, fakat Fransızlar gelmeden önce Urfalılar'a silah dağıtmayı da unutmuyorlardı. Nusret Bey'in İngilizlere karşı davranışıyla azlolunduğunu bilen Mutasarrıf Ali Rıza Bey, Fransız Komutanını ayakta karşılıyor ve daha önce sergilediği uysal ve durumu idare edici davranışlarıyla sınırlendirdiği Mustafa Kemal'den başka, XIII. Kolordu Komutanlığı'nın da tepkisine neden oluyordu.

Fransız işgal kuvvetlerinin komutanı Binbaşı Hauger ve siyasi yönetici Yüzbaşı Sajous, hükümet dairesinde bütün memurları toplayarak her memurun nerede olduğunu, harpten önce hangi yerlerde bulduklarını ve adlarını sordular. Bütün memurların

görevlerini günü gününe yapmalarını isteyerek Osmanlı Hükümeti ile Fransız Cumhuriyeti'nin pek eski dostlar olduklarını, iki milletin de harp etmek amacıyla değilken istemeyerek bir harp meydana geldiğini belirttiler ve jandarmaların iyi çalışmasını, Fransız subaylarıyla iyi geçinilmesini tavsiye ettiler.

Konuşmaktan Çok Dinlemek Hükümfermadır

Kasım ayı içerisinde Binbaşı Ali Rıza Bey, aşiretleri Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti'ne katmaya çalıştı. Harran'daki İmam Bakır'da Arap aşiretlerini toplayarak hepsini İmam Bakır'ın kabri ve Kur'ân üzerine yemin ettirdi. Toplantıya Geysî aşiretinin bütün kabileleri katıldığı halde, Siyala Aşireti Reisi Salih el-Abdullah katılmadı. Geri istenmesine rağmen, yağma ettiği Kısas Köyü'nün eşyalarını getirmedi ve toplantıyı Fransızlara ihbar etti. Yüzbaşı Sajous'un durumu Cerablus'a bildirmesi üzerine de Yarbay Depoir Urfa'ya gelerek Binbaşı Ali Rıza Bey'i karargâha davet etti. Binbaşı Ali Rıza Bey'in cevaplarından tatmin olmayan Fransız Komutan, Ali Rıza Bey'e tutuklu olduğunu, Adana üzerinden İstanbul'a gönderileceğini söyledi ve azledildiğini mutasarrıflığa bildirdi. Ali Rıza Bey, taburun devir-teslimi gerekçesiyle aldığı izinden yararlanarak akşam Siverek'e doğru firar etti. Bunu haber alan Fransızlar, bölgeye Ali Rıza Bey'in girmesini yasakladılar, bölgeye girmesine hoşgörülü davrananlara para ve hapis cezası verileceğini ve kendilerine teslim edene 500 lira ödül vereceklerini bir bildiriyle mutasarrıflığa tebliğ ettiler.

Bnb. Ali Rıza Bey'in firarına büyük tepki duyan Fransızlar, Urfa halkına ve idareye karşı davranışlarını sertleştirdiler. İlk olarak Suruç Kaymakamı Mesut Bey ve Suruç Jandarma komutanlığına vekâlet eden Onikiler'den Mülâzım-ı Evvel Hüseyin Pertev Efendi'yi tutuklatarak, Adana yoluyla İstanbul'a gönderdiler. Ardından Kürt ve Arap reislerinin Fransızlarla görüşmelerini engellemeyi "Fransızların savunduğu özgürlük ilkelerine aykırı olduğu"

gerekçesiyle cezalandıracaklarını mutasarrıfa bildirdiler. Ertesi gün de Fransız işgalindeki bölgelere gidecek kişilere verilecek seyahat belgelerinin Fransızlarca vize edilmesi mecburiyetini getirdiler. Mülâzım Adil Hulûsi Efendi o günlerin baskılı ve kasvetli havasını anlatırken 'konuşmaktan çok dinlemek hükümfermadır' diyordu.

Milli Mücadele yanlılarına göz açtırmamayı kafasına koyan Fransız işgal komutanlığı, Aralık ayında eşraftan dört kişinin ihbarı üzerine Binbaşı Ali Rıza Bey ile mektuplaştığı öne sürülen Siverekli Ali Efendi'yi tutuklayarak 200 Türk altını para cezasına çarptırdılar. Bucak aşireti mensubu Ali Efendi'nin tutuklanması, aşiretlerde rahatsızlık doğurduğundan Badıllı Aşireti Reisi Sait Bey, Ali Efendi'nin tahliye edilmemesi halinde aşiretlerle Urfa'ya hücum edileceğini bir mektupla Fransızlara bildirdi. Sait Bey'in ikinci mektubu Ali Efendi'nin tahliyesini sağladı. Ancak Fransızlar, mülkî idare üzerindeki baskılarını sürdürdüler. Memurların yapacakları görevlere atanmalarından Belediye'nin bütçesine kadar her işe karışmaya devam ettiler.

Farklı Bir Mutasarrıf

Bu sıralarda Mardin'deki V. Tümen Komutanı Yarbay Kenan Bey tarafından özel görevle Urfa'ya gönderilen Seyit Mehmet Efendi adındaki görevli, verdiği raporda, "Urfa'da iki cemiyet, iki fikrin bulunduğu; Mutasarrıf, Şükrü Nasih Bey ve arkadaşlarının bir harekât-ı ihtilâliye yapılmayarak siyasi çalışmada bulunmak, diğerlerinin ise bir kıyam yapmak fikrinde bulduklarını" belirtiyordu. Bu son görüştekiler jandarma komutanı Binbaşı Ali Rıza Bey'in görüşlerini paylaşanlardı. Mutasarrıf Ali Rıza Bey, Fransızlar'ın tutuklamaları üzerine firar eden Binbaşı Ali Rıza Bey'in "memleketin başına bir felâket getirecek mahiyette işlere kalkıştığından, fikrine iştirak eylemediğini" Kenan Bey'e bildiriyor, şu sıra ayaklanmanın doğru olmayacağı görüşünü savunuyordu. Mutasarrıf Ali Rıza Bey'in bu yumuşak tavrı, milli mücadele

yanlılarını rahatsız ediyor, sözgelimi Milli Aşireti Reisi Mahmud Bey'in "Mutasarrıf Ali Rıza Bey, â'mal ve maksad-ı milliyi tecviz etmiyor, â'mal-i milliyeyi takip edenleri tenkid ediyor" biçiminde XIII. Kolordu'ya yakınmasına ve Fransız bölge komutanı Urfa hükümet dairesine gelip memurları topladığında Mutasarrıf Ali Rıza Bey'in makamını ona verip ayakta durması, "ziyaret boyunca hizmetçi gibi ayakta beklediği" şeklinde XIII. Kolordu Komutanlığı'nın tepkisine neden oluyordu.

Binbaşı Ali Rıza Bey'in yerine Urfa Jandarma Komutanlığı'na atanan Yüzbaşı Ali Saip Bey, Aralık ayı sonunda Urfa'ya geldi. Emekli Binbaşı İhsan Bey, Harran Kaymakamı Şevket Bey, Baytar Müfettişi Adil Bey, Meclis-i Meb'usan azası Siverekli Ali Efendi, Belediye Reisi Hacı Mustafa Efendi, Barutçuzâde Hacı İmam Efendi ve Bedirağazâde Halil Ağa ile görüştü ve ayaklanma düşüncesini onlara açtı. Onlardan tasvip görünce, 15 Ocak'ta bir ayaklanma planı hazırladı. Buna göre, 15 Ocak günü saat 8'de aşiret reisleri Urfa, Telebyâd ve Arappınarı'ndaki Fransız işgal kuvveti komutanlıklarına birer ultiमतom verecekler ve Fransızlara Urfa'yı boşaltmaları için 24 saat mühlet tanıyacaktı. Fransızlar ultiमतomu reddetdikleri takdirde Aneze Aşireti Reisi Haçım Bey, şimendifer hattının Siftek ile Fırat arasını tahrip ederek telgraf hatlarını kesecek, Suruç aşiretleri Suruç ve Arappınarı'ndaki Fransız kuvvetlerini püskürtecek, Döğerli, Badıllı, merkez sancağına bağlı aşiretlerle Kuvayı Milliye ve Jandarma kuvvetleri de Urfa'daki Fransız kuvvetlerini çıkaracak ve Urfa ile diğer yerler arasındaki telgraf hatlarını keseceklerdi. Aşiret reislerinin Fransızlara verecekleri ultiमतom metni şu şekilde hazırlanmıştı:

"Gerek Wilson ilkelerine ve gerekse Mondros Mütarekenâmesi hükümlerine aykırı olarak memleketi sebepsiz işgalinizi şiddetle red ve protesto eder ve kısa bir müddet içinde bulunduğunuz yeri boşaltmadığınız takdirde zorla savaşılarak çıkartılmanız yoluna size ait olacağı tebliğ olunur."

Ocak ayının 14'ünde Fransız Albay Normand'ın Urfa'ya uğraması dolayısıyla Fransız Komutanlığı'nda verilen çay ziyafetine çağrılan Ali Saip Bey, gizlice aşiretlere gönderdiği harekât planının Fransızlarca öğrenildiğini anladı ve aynı akşam bir grup arkadaşıyla Urfa'dan firar etti. Fransızlar Urfa'da kalan Mülâzım-ı Evvel Adil Hulûsi Efendi'yi karargâha çağırıp sıkıştırıp sorguladılar ve Ali Saip Bey'in ne amaçla kaçtığını öğrenmeye çalıştılar. Bu arada da kaldıkları binalarda tahkimat yapmaya başladılar.

Ocak ayının 24'ünde iki Fransız askerinin kadınların bulunduğu Vezir Hamamı'na girmeleri şehirde büyük tepki doğurdu. Ertesi gün Mutasarrıf Ali Rıza Bey olayı protesto etti:

"Fransız Hakimi Siyasisine;

Kânunusâni'nin 24 Ocak Cumartesi günü saat alaturka 9 kararlarında Sarayönü Çarşısı'nda kâin Vezir Hamamı'nda çıplak olarak yıkanmakta bulunan kadınların buldukları sırada Fransız kıtayı askeriyesinden iki neferin sarhoş olarak mezkûr hamama duhul ettiği polis idaresinde tanzim edilen ve bir sureti leffen irsal olunan zabıtnameyle tezahür etmiştir.

Kadınlara mahsus olan bir hamama erkeklerin girebilmesi hiçbir din ve mezhebin kabul edemeyeceği efalden olmak cihetle kat'iyyen gayr-ı caiz olmakla beraber beyne'l-halâl bir hadise-i müessifeyi mucip olabilmesi mütehammil olduğundan eşkal ve kıyafetleri, mezkûr zabıtnamede musarrah olan mezkûr Fransız neferleri hakkında icap eden muamele-i enbitahiyenin tasrihi icra-sıyla beraber adem-i tekerrürü esbabının istikmali ehemmiyetle temenni olunur efendim."

Mutasarrıf Ali Rıza

Kıyam Urfa'dan Başlayacaktır..

25 Ocak'ta Mustafa Kemal'in Kolordulara genelgesi yayınlandı. Buna göre Fransızlar aleyhine Kuvayı Milliye'nin harekete

geçmesinin daha fazla ertelenmesinde mahzurlar vardı. Peyderpey başlatılacak ayaklanmanın birinci dönemi Urfa'dan başlayacaktı. Üst üste gelen olaylar halkın zaten sabrını taşırılmıştı. Mutasarrıf Ali Rıza Bey, XIII. Kolordu'ya çektiği telgrafta "Urfa'da kıyamın hissedilmekte olduğunu" bildırıyordu. Nitekim Ali Saip Bey'in beyannamesini alan aşiretler Suruç'da işe başlamışlardı bile. Aneze Aşireti Reisi Haçım Bey ile Berazi Aşireti Reisi Mustafa Bey, tren hattının bazı bölümlerini tahrip etmişler ve Fransızlar'a 24 saat içinde çekilmeleri için ultiमतom vermişlerdi. Milli Aşireti Reisi Mahmud Bey, Kolordudan kendilerine sahip çıkılmasını istemiş, artık protestolarla reisleri yatıştıramadığını, Fransızlar'ın bölgedeki Ermenileri silahlandırarak ve onları kendi askerleri arasına sokarak katliam yaparcasına hareketler yapmaya devam ederlerse, kıyamın yalnız Urfa'da değil, her tarafta yapılacağını bildırıyor, Fransız Komutanı ise, Urfa Mutasarrıfına gönderdiği yazıda Ermenilere asker elbisesi giydirdikleri iddialarının doğru olmadığını bildırıyordu.

Siverek'te aşiretlerle görüşüp Siverek halkının ve Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti'nin tam desteğini alan Ali Saip Bey, 6 Şubat'ta aşiret kuvvetleriyle beraber Urfa'ya doğru hareket etti. Ertesi gün Karaköprü'de diğer aşiretlerle buluşacak olan Ali Saip Bey, "Kuvayı Milliye komutanı Namık" imzasıyla Fransızlar'ın 24 saat içinde Urfa'yı boşaltmaları için yukarıda anılan ultiमतomu gönderdiyse de Fransız Komutanından gelen cevapta, Urfa'nın boşaltılmasına ancak General Gouraud'nun karar verebileceği belirtildi. Toplanan kuvvetlerle 9 Şubat'ta Urfa'ya girildi. Bir tutanak yapılarak cephane, ağalar arasında paylaştırıldı. Hapishanenin Kuvayı Milliye tarafından boşaltılması sırasında durumdan habersiz olan nöbetçinin firar var zannıyla bir el uyarı ateşi atması, siperlerde bekleyen Fransızların şehre şiddetli bir ateş açması sonucunu doğurdu. Bundan sonraki günler, artık karşılıklı ateşle geçecekti. Artık Fransızlar, müstahkem binalarda kuşatma altındaydılar.

17 Şubat tarihinde, şehirde teşkil edilen milis bölükleri komutanlarından yedeksubay Akif (Sözeri) komutanlığında bir kuvvet Fransızların işgalindeki Külâflı Tepesi'ni zaptederek Fransızların çekilmelerini sağladı. 20 Şubat'ta Ermenilerle Fransızların haberleşme noktası olan Bediüzzaman karakolu milislerle, İzollu Aşiret Reisi Bozan Bey'in komutasına verilen İzollu ve Bucak aşiret kuvvetleriyle zaptedildi.

Kış bütün gücüyle bastırılmış, kar fırtınası başlamıştı. Ali Saip Bey, hemen her gün Fransız Komutanına şehri boşaltmaları için haber gönderiyor, ama Fransızlardan ilk günkü cevabı alıyordu. Fransızların müstahkem binalardan nasıl çıkarılacakları tartışılırken, binalara giden suyun yolu değiştiriliyor, Fransızların erzak sıkıntılarına bir de su sıkıntısı ekleniyordu. Ancak İsviçreli Dr. Vischer, Fransızların buldukları binalardaki gizli kuyuları göstererek Fransızları susuzluktan kurtarıyordu.

28 Şubat tarihinde düşman karargâhına ikiyüz metrede uzaklıktaki Karalök'ün Bağ'ına bir hücum planlandı. Yedek Subay Ahmet Mestçi'nin de aralarında bulunduğu kuvvetler, bağa hücum ettiklerinde Fransızlar şiddetli hücumu dayanamayıp teslim olacaklarını bildirmişlerdi ki, muharebe dışı kalması kararlaştırılan Ermeni Yetimhânesi'nden açılan yan ateşi mücahitleri avladı. Kemancızâde Fuat Efendi ve Ahmet Mestçi yaralandılar. Rastgeldizâde Hacı Ahmet Efendi ve Mamıki şehid oldular. Ali Saip Bey, Ermeni Yetimhânesi Müdiresi Miss Holmes'e ve Dr. Vischer'e yazarak olayı protesto ettiyse de Yetimhane'den ateş açıldığı inkâr edildi.

Aşayir ve Ahaliyi Kumanda Muhâldir

Mart başlarında Mülazım Kemal kumandasında 2 top Sive- rek'ten Urfa'ya getirildi. Aşiret kuvvetleri ve çetelerle birlikte genel bir taarruz kararlaştırıldı. Buna göre, Fransızlar'ın işgali altındaki

Kürküzâde Osman Efendi, Kürküzâde Mahmud Nedim Efendi ve Şişko'nun evine hücum edilecekti. 4 Mart günü, gelen topların desteğinde Mücadele'nin en etkili taarruzu başlatıldı. Birkaç kez Fransız mevzilerine girildiği halde, kuvvetlerimiz püskürtüldü. Çok kanlı ve şiddetli geçen taarruzda Urfalılar çok kayıp verdiler. Yalnız tanınanların sayısı 82 idi. Buna köylülerden ve sahibi tarafından götürülen şehitler dahil değildi. Hastane dolmuştu. Bir Fransız subayının "Türkler yarın da aynı şiddetle hücumu devam ederlerse dayanamayız. Geceyi dehşetli bir korku içerisinde geçirdik" dediği saldırıda, topların irca yayı kırıldığı için müstahkem binalar yeterince dövülememiş, muharebe disiplinsizliği yüzünden büyük kayıplar verilmişti. Mustafa Kemal de, Urfa ve civarındaki aşiret ve Müdafaayı Hukuk Cemiyetlerinin kendilerine top, cep-hâne vs. için müracaatlarına karşılık, XIII. Kolordu Komutanlığı'yla V. Tümen komutanlıklarına çektiği telgrafta : "Urfa'da yalnız birkaç binada düşman bulunmasına nazaran telaş etmeye mahal olmadığını" belirtiyor ve "Anlaşıldığına göre, Urfa'daki işler harpten ve askerlikten anlamayan adamlar tarafından idare olunuyor. Oradakilere baş olacak münasip bir zatın Kolorduca gönderilmesinin münasip olduğu fikrindeyiz" diyordu.

Bu arada Ali Saip Bey'e, verilen büyük kayıplardan dolayı tepkiler başlamıştı. XIII. Kolordu'ya bağlı II. Tümen Komutanı Yarbay Akif Bey, Siverek'e gelip Kolordu'ya verdiği raporda "Aşayir ve ahaliyi kumanda, muhal denecek kadar güç bir şey olduğu müsellem olduğundan Urfa Kuvayı Milliye Komutanı'na bir hoşnutsuzluk vardır" diyordu.

Bir taraftan kayıplar, bir taraftan Fransızlar'a imdat geleceği haberleri halkın moralini bozuyordu. Urfa ahali, 19 Mart'ta Karaköprü'den Heyet-i Temsiliye Başkanlığı'na çektiği telgrafta, "XIII. Kolordu Komutanlığı'na muntazam kuvvetlerin gönderilmesi için yaptıkları başvuruya cevap alamadıklarını, iki saat içinde muntazam kuvvet gönderileceğine dair cevap alınamazsa, Urfa'ya

dönüp Urfalılara başlarının çaresine bakmalarına mecbur olduklarını tebliğ edeceğiz" diyorlardı. Mustafa Kemal bunun üzerine, XIII. Kolordu Komutanlığı'na bir miktar muntazam kuvvetin "milli kuvvetler" görünümünde Urfa'ya gönderilmesini istiyor, XIII. Kolordu Komutanlığı ise muntazam kuvvetlerin işe karıştırılmasının Fransa'ya harp ilânı anlamına geleceği gerekçesiyle bundan kaçınıyordu.

Bu arada yakalanan bir Fransız casusunun üzerinde çıkan pusulada, Fransızların erzak bakımından son derece sıkıntılı oldukları öğreniliyordu. 30 Mart'ta Şişko'nun Bağındaki ağılda (Müze'nin eski yeri) bulunan Fransız askerlerine baskın yapmayı planlayan ve Nino Hacı Bekir'in Hanı'ndan (bugünkü Topçu Hanı) hareket eden yedek subaylardan Murad'ın oğlu Hacı Osman kumandasındaki Badıllı aşiret kuvvetleri, Fransızlar'ın uyanık bulunmaları nedeniyle şiddetli ateşle karşılaştılar ve 7 şehit, üç yaralı verdiler. Ertesi gün, erzak elde etmek için şehre karşı hücum düzenleyen Fransızlar, çetelerin ateşiyle karşılaştı ve geri çekildi.

Kasap Yağ Derrinde

Nisan ayı başlarında, bekledikleri yardımdan ümitlerini kesen Fransızlar'ın erzakları bitmiş, Urfa'yı boşaltmayı düşünür olmuşlardı. Ancak öyle bir formül bulunmalıydı ki, Urfa'yı "Fransa'nın şerefine uygun" bir şekilde boşaltmalıydılar. Bulunan formül de şuydu: Urfa'daki Ermeniler, Fransızlar'a açlığa düştükleri gerekçesiyle başvuracaklar, Fransızlar da onların hatırı için Urfa'yı boşaltacaklardı. Urfa'daki Ermeni Cemaati, Fransızlar'ın bu formülüne itiraz ettiler. Eğer böyle bir şey olursa Urfalılar, "Fransızlar Ermeniler için geldiler, yine onların hatırı için Urfa'yı terk ediyorlar" diye düşüneceklerdi ve bu da Ermeniler için çok kötü olacaktı. Sajous, teklif yaptığı Ermeni Cemaati liderlerinden Dr. Beşliyan'a "Doktor, bundan böyle bu Ermeni kalbidir" diyerek kalbini göstermesine rağmen, Ermeniler'i ikna edemedi. Dr. Beşliyan diyordu

ki, "Velhasıl anladık ki, Fransızlar bizi kurbanlık koyun gibi Hacı Mustafa'ya bırakıp kendileri şerefle sıvışmak peşinde. Yani kasap yağ derdinde, keçi can derdinde."

Ve Tahliye..

Ermeniler'in bu çözümü reddetmeleri üzerine İsviçreli Dr. Vischer, bu görevi üstlenip Ermeniler'in açlığını ileri sürerek Fransızlar'ın Urfa'yı tahliye için görüşebileceklerini şartlarla beraber mutasarrıflığa bildirdi. Sonradan Ali Saip Köprüsü adı verilen Millet Köprüsü üzerinde 9 Nisan günü Mutasarrıf Ali Rıza Bey, Ali Saip Bey, Belediye Reisi Hacı Mustafa, Fransız Komutanı Hager, Yüzbaşı Sajous ve Dr. Beşliyan buluştular. Şartlar görüşüldü, anlaşmaya varıldı. Fransızlar'ın tahliye şartları şunlardı:

1. Ermenilerin hayatlarının korunması.
2. Amerikalıların hayatlarının ve mallarının korunması
3. Urfa'da ölen Fransızlar'ın mezarlarına saygı gösterilmesi.
4. Cerablus'a kadar ağırlıkların taşınması için 60 deve ve 25 yük arabasının verilmesi.
5. 17 Şubat'ta esir edilen Fransız askerlerinin geri verilmesi.
6. Urfa eşrafından 10 kişinin Cerablus'a kadar kendilerine eşlik etmesi.
7. Dr. Vischer hastanesinde bulunup taşınması mümkün olmayan yaralıların hayatlarının korunması.
8. Fransız kuvvetlerinin gidecekleri yere kadar güvenliklerinin korunması.
9. Savaşmaya derhal son verilmesi.
10. Düzenlenecek antlaşma hükümlerinin bir taraftan işgal komutanı, diğer taraftan mutasarrıf, belediye reisi ve Kuvayı Milliye Komutanı'nca imza edilip onaylanması

Diğer şartlar kabul edilmekle birlikte, 6.maddedeki "eşraftan 10 kişi" yerine Teğmen Ömer İzzet Efendi komutasında 10 jandarma eri refakatçi olarak verildi.

10 Nisan'ı 11 Nisan'a bağlayan gece yarısı Fransız kuvvetleri, Hastane ve Hızmalı Köprü yolunu izleyerek iki koldan Suruç yönüne doğru yola çıktı. Sabah saatlerinde silah sesleri gelmeye başladığında Fransız kuvvetlerini arkadan izleyen Teğmen Halil Münir Efendi'den Ali Saip Bey'e şu rapor geldi:

"Düşman öncüsü, bilhassa öncüde bulunan Ermeniler'in yolda rastladıkları aşiretlere ve bilhassa yol üzerindeki köylülere ateş etmeleri üzerine Şebeke Boğazı'nda şiddetli bir çatışma başladı. Komutan, Fransız kuvvetlerine savaş düzeni aldırdı. Bize karşı da ateş etmeye başladılar. Urfa yolunu koruma altında bulunduruyorum, durumumuz tehlikelidir, acele etmenizi bekliyorum." Bu sırada halk ve aşiretler akın akın olay yerine gidiyordu. Olay yerine hareket eden Ali Saip Bey, yarı yolda Ömer İzzet Efendi ile karşılaştı. Ömer İzzet Efendi'den durumu öğrenen Ali Saip, olay yerine vardığında Sajous ve subaylar öldürülmüş, yerde yatıyorlardı. Muharebe sonucunda kalan 100 Fransız askeri de esir edilerek Urfa'ya getirilmiştir.

KAYNAKLAR:

- Akalın, Müslüm. Millî Mücadele'de Urfa. Ank. 1985
- Akalın, Müslüm, Urfa'nın Kurtuluşuyla İlgili Belgeler. Ank. 1997
- Akalın, Müslüm; Urfa Mutasarrıfı Şehit Nusret Bey'in -Nemrut Mustafa Paşa Divan-ı Harb'indeki - Savunması, Ank. 1992.
- Ali Rıza; "Ahfada Yadigâr" Urfa Mücahedesi, Sinop. Hicri 1343.
- Ali Saip, Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri. Ank. 1340
- Baykal; B. Sıtkı, Heyet-i Temsiliye Kararları, Ank. 1974.

- Baytok, Taner; İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı, Ankara 1970.
- Belen, Fahri; Türk Kurtuluş Savaşı, Ank. 1973.
- Fırat, Kerim; Urfa Kahramanları, Gaziantep 1940
- Fırat, Kerim; Urfa Savaşından Yapraklar, Gaziantep 1944
- Gökbilgin, Tayyip; Milli Mücadele Başlarken, I-II. Ank. 1959-1965.
- Kılınçkaya, Derviş, Millî Mücadele'de Urfa, Yüksek Lisans Tezi (1985)
- Malkoç, Nami; 1920 Yılıının Kurtuluş Savaşları, Ank. 1937
- Olca, Osman; Sevr Anlaşmasına Doğru, Ank.1981.
- Özçelik, İsmail, Millî Mücadele'de Güney Cephesi (Urfa), Ank.1992
- Sabis Ali İhsan, Harp Hatıralarım, c.5, Ank. 1951.
- Saral, Hulki-Tosun; Vatan Nasıl Kurtarıldı, Ank. 1970.
- Selek, Sabahattin; Anadolu İhtilali, İst. 1976
- Tansel, Selahattin; Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, I-IV, Ankara. 1977-1978.
- Véou, Paul Du; Kilikya Faciası, Çeviren: R.Gögen (Basılmamış Daktilo Metin.) Ank. 1938.

ALİ SAİB BEY VE KURTULUŞ SAVAŞIMIZ

I

Kurtuluş Savaşımızın “Güney Cephesi” üzerine yazılmış monografik eserlerin sayısı fazla değildir. Bunların içinde de sayıca en az olanı Urfa'nın kurtuluşu ile ilgili eserler olup, konuya daha çok genel eserlerde bir ayrıntı olarak rastlamak mümkündür.

Bu tür eserlerin hemen hepsinde (1) yanlış bir yargıdan yola çıkılarak konu incelenmekte ve sonuçlara varılmaktadır. Bu yanlış yargı şudur: “Urfa'nın kurtuluş hareketi Ali Saib Bey Urfa'ya geldikten sonra filizlenmiş ve onun kurmuş olduğu Cemiyet tarafından yürütülmüştür.”

Bu yargı, büyük ölçüde Ali Saib Bey'in 1924 yılında Kozan Mebusu iken Ankara'da bastırılmış bulunduğu “Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri” adlı kitabından kaynaklanmaktadır. Kurtuluş Savaşımızla ilgili genel nitelikteki eserlerin tümünde istisnasız olarak kaynak alınan bu kitapta Ali Saib Bey'in Cemiyet'i oluşturması şöyle anlatılıyor:

“...Evvel emirde vaziyeti yüksekten görebilen birkaç kişi ile görüşmek gerekiyordu. O esnada Urfa'da bulunan Maliye Müfettişi Faik Bey, Ceza Reisi İsmail Hakkı Bey ve Sulh Hakimi Fevzi Bey ile görüştüm. Hiçbir kayıt ve itiraza hacet görmeden fikrimi söyledim. Burada milli bir ayaklanma hazırlamağa memur olduğumu açıklayarak hareket biçimim hakkında beni aydınlatmalarını istedim. Her üçü de cidden övülmeye değer bir içtenlikle beni iyi karşıladılar. Durumu ayrıntısıyla inceledik.

Selefim Ali Rıza Bey'in bir teşkilat yapmak istediğini fakat Fransızlar'a ihbar edilerek sınır dışına çıkmak zorunda kaldığını, Urfa'da geniş ve kapsamlı bir örgütlenmenin zor olduğunu anladım.

Urfa'da bulunan Siverekli Ali Efendi'yi ziyaret ettim. Kendisi Osmanlı Meclisi Mebusan üyesi olup İstanbul'a gitmek üzereydi. Beni Mutasarrıf Ali Rıza Bey'le gizlice görüşürdü, kendisinden yararlanılabileceği yolundaki güvencesi üzerine Badıllı Aşireti Reisi Sait Bey'le görüşüm. Urfa'daki tanıdıklarım arasında da bir danışma kurulu oluşturabilirdim. Fikrimi Binbaşılıktan emekli İhsan Bey'e ve daha sonra da Urfa Askerlik Şubesi Başkanı Bnb. İlyas, Mülkiye Kaymakamlarından Şevket, Jandarma Teğmeni Hulusi, Baytar Müfettişi Adil Bey'lere açtım. Urfa ahalisinden yalnız Belediye Reisi Hacı Mustafa, Barutçu Hacı İmam ve Bedirağazade Halil Ağa'yı yanımıza aldık..” (2)

Ali Saib Bey'e göre Müdafaayı Hukuk Cemiyeti böyle kuruldu. Ancak gerçek durum bundan farklı. Aşağıdaki mektup Urfa eski Mutasarrıfı Şehit Nusret Bey tarafından Müftü Hasan Efendi'ye 1919 Ekiminde yazılmıştır:

“Elhamdülillah, Anadolu'nun, Allah'ı hoşnut kılan hareketi milletin yüzünü güldürdü. Şu genel harekâta, ne yalan söyleyeyim Urfa'nın can ve gönülden katılmasını isterim. Urfa, hamiyet meydana Anadolu'nun hiçbir yerinde hareket yok iken bu cemiyeti teşkil etmiş ve o vakitten vatanın esenliği için çalışmış idi.” (3)

Yine Urfa'nın işgal altında bulunduğu dönemlerin jandarma kumandanlarından Bnb. Ali Rıza Bey tarafından yazılmış bulunan “Urfa Mücahedesı” adlı kitaptan bir bölüm izleyelim:

“...Halep'in düşmesi üzerine telaş ve heyecana düşen Urfa, tehlikeler karşısında bulunuyordu. Ertesi gününden emin olmayan memlekette terhis ve firar dolayısıyla, pek eksik kadrolu jandarma kuvvetinden başka kuvvet yoktu.. Urfa'nın geleceğini düşünen

Mutasarrıf Nusret Bey, Jandarma Kumandanını yanına çağırarak ve memleket aydınlarıyla eşrafını toplayarak acı bir dille memleketin düşme ihtimaline karşı tedbir alınmasını ve öncelikle milli bir kuvvetin acilen oluşturulmasını istedi.. Jandarma kumandanı Bnb. Ali Rıza Bey, memleket eşrafından Hacı Kamilzade Hacı Mustafa ve Hacı Mustafa Reşid ve kardeşi Ahmet Rami ve Barutçuzade Hacı İmam ve Arabizade Reşid ve daha bazı kişilerin yardımlarıyla bir milis alayı oluşturulup altı yüz kişi kadarlık bu kuvvete silah ve cephane dağıtılıyordu..” (4)

Kurtuluş Savaşında 6. Ordu kumandanı bulunan Ali İhsan Paşa (Sabis) da Urfa Müdafaayı Hukuk Cemiyeti'nin kuruluş tarihi olarak 3.12.1918 tarihini vermektedir ki, bu tarih Mondros Mütarekenâmesi'nin Urfa Mutasarrıflığına tebliğinden 31 gün sonraya rastlar.

Bu, Cemiyetin Türkiye'de kurulmuş Müdafaayı Hukuk Cemiyetlerinin ilk birkaç tanesinden biri olduğunu gösterir (5).

Bu Cemiyet, daha sonraları şeklen dağılmış durumdaydı (6). İngilizlerin Urfa'yı boşaltıp Fransızlar'a teslim edecekleri haberlerinin yaygınlaştığı günlerde Cemiyet, yeniden toparlanıp örgütlenmeyi genişletme gereği duymuş, 1919 yılının 4 Eylül gecesini 5 Eylülle bağlayan gece Güllüzade Osman Efendi'nin evinde Bnb. Ali Rıza Bey ve 12 kişi bir toplantı yapıp cemiyetin yeniden faaliyete geçmesini kararlaştırmışlar ve 3 Ekim 1919'da durumu Sivas Kongresi Temsil Kurulu'na bildirip Ekim ayı ortalarına doğru da cemiyetin genişletilip yaygınlaştırılması faaliyetlerine başlamışlardır (7).

Görüldüğü gibi, Ali Saib Bey 29 Aralık 1919 tarihinde Urfa'ya geldiği zaman Urfa'da kurulmuş bir Cemiyet zaten vardı. Ali Saib Bey 4 Ocak 1920 tarihinde ayaklanma hazırlığını yaptığını Mustafa Kemal Paşa'ya bildirdiğine göre demek ki geldiğinin altıncı günü ayaklanma hazırlığına başlamıştır (8). Urfa'ya dışarıdan gelen

bir jandarma kumandanının altı gün içinde kendini eşrafa tanıtır onların güvenini kazanması bile zorken bu süre içinde ayaklanma hazırlığına girişmesi ancak önceden hazır bir Cemiyet bulunmasıyla açıklanabilir.

II

Ali Saib Bey'in kitabında kendini gereğinden fazla önemsediyine ve her şeyi kendisi yapmış gibi gösterdiğine ilişkin bir örnek de Külâflı Tepesi'nin alınması olayıdır. Kitapta tepenin alınması şöyle anlatılmaktadır:

“Bu sabah Külâflı Tepesi üzerindeki Fransız mevzilerine bir hücum yaptırıldı. Hücum başarıyla sonuçlandı. Fransızlar 4 ölü bıraktılar. Dördü yaralı olmak üzere 16 nefer esir ettik. Bir neferimiz şehid ve iki neferimiz de bombadan yaralandı. Fransız siperlerinde bir otomatik tüfek, üç piyade tüfeği, 300 kadar bomba ve 4 sandık cephane ele geçirdik.” (9)

Fransızların dar bir alana sıkıştırılması ve kuşatılması yolunda çok önemli olan bu olay görüldüğü gibi iki satırla geçiştirilmiştir. Şimdi olayı, fazla ayrıntıya girmeden tepeyi alan milis kuvveti kumandanı yedek subay Akif Sözeri'nin ağzından izleyelim.

“...Hatırımda kaldığına göre, 16 Şubat akşamı nöbeti teslim almak için bölgeme (Dergezenli Mahallesi) giderken Jandarma Bölük Kumandanlığı'ndan çağırıldım. Odada ağabeyim Suphi'yi, Şam'da 1.Cihan Savaşı sırasında tanıştığım hemşerimiz Ferhat'ın oğlu jandarma yüzbaşısı Hüsnü Bey'i ve jandarma üsteğmeni Ömer İzzet Efendi'yi buldum. Hüsnü Bey, üzümlere bir şeyler anlatıyordu. Meğer Ali Saib Bey, dört yüzü İzollu aşiretinden, iki yüzü de şehir halkından olmak üzere 600 silahlıdan oluşan bir tabur meydana getirmek ve kumandanlığına da Hasan Fehmi adında bir jandarma yüzbaşısını tayin etmek ve Külâflı tepesinin alınmasını sağlamak istiyormuş. Hüsnü Bey hem Urfalı ve hem de esasen piyade olması nedeniyle görevin kendisine verilmemesine

üzülüyordu.. Benim, Dergezenli bölgesine verildiğim günden beri en büyük emelim de Külâflı tepesini almak olduğundan, hiç kimseye söylemeden ve sezdirmeden gece bölüğümünden ayırdığım 40 kişiyle bu kararımı uygulamaya koydum..” (10)

Akif Sözeri, 40 kişilik kuvvetiyle Külâflı tepesini alarak görevini başarıyor. Ancak görüldüğü gibi bu hareketi Ali Saib Bey kitabında 'yaptırdım' diye niteliyor. Ancak kitabında bu şekilde söz ettiği olayı daha sonra Akif Sözeri'nin istiklal madalyasıyla ödüllendirilmesi için yazdığı inha yazısında tam olarak açıklıyor

“(Mehmet Akif Efendi'yi).. iyi yönetimine dayanarak önemli bir bölge olan Dergezenli Mahallesi'ne verdim. Bölgesinin Fransızlar'a karşı olan kuşatma hattını güvenlik altına alan Akif Efendi, daha yüksek bir başarı sağlamak amacıyla bölgesini, maiyetinden 20-30 nefere bırakarak kalan 30-40 mevcutlu küçük bir müfreze halinde bölgesinin dört beş kilometre açığında bulunan ve önemli bir Fransız birliğince korunulan ve savunulan Külâflı Tepesi adıyla bilinen yüksek tepeye bizzat yaptığı gece baskını üzerine Fransızlar'a birkaç ölü ve yaralı ve başlarında kumandanları olduğu halde 15 esir ve bütün silahlar cephaneye ve bir otomatik tüfek bıraktırmak suretiyle büyük bir başarıyla ve kayıp vermeden tepeyi almış ve kendini Urfa halkına pek fedakâr bir genç olarak tanıtmıştır.

Başarının önemli ve dikkate değer yanı, tepenin alınmasından dolayı Dergezenli bölgesine kadar dört-beş kilometrelik bir hat üzerinde mevcut bütün Fransız karakollarının geriye çekilmekle dar bir çember içine sıkışmak zorunda kalmalarıdır.” (11)

Görüldüğü gibi, Ali Saib Bey'in inha yazısındaki ifadesiyle kitabında kullandığı ifade çok farklıdır.

III

Ali Saib Bey'in kitabında değinmediği olaylardan biri de, Urfa'daki Fransız kuvvetlerine yardım geldiği haberleri üzerine Karaköprü'ye çekiliş olayıdır (12).

Olay kısaca şöyledir: Albay Normand komutasındaki Fransız yardım kuvveti Akçakale'ye gelmiş ve bugün Suriye sınırları içinde bulunan Aynelarus köyü civarında Aneze Aşiretiyle çatışmaya tutuşmuştur. Albay Normand, önceleri bu kuvveti önemsemeyip Urfa'ya doğru ilerlemişse de daha sonra kendilerini arkadan izleyen Aneze Aşiretiyle Urfa'daki Kuvayı Milliye'nin arasında, yani iki ateş arasında kalabileceğini düşünerek Urfa'ya yürümekten vazgeçmiş ve Harapnaz İstasyonu'na doğru çekilmiştir.

Sultantepe köyüne kadar gelip Albay Normand kuvvetlerinin Harapnaz'a doğru çekildiğini öğrenen Ali Saib Bey, Urfa'ya döndükten sonra Albay Normand'ın Harapnaz üzerinden Urfa'ya geleceğini düşünerek korunmak için Kuvayı Milliye'nin Karaköprü'ye çekilmesini Cemiyet'e teklif etmişse de bu teklif Urfa Belediye reisi Hacıkâmilzade Hacı Mustafa ve Siverek kuvvetleri kumandanlarından Odabaşzade M.Emin Efendi'nin şiddetli muhalefetleriyle karşılaşmıştır. Teklifi kabul edilmeyen Ali Saib Bey, Badıllı aşireti reisi Sait Bey'i de yanına alarak bir bölüm kuvvetle Karaköprü'ye çekilmiş ve ertesi gün düşman kuvvetleri gelmeyince geri dönmüştür.

Ali Saib Bey'in Karaköprü'ye çekilişi Urfa halkı üzerinde çok kötü etki yapmış ve paniğe neden olmuştur.

IV

Ali Saib Bey'in kitabında gereği gibi yansıtılmayan olaylardan önemli bir olay da Fransızların Urfa'yı boşaltmalarıyla ilgili anlaşma tekliflerinin Kuvayı Milliye kurmaylarınınca değerlendirildiği toplantıdır. Kitapta hiç sözü edilmeyen ve Fransız kuvvetlerinin

Şebeke'de yok edilmesi olayına da ışık tutan bu toplantıyı milis kumandanı yedek subay Akif Bey'in (Sözeri) ağzından izleyelim:

“Ali Saib Bey, Külaflı tepesini aldıktan sonra bana sempati beslediğinden beni yanında bulundurmak isterdi. Yanında bulunduğum bir gün beni beraberinde Ellisekiz Meydanındaki erkek Numune Mektebine (bugünkü Kurtuluş İlköğretim Okulu) götürmüştü. Gittiğimizde orada Mutasarrıf Ali Rıza Bey de vardı. Biraz sonra, hafızamda kaldığına göre merhum Hacı Mustafa, Ali Şelli, Şekerci Eyüp, Hacı İmam Nebo ve şimdi adlarını hatırlayamadığım milli kahramanlar geldiler. Bu toplantı, Ali Saib Bey'in yerine Kuvayı Milliye Kumandanı olarak Pehlivanzade Bnb. Nuri Bey'in atanacağına söylendiği günlere rastlar (13).

Bu toplantı o sırada Fransız kumandanından Urfa Mutasarrıfına hitaben gelen ve tahliye şartnamesini kapsayan bir yazı üzerine gerçekleşmiştir.. Kuvayı Milliye ileri gelenleri tahliye şartlarındaki Fransızların silahlarıyla Urfa'yı boşaltacakları şartına şiddetle karşı çıkıyorlardı. Kuvayı Milliye Fransızların silahlarını başka taraftaki vatandaşlara kullanmamaları maksadıyla silahlarını bırakmalarını ve bu şartla kendilerini en yakın Fransız karargâhına yetiştirmeyi üstleneceklerini söylüyorlardı. Aksi takdirde tahliye şartlarının kabul edilmemesini savunan Kuvayı Milliye'ye karşı Ali Saib Bey, şartları kabul etmenin daha doğru olacağını, başlarına tekrar gaile açılmasına fırsat verilmemesi gerektiğini belirtiyordu. Kuvayı Milliye fikrinde ısrar etti ve Fransızların silahlarıyla Urfa'yı terk etmeleri halinde yolda karşılarına çıkacaklarını heyecan ve sinirlilikle belirttiler. Bu sırada Mutasarrıf Ali Rıza Bey de Kuvayı Milliye'yi haklı bularak Fransızlar'a bunu bildirmek gerektiğini söyledi. Toplantı dağılırken Kuvayı Milliye'yi bu konuda çok kararlı gördüm ve onlara hak verdim...

...Sonradan öğreniyoruz ki Fransızlar tahliyeyi silahlı olarak kabul etmişler ve Kuvayı Milliye'nin yollarını çevirmeleri halinde kendilerini savunmaya muktedir olduklarını ve bundan da kimseyi

sorumlu tutmayacaklarını bildirmişler.. 10 Nisan günü Millet Köprüsü üzerindeki silahlarıyla tahliye hususunun da kabul edildiği Ali Saib ve arkadaşlarıyla Fransızların görüşmesi ve anlaşılması Kuvayı Milliye kurmaylarının arzuları hilâfınaydı..

..Kuvayı Milliye ileri gelenleri bu emrivakiyi kesin olarak kabul etmeyeceklerini, Fransızların, yollarını kesecek Kuvayı Milliye'ye karşı kendilerini savunmaya muktedir olduklarını ve bundan kimseyi sorumlu tutmayacaklarını bildirdiklerini ve bu şekilde bir yol kesme hareketinin andlaşmaya sadakatsizlik sayılamayacağını ileri sürerek Fransızların yollarını kesmeye hazırlanmışlar ve Şebeke mevkiinde düşmanı pusuya düşürmek için gereken düzeni almışlardı. Bu kararlarını da şehir halkına bildirdiklerinden, şafak sökerken de bütün Urfa halkından oluşan Kuvayı Milliye Şebeke mevkiinde yolun iki tarafındaki dağlar üzerinde pusuda bulunuyordu” (14).

V

Görüldüğü gibi Ali Saib Bey bütün mücadelede yalnız kendini ön planda göstermiş, Urfa'nın adı bilinen ve bilinmeyen kahramanlarını ya geri plana atmış ya da hiç adlarını anmamıştır.

Binbaşı Ali Rıza Bey tarafından yazılmış Urfa Mücahedesı adlı kitabın önsözünde de bu hususa değinilmiş ve “Kozan Mebusu Ali Saib Bey, savaşın yalnız kendisine ait kısımlarını kapsayan bir kitap yayınlamış fakat memleketin kurtuluşu uğrunda kendisiyle birlikte çalışanlara ve daha sonra kahramanca uğraşanlara bir övünme payı vermediği”nden söz edilmiştir (15).

Gerçi Ali Saib Bey'in kitabının bir yerinde “bütün Urfalıların gösterdikleri kahramanlık ve fedakârlıktan” söz edilmektedir, ancak bu vurgulamanın olayların gerçek kahramanlarını anmaya engel teşkil etmemesi gerekirdi.

Urfalı mücahitlerin en çok bu nedenle kırgın oldukları Ali Saib Bey'in Urfa savaşında çektiği zahmet ve sıkıntılar onu her şeye rağmen bütün Urfa halkının şükran duyması gereken kişilerin önde gelenlerinden biri haline getirmeye yetmiştir. Onunla birlikte adı bilinen ve bilinmeyen bütün kahramanları rahmetle ve minnetle anıyoruz.

-
1. Kerim Fırat'ın "Urfa Savaşından Yapraklar" ve "Urfa Kahramanları" adlı Gaziantep'de 1940 ve 1944 yıllarında basılmış olan iki kitabı bu genellemenin dışında kalmaktadır.
 2. Ali Saip, Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri, Ank. 1924, sf. 59 vd.
 3. Yeni Urfa Gazetesi, 11 Nisan 1965
 4. A.Rıza, Urfa Mücahede'si'Ahfada Yadigar',Sinop134Hicri,sf.15
 5. Jaeschke, Gotthard, Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, Ankara 1970, sf. 9'da zikredilmektedir.
 6. Fiilen dağılmış sayılmazdı, çünkü silahlar toplanmamıştı.
 7. Ali Rıza, a.g.e., sf. 35 vd.
 8. Ali Saib, a.g.e., sf. 61.
 9. Ali Saib, a.g.e., sf. 134.
 10. Akif Sözeri, Elyazısı Anıları, sf. 12.
 11. Yeni Urfa Gazetesi, 11 Nisan 1957
 12. Fırat, Kerim Urfa Kahramanları sf.84,91.
 13. Ali Saip Bey'in 1. B.M.M.'ne mebus olarak seçilmesi nedeniyle yerine Pehlivanzade Binbaşı Nuri Bey Kuvayı Milliye Kumandanı olarak atanmış, ancak Ali Saip Bey, savaş sonuna kadar mebusluktan izinli olarak Urfa'da kalmıştır.
 14. Akif Sözeri, Elyazısı Anıları, sf. 32 vd.; Millet Köprüsü üzerindeki anlaşma görüşmesi 10 Nisan değil 9 Nisan günüdür.
 15. Ali Rıza, a.g.e. sf.3

MUSTAFA KEMAL VE URFA'NIN KURTULUŞU

İngiliz işgali altındaki Urfa'da pek önemli olaylar cereyan etmemesi nedeniyle “kavgaya hazırlanan Anadolu'nun unutulmuş bu parçasında”(1) milli örgütlenme yaygın ve geniş değildi.

1919 yılı sonbaharına gelirken, İngilizlerle Fransızların anlaşacakları ve Urfa'yı Fransızların işgal edecekleri söylentileri yayılmaya başlayınca örgütlenmenin canlandırılması ve yaygınlaştırılması için (2) faaliyetler hızlandı. 4 Eylül'ü 5 Eylül'e bağlayan gece gizli bir cemiyet oluşturularak başkanlığına Jandarma Kumandanı Bnb. Ali Rıza Bey getirildi (3).

Cemiyetin kuruluşu, Urfa Mutasarrıfı Ali Rıza Bey tarafından 3 Ekim 1919 tarihinde “Sivas'da Anadolu ve Rumeli Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliye Riyaseti”ne bildirilmiş ve “Heyet-i Temsiliye namına Mustafa Kemal” imzasıyla gelen cevapta, örgütlenmenin yaygınlaştırılması ve Diyarbakır'daki XIII. Kolordu Kumandanlığı Kurmay başkanıyla Mardin'deki V. Tümen Kumandanıyla ilişki kurulması istenmiştir. (4)

Görüldüğü gibi Urfa hareketiyle Mustafa Kemal'in yürüttüğü Milli Hareket arasındaki ilk bağlantı 1919 Ekiminde gerçekleşmiştir. Bu bağlantıda, Erzurum Kongresi Beyannamesi'nin Urfa'ya ulaşması kadar, Jandarma Kumandanı Bnb. Ali Rıza Bey'in Urfa eski Mutasarrıfı Şehit Nusret Bey'den aldığı Mustafa Kemal sevgi ve inancının da büyük etkisi olmuştur (5).

Bu aylarda, Urfa hareketiyle Mustafa Kemal bağlantısında en önemli konu Fransız işgalidir. 6 Ekim 1919 tarihinde Urfa Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti'ne gelen telgrafta Mustafa Kemal, “..Bütün Müdafaa-yı Hukuk Cemiyet ve yönetim kurullarıyla merkez kurul-

larının ve Belediye Başkanlarının.. Fransız işgalini İtilâf Devletleri temsilcilikleriyle Avrupa ve Amerika kamuoylarında protesto..” etmelerini istiyordu (6).

15 Eylül 1919 tarihinde imzalanan "Suriye ve Kilikya'da İşgal Kuvvetlerinin Değiştirilmesine İlişkin İngiliz-Fransız Anlaşması"nın (7) uygulamaya konulacağı haberleri Ekim ayın sonlarına doğru yaygınlaştı. Heyet-i Temsiliye'nin 26 Ekim 1919 tarihli kararlarının hemen tamamı bu konuyla ilgilidir. Heyet-i Temsiliye, XIII. Kolordu Kumandanı Cevdet Bey'e "Urfa'yı Fransızlar'a işgal ettirmemek ve işgal etseler bile barındırmamak için gereken tedbirlerin alınmasını ve 1. Süvari Alayı ile Urfa'nın derhal işgal edilmek suretiyle ecnebi kuvvetlerin yeniden Urfa'yı işgaline izin verilmemesini ve gerekirse fiilen karşı konulması için yerel örgütün hazırlanmasını ve hükümete emrivaki olarak bilgi verilmesini istiyor, Harbiye Nezaretine de şu şifreyi yazıyordu (8):

"Suriye hududunun kuzeyinde ve dışında öz vatanımızın ayrılmaz parçalarından olup büyük çoğunluğu İslam nüfusuyla meskun bulunan Urfa Antep ve Maraş'ın İtilâf Devletleri tarafından vaktiyle işgal edilmiş olması mütareke hükümlerine aykırı idi. çünkü bu işgal Mütareke'nin ancak 7. maddesine dayandırılabilir. Bu maddeye göre Urfa Antep ve Maraş mevkilerinin Halep'e göre daha stratejik noktalar olarak değerlendirildiğini ve Halep'te bulunduğu varsayılan müttefiklerin güvenliğini tehdit edecek bir durumun ortaya çıktığını kabul etmek lazımdır. Oysa söz konusu noktalarda müttefiklerin güvenliğini tehdit edecek hiçbir durum ortaya çıkmamıştır ve bugün bile mevcut değildir. Bu defa İngiliz kıtalarının çekilmesi üzerine bu mevkilerin Fransız kıtaları tarafından işgal altına alınacak olması ve şimdiden oradaki telgrafhanelerin Fransız sansürü altına alınması ve böyle bir işgal girişiminde bulunulması halinde evvelce her nasılsa yapılmış olan haksız uygulamanın devamı olacaktır. Bu mütareke şartlarına göre hiçbir sebep ve bahane mevcut değildir. Bu durum söz konusu yerlerde

bulunan hukuk ve haysiyetlerinin bilincinde olan Müslüman ahalinin geleceklere hakkında tereddüt ve kaygı duymalarına sebep olmuştur. Bundan başka Avrupa gazetelerinin son yayınlarında buraların Fransızlar'a terk edilip verileceği yolunda bir takım söylentilerin yayılması üzerine bu bölge ahali ve bu bölgeye komşu olan yerlerin halkı çok büyük heyecana kapılmışlardır. Bu heyecan bütün bölgeyi sarmak üzeredir. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti bu gibi işgallere karşı kararlı bir şekilde savunma ve karşı koyma esasını kabul etmiş olduğundan bu meselede tarafsız olamaz. Millet'in yardım isteyen çığılığına karşı sessiz kalmaz. Bundan dolayı Urfa, Antep ve Maraş halkı böyle yeni bir işgale girişildiğini gördüğü anda öncelikle tam bir ciddiyetle bunu protesto edeceğiz. Millet'in bu protestosuna Fransızlar tarafından değer verilmezse millet her türlü yola başvurarak bütün varlığıyla Fransız işgal kuvvetlerine karşı fiilen savunmaya kanun çerçevesinde kendini yetkili sayacaktır. Bu meşru hukuk ve isteğe dayanarak merkezi hükümetin İtilaf devletlerine bu hareketlerinin haksız olduğunu bildirmesini, böyle davranmaları halinde meydana gelebilecek olayların vahametini hemen ve kesin bir dille anlatmasını; özetle milleti itham ve sorumluluk altında bırakmamak için gereken siyasi tedbirlere başvurmasını Heyeti Temsiliye Osmanlı Hükümetinden özellikle rica eder ve cevabını bekler.

Heyeti Temsiliye Adına
Mustafa Kemal

1. Süvari Alayı, daha önceden Urfa'da bulunuyordu. Bnb. Hüseyin Bey'in komutasındaki bu alay İngiliz işgalinden sonra İngiliz kumandanının isteği üzerine Siverek'e çekilmişti (9). Mustafa Kemal'in, bu alayın Urfa'ya dönerek yerel örgütlerle birlikte Fransız işgaline karşı konulması isteği XIII. Kolordu Kumandanı A.Cevdet Bey tarafından yerine getirilse belki de Fransızlar Urfa'yı işgal edemeyeceklerdi. Çünkü İngilizlerin işgal tarihiyle Fransızların işgal tarihi arasında gerek halkın bilinci ve gerekse örgütlenme

bakımından büyük farklar vardı. Cevdet Bey'in netleşmemiş çekingin tutumu sonucu 1. Alay, işgal süresince Urfa'ya dönmemiştir.

Mustafa Kemal 31.10.1919 tarihli telgrafında Urfa Müftüsü ve eşrafına çektiği telgrafta, "..göç etmenin düşünülmemesini, aziz topraklarda kalınarak işgalin protesto edilmesini ve icabında işgale fiilen karşı konulmasını.." istiyordu (10).

Bütün bunlara rağmen, işgale karşı hiçbir şey yapılamadı. Ancak işgalden sonra da Mustafa Kemal'in protesto çağrıları devam ediyor ve XIII. Kolordu ve V. Tümen'e yazdığı yazılarda işgalcilere zorluk çıkarılmasını istiyor (11) ve işgali "haksızlık üzerine haksızlık" olarak niteliyordu (12).

1919 yılı Aralık ayında Suriye'deki Fransız Yüksek Komiseri George Picot resmi olmayan görüşmeler yapmak üzere Sivas'a geldi. Geliş nedeni olarak "Ekonomik imtiyazlara karşılık Adana, Antep ve Urfa'nın boşaltılması için anlaşma yapma" yı bildiren Fransız Komiseri, bu bölgelerden çekileceklerini, diğer İtilâf Devletlerini de iknaya çalışacağını söyledi (13). Bunun üzerine Mustafa Kemal, Urfa Müftüsü Hasan Efendi'ye çektiği telgrafta, Urfa ve diğer işgal bölgelerinin boşaltılması için siyasal girişimlerde bulunduğu ve Fransızlar ile Ermenilere sebebiyet verilmedikçe silahlı saldırıda bulunulmamasını istedi (14). Mustafa Kemal, Aralık ayı başında da Milli Aşireti'nden alacağı bin kişilik kuvvetle Urfa üzerine hareket etmek isteyen ve Viranşehir'e geçmiş bulunan 1. Süvari Alayı Kumandanı Bnb. Hüseyin Bey'e XIII. Kolordu aracılığıyla "Adana cephesinde Fransızlarla görüşmelerde bulunduğu, mücadeleye şimdilik yer olmadığını" bildirmişti (15). Yine, Mustafa Kemal Urfa Mutasarrıfı Ali Rıza Bey'e gönderdiği telgrafta, "Fransızlar Müslüman ahaliye asla zulüm yapmayacaklarına, hükümet memurlarının haklarına saldırıda bulunmayacaklarına, Ermeni çetecileri işgal bölgelerinden çekileceklerine dair söz vermiş bulduklarından Müslüman ahali ve milli örgütlerce si-

lahlı bir saldırıda bulunmamalıdır. Fakat Ermeniler ve Fransızlar sebebiyet verirlerse her türlü karşı koyma vatani ve meşrudur” demişti (16).

Ancak Mustafa Kemal'in umutları gerçekleşmedi. Fransızlar memurların atanmasından Belediye bütçesinin düzenlenmesine kadar her şeye karışmaya başladılar (17) ve ortalıkta Fransız Yüksek Komiseri'nin sözünü ettiği yumuşamadan eser yoktu.

1919 yılı Aralık ayının 29. günü Yzb. Ali Saib Bey Urfa'ya geldi. Bazı bürokratlar ve Müdafaayı Hukuk Cemiyeti üyeleriyle görüştüktan sonra 4 Ocak tarihinde bir ayaklanma hazırlanmasına ilişkin düşüncelerini Mustafa Kemal'e bildirdi. Buna göre, Ocak ayının 15. Perşembe günü milli bir ayaklanma düzenlenecekti. Ancak, hareketin Fransızlar'a ihbar edilmesi yüzünden ayaklanma 18 Ocak'a ertelendi ve o tarihte de gerçekleşmedi. Ali Saib Bey ise bir kısım arkadaşlarıyla birlikte Siverek'e kaçtı (18).

Mustafa Kemal de artık Fransızlar'dan ve vaatlerinden umudunu kesmişti.

25 Ocak 1920 tarihinde Kolordulara yayınladığı bir genelgede “..Genel duruma göre Fransızlar aleyhinde Kuvayı Milliye'nin harekete geçmesini daha fazla ertelemeye sakınca ve zarar vardır” diyor ve Urfa'daki ayaklanma hazırlıklarından bilgisi de olduğundan “..Ayaklanma dönemleri peyderpey belirlenecektir. Birinci dönem Urfa ayaklanmasıdır. Bu ayaklanmaya hemen başlanacaktır” diye devam ediyordu (19).

Urfa'daki ayaklanma hazırlıkları XIII. Kolordu'ya da yansıdığından Kumandan vekili A.Cevdet Bey 1 Şubat'da Harbiye Nezaretine gönderdiği bir yazıda, "Urfa'da ayaklanmanın hissedildiği"ni belirtiyordu (20).

9 Şubat'da başlayan Fransızlarla silahlı çatışmada Urfalı mücahitlerin top istemeleri üzerine Mustafa Kemal XIII. Kolordu'ya “Siverek'teki iki dağ topunun takımıyla birlikte Urfa'ya gönderil-

mesini ve Harbiye Nezaretine de usulen, dağ takımının subaylarıyla birlikte Kuvayı Milliye'ye katıldığıнын jurnal edilmesini” bildirdi. Bunun üzerine iki top, Urfa'ya gönderildi (21).

Çatışmanın başlamasından sonra Urfa savaşıları kendi yalnızlıklarıyla baş başa kaldılar denilebilir. Uzayan çatışma ve düzenli olmayan milis kuvvetlerinin iyi yönetilememesi yüzünden verilen kayıplardan sonra 19 Mart 1920'de "Dertlerine acil şifa ve ümitli haberler bekleyen Urfa ahalisini temsilen" eşraf tarafından Mustafa Kemal Paşa'ya çekilen bir telgrafta " ..Düzenli ordu birliklerinin acilen Urfa'ya gönderilmesi.." isteniyordu (22).

Bunun üzerine 24 Mart'ta XIII. Kolordu Kumandanlığından Yzb. Sabri, Mustafa Kemal 'e, silah ve cephane konusunda her türlü yardımın yapıldığını ancak askerlerin belirtilen biçimde gönderilmesinin henüz mümkün hale gelmediğini söylüyordu (23).

İşin peşini bırakmayan Mustafa Kemal, 30 Mart'ta XIII. Kolordu Kumandan vekili Cevdet Bey'e " ..Ahali ve aşiretleri coşturup teşvik etmek amacıyla en yakın askeri birliklerden yeterli miktardaki kuvveti Kuvayı Milliye'ye katılma biçiminde Urfa'ya gönderilmesini ve iki aydan beri sürüncemede olan bu sorunun çözümü.." istiyor, ancak istediği sonucu alamıyordu (24).

1920 Nisan ayının başlarında Fransızlar yiyeceklerinin tükenmesi üzerine Ermenilerin açlığını bahane ederek bir anlaşma zeminini aradılar ve Kuvayı Milliye ile yapılan anlaşma sonucu Urfa'yı boşaltmaya karar verdiler. Suruç yolu üzerinde Şebeke mevkiinde aşiretler ve Kuvayı Milliye ile Fransızlar arasında çıkan çatışma sonucu Fransızların büyük bölümü imha edildi ve geri kalanlar da esir alındılar.

Ali Saib Bey, olayı Mustafa Kemal'e şöyle bildirdi:

"10/11 Nisan yarısı geceden 1 saat sonra silah ve donatımlarıyla ve tarafımızdan verilen taşıma araçlarıyla Urfa'yı boşaltarak Cerablus'a doğru hareket eden Fransızlar, yolda rastladıkları köylülere

tecavüz etmeleri üzerine civar köylülerin ve Urfalıların olay yerine yetişmeleri ve üç saat devam eden kanlı çarpışma sonucunda işbu kuvvetin komutan ve subaylarıyla büyük bölümünün öldüğü ve Fransız askerlerinin esir edilip Urfa'ya getirilerek koruma altına alındığı arz olunur.” (25)

İsmet Paşa, Atatürk'ün 'Büyük Nutuk'undan sonra kendisini ziyarete gelen Urfa heyetine şunları anlatmıştı:

“Biz, kurtuluş hazırlığı içindeyken Urfa'nın Fransızlar'a savaş açtığı haberini aldık. M. Kemal Paşa ile birbirimize baktık, acele etti Urfa, hırpalanacak, çok yazık, dedik. Gaili günlere daldık. Ara sıra haber alıyorduk, hepsi bu kadar. Fakat bir gün Urfa düşmanı boğarak kurtuluşunu yaptı, diye bir haber aldık. Mustafa Kemal Paşa ile göz göze bakınarak sevindik, “*yaşasın Urfa*” dedik.” (26).

-
1. Sabahattin Selek, Anadolu İhtilali, sf. 317, İstanbul 1976
 2. Nusret Bey zamanında bir milis örgütü kurulmuş ve silahlar toplanmamıştı.
 3. Ali Rıza, Urfa Mücahedes, Sinop, Hicri 1343, sf. 26.
 4. A.g.e., sf. 29; Aynı şekilde M. Kemal, Siverek'te Cudi Paşa'ya çektiği telgrafta Müdafaayı Hukuk Teşkilatının bir an önce kurularak isim listesinin gönderilmesini istiyordu. Fırat, Kerim, Urfa Kahramanları Gaziantep 1944, sf.44; Mustafa Kemal, Urfa mutasarrıfı Ali Rıza Bey'in Millî Hareketin İngiliz hükümetince bir taarruz şeklinde değerlendirilerek bütün Osmanlı ülkesinin askeri işgal altına alınacağını ve Osmanlı hükümetine nihayet verileceğini Urfa'daki temasları neticesi olarak hissettiğini kendilerine yazması üzerine " Bu zatın, hâdiselerden ve durumdan ne kadar habersiz ve İstanbul hükümetinin elinde bir âlet olduğu anlaşılıyordu" deyip nasihat dolu ağır bir yazıyla

cevap vermişti (Kansu, Mazhar Müfit. Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, Ank. 1988 sf. 298-299)

5. Ali Rıza, A.g.e., sf. 24
6. A.g.e., sf. 34
7. Jaeschke, Gotthard, Kurtuluş Savaşıyla İlgili İngiliz Belgeleri, sf. 47, 24
8. Baykal, B.Sıtkı, Heyet-i Temsiliye Kararları, Ankara 1974, sf. 34; BOA.HR.SYSF.2542- 3/24-25.
9. Saral, A.-Hulki Tosun, Vatan Nasıl Kurtarıldı, Ankara 1970, sf. 213-214
10. Akalın, Müslüm, Milli Mücadele'de Urfa, Ankara 1985, sf. 16-17
11. Baykal, a.g.e., sf. 45, 48.
12. Arsan, Nimet, Atatürk'ün Ta'mim, Telgraf ve Beyannameleri, Ankara 1964, sf. 115
13. Kürkçüoğlu, Ömer, Türk-İngiliz İlişkileri, Ank. 1978 sf. 114-115
14. Akalın, a.g.e., sf. 172.
15. Ali Rıza, a.g.e., sf. 75.
16. Arsan, a.g.e., sf. 137.
17. Akalın, a.g.e., sf. 28-49
18. Ali Saip, Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri, Ankara 1340, sf. 55-75
19. Tansel, Selahattin, Mondros'dan Mudanya'ya Kadar, cilt III, sf. 198
20. Akalın, a.g.e., sf. 72. Kolordu'nun bu yazısında Milli Aşireti Reisi Mahmut Bey'in Kolordu'ya, artık kendilerine karışılmamasını, şimdiye kadarki protestolar ve istihamlardan bir netice çıkmadığından kendilerinin harekette serbest bırakılmasını ve bundan sonra düşmanların protesto etmesinin daha uygun olacağını da yazdığını belirtmiştir (HTVD Vesika: 530)
21. Saral, a.g.e., sf. 236.
22. Tansel, a.g.e., sf. 207.
23. Saral, a.g.e., sf. 240.

24. Harp Tarihi Vesikaları Dergisi No: 349
25. Ali Saip, a.g.e., sf. 251; Bu konudaki ayrıntı ve tartışmalar için bkz. Şebeke Olayı ve Urfa'nın Tahliyesi, sf.
26. M.Hulusi Kılıçaslan, "Urfa'nın Kurtuluşuna Işık Tutacak Bir Kitabe", Fırat Gazetesi (Urfa), 30.7.1963, sf. 1.

URFA'NIN KURTULUŞUNDA SURUÇ CEPHESİ

Suruç, 1900'lü yıllarda; önce Halep Vilayetine bağlı Urfa Sancağı'na; 1911 yılından sonra bağımsız Urfa Sancağı'na ve 1923'den sonra da Urfa Vilâyeti'ne bağlı bir kaza merkezidir. Urfa sancağı sınırları içerisinde geçen ve daha sonra Akçakale, Suruç, Birecik kazalarının güney sınırını teşkil eden demiryolu üzerinde bulunan Telebyat, Gültepe, Harapnaz, Arappınar, Siftek, Cerablus istasyonları, Mondros Mütarekenâmesi'ni müteakip 1919 yılında İngilizlerin işgaline uğramış, aralarındaki anlaşma üzerine 1919 yılı Kasım ayı başlarında Fransızlar'a devredilmiştir.

İşgal güçleri bölgeyle ilgili görüşmeleri genellikle askerlerinin bulunduğu bu istasyonlarda yaparlardı. Sözgelimi İngiliz işgalinde General Davis Suruç aşiretleriyle görüşmek üzere Arappınar'a geldiğinde, hükümetinin şan, şöret ve gücünü anlattığı ve nasihatlerde bulunduğu görüşmeden sonra reislere bir at yarışı yaptırarak reislerin uşaklarına birer kırbaç, gümüş tütün tabakası ve buna benzer şeyler vermişti.

Fransızlar, temel çerçevesini Sykes-Picot anlaşmasının oluşturduğu ve Suriye İtilâfnamesi olarak da bilinen 15 Eylül 1919 tarihli Suriye ve Kilikya'da İşgal Kuvvetlerinin Değiştirilmesine İlişkin İngiliz-Fransız Anlaşması'na göre Ekim ayı sonunda işgal bölgelerini bu arada Urfa Sancağını İngilizlerden devraldılar. Devirle birlikte demiryolu üzerindeki stratejik tren istasyonlarına da yerleşen Fransız kuvvetlerinden yaya ve süvarilerden oluşan Karma Doğu Alayı'ndan 1 Afrika Mangası Suruç'ta 17. Senegal Avcı Alayı'nın 9. Bölüğü Cerablus'ta, 10. Bölüğü Suruç, Harapnaz ve Arappınar'da, 11. Bölüğü Telebyat ve Gültepe'de ; 3. mitralyöz

bölüğünün de bir bölümü Cerablus, Arappınar ve Telebyat'ta bulunuyordu.

İngilizlerin işgalini 'geçici' sayan Urfa bu kez Fransız işgaliyle karşılaşınca her tarafta direniş amaçlı örgütlenme faaliyetlerine başladı. Suruç Berazi aşireti de, Ketkânlı reisi Basravî dışındaki altı kabile reisiyle toplanarak içlerinden Galipbeyzâde Mustafa, Şahinbeyzâde Bozan ve Seyfettinbeyzâde Ömer'i delege olarak Urfa'ya gönderdiler. Görüşmelerde belirlenen talimat ve öğütlerden sonra milli örgütlenmeyi sağlamak için yerlerine döndüler. Bir süre sonra Berazi aşiretinin riyaseti altında bulunan -Ketkânlı hariç diğer aşiretler Dahiliye Nezaretine aşağıdaki telgrafi çektiler:

"Tarihen bilinmektedir ki Urfa sancağı Selçukîlerden beri Türklerin ve Eyyubîler zamanında perişan Kürtlerin kadim vatanıdır. Yüzde beşi aşmayan gayrimüslim unsurlara göre büyük bir çoğunluk oluşturan sancağımız, mektepleri, camileri ve bütün uygarlık eserleri ve kurumlarıyla Osmanlı memleketidir. İtilâf Devletleri yüksek meclisince adalet ve hakkaniyet esasları içinde istişare ettiğimiz, Osmanlı Devletinden ayrılmamak kesin kararında bulunan Berazi aşireti olarak Türklerle birlikte oluşturduğumuz çoğunluğumuz göz önüne alınarak herhalde Osmanlı topluluğunda kalacağımızı Barış Konferansı adalet huzuruna iletilmesini milli mukadderatımız adına arz eyeriz." İmzalar: Bütün Berazî Aşireti Reisi Şahinbeyzâde Mustafa, Dinaî Aşiret Reisi Halitbeyzâde Salih, Picanlı Aşiret Reisi Galipbeyzâde Mustafa, Şeddadı Aşiret Reisi Gökoğluzâde Casım, Didan Aşiret Reisi Melikzâde Mustafa, Milli'den Aşiret Reisi Mehmet, aşiret reisleri Abdulkadir, Şeyh Yoranzade Yusuf, Hacıhıdırzade Mehmet.

Bir süre sonra ihbar üzerine örgütlenmeyi öğrenen Fransızlar bir taraftan Suruç Kaymakamı Mesut Bey ve Jandarma Komutanı Hüseyin Pertev Efendi'yi tevkif ederek Arappınar İstasyonundan trene bindirip İstanbul'a sevk ettiler diğer taraftan da Berazi aşireti reisi Şahinbeyzadeleri kazanmaya çalıştılar. Fransızların Arappınar

kumandanı, Şahinbeyzade Mustafa Bey'i çadırında ziyaret ederek kimden taraf olduğunu sordu. Mustafa Bey soruya kahve ve yemekten sonra cevap vereceğini ifade ettiyse de, Fransız subayının, "sorusuna cevap verilmedikçe yemeğe oturmayacağını" söylemesi üzerine Mustafa Bey, "..isterseniz yiyiniz, isterseniz yemeyiniz, ben altıyüz senedir Osmanlı'yım ve yine de Osmanlı olarak öleceğim" şeklinde mukabele ettiğinden Fransız subayı oturmaksızın geri döndü.

Urfa'daki örgütlenmenin de Fransızlarca öğrenilmesi üzerine tutuklanan Jandarma Kumandanı Bnb. Ali Rıza'nın yerine atanan Yzb. Ali Saip 1919 yılı aralık ayı sonuna doğru Urfa'ya geldiğinde yapılan görüşmeler sonunda örgütlenme çalışmaları bütün bölgede son aşamaya gelmişti.

Fransızlar'a karşı 15 Ocak 1920'de başlatılması planlanan ayaklanmayla ilgili olarak Yzb. Ali Saip tarafından Kürt aşiret reislerine gönderilen ve "..Dünyada İslamiyet'i koruyan özgür ve bağımsız olanlar ancak Türkler ve Kürtlerdir. Ve bugün İslâmiyet ve vatan tehlikededir. Siz ki, bütün bir Hristiyan âlemine karşı Kudüs'ü koruyan Selahaddin-i Eyyûbi Hazretleri'nin torunlarısınız. İslâmiyet ve vatan sizden imdat bekliyor.. " diyen bildirgenin ekindeki talimatnamede "Ocak'ın 15. günü saat sekizde Urfa, Telebyat, Arappınar Fransız işgal kuvveti kumandanlığına, ekli ulti-matomun birer sureti mühürlü olarak verilecek ve suret verildiğine ilişkin kendilerinden imza alınacaktır " dedikten sonra, Suruç aşiretlerinin Aneze Aşiret Reisi Haçım Bey'in aşiretiyle birleşerek Suruç ve Arappınar'daki Fransız kuvvetlerini püskürtmesi ve Suruç'un başka yerlerle her türlü bağlantısının kesilmesi öngörülüyordu.

Bu ayaklanma planı da Fransızlar'a ihbar edildiği için bütünüyle gerçekleşmedi ve ertelendi ama talimatı alan aşiretler ertelemeden habersiz, rayların tahribi vs. faaliyetlere başlayınca Fransızların yöneticisi Yüzbaşı Sajous, Mutasarrıfa gönderdiği yazıyla

"Arappınarı ile Siftek arasında bana ihbar edildiği veçhile bir rayın tahrip edilip edilmediğinin acele olarak bildirilmesini rica ederim. Eğer durum gerçekse, Suruç ahalisi hakkında uygulamaya mecbur kalacağımız tedbirlerden korunmaları temin edilmek üzere derhal faillerin buldurularak tutuklanmaları önemli ve gereklidir " şeklinde tehditlere başladı.

Aneze Aşireti şimendifer hattını tahrip edip, aşiretler Arappınar'da Fransızlar'la çatışmaya girdikten sonra Aneze Aşireti Reisi Haçım Bey ile Berazi Aşiret Reisi Şahinbeyzâde Mustafa Bey, Arappınar ve Suruç'ta mevcut Fransızlar'ın 24 saat içerisinde çekilmeleri için ulti-matom verdiler

Diyarbakir'deki XIII. Kolordu'dan Harbiye Nezareti'ne gönderilen ivedi mesajda, verilen ulti-matom "..Arappınarı'ndaki kuvvetin de çekilmek üzere olduğu haber alınmıştır. Oradan servisle verilen bilgilere göre Telebyat'da galeyan başlamıştır. Urfa Mutasarrıfı'nın 29.01.1920 tarihli bildiriminden de Suruç'daki kıyamın Fransızlar'ın hükümet işlerine karışmalarından ve bütün hareketleriyle Urfa'dan çıkmayacaklarını, Urfa'yı sömürgeler gibi idare edeceklerini ahalinin anlamalarından doğduğu, Urfa'da kıyamın hissedilmekte olduğu anlaşılmıştır." şeklinde değerlendirilmiştir.

Urfa milis kuvvetleri, 7 Şubat 1920'de Siverek ve Hilvan bölgesi'nden yardıma gelen aşiretlerle birlikte Urfa'daki Fransızları kuşatma altına alınca, Arappınar istasyonuna yeniden 'teslim ol' çağrısı yapıldı ve Arappınar Fransız Mevki Kumandanı Suva'dan "Suruç Kuvayı Millîye Cemiyetinden 11 Şubat 1920 tarihli mektubunuz geldi, ben de kan dökülmesini istemem ve hiçbir kimseye teslim olmam." cevabı gelince iki taraf arasında müsademe başladı.

Şubat ayı boyunca Urfa'daki kuvvetler kuşatma altındaki Fransızlar'a yapılan hücumlarla meşgulken mart ayı başlarında Fransız kuvvetlerinin Suruç'a doğru yürüdüğü haberi Urfa'da büyük heyecan yarattı. Urfa'daki hücumlardan istenilen sonucun

alınamaması ve Fransızlar'ın yaklaşmakta oldukları haberi halkın moralini çok kötü etkiledi. Ketkânlı Aşireti Reisi Basravî'nin Fransız kuvvetlerine katıldığı ve katliam yaptıkları haberi, Fransızlar'ın Urfa'ya gelmesi halinde çok kimsenin idam edileceği ve geniş tutuklamalar yapılacağı haberleri Ermeniler'in intikam alacakları haberleriyle birleşti, yayıldı. Karargâhta yapılan toplantıda geniş yetkili bir çete bölüğünün devriye gezerek panik yaratanları ve teşvikçilerini yakalayıp Heyeti Merkeziye'ye teslim etmeleri kararlaştırıldı. Bu arada 50 vagon Fransız askerinin Telebyat'a gitmek üzere Arappınarı'na ulaştığı, Telebyat'a hareketten önce Karapınar Köyü ile Şahinbeyzâde'lere ait Mektele köyünü yaktıkları, Atmanik köyünün kadın ve erkek ahalisini vagonlara doldurarak birlikte götürdükleri haberleri yayıldı. Urfa eşrafı, düşmanı karşılamak ve mümkün olduğunca hattı tahrip etmek üzere bir mitralyözle birlikte ahaliden bir kuvvet ayrılarak acilen Suruç'a çıkarılması için Kolordu'dan yardım istedi.

Suruç'a gönderilen Yzb Hacı İzzet komutasındaki 100 kişilik müfreze'den başka Suruç'a hareket edenleri Siverek kuvvetleriyle Urfa'ya gelen yedek subay Kerim Fırat şöyle anlatıyordu:

"..Müsademe bir taraftan devam ederken, hariçten Fransızlar'a takviye birliklerinin geleceği haberi herkesi endişeye düşürmüştü. Bu hadiseyi ilk işiten Hacisazâde Ömer Efendi ve Hocazâde Abdurrahman, Arabizâde Reşit Efendinin evinde toplanarak aralarında bu mesele hakkında uzun boylu görüşerek konuştuktan sonra tren hattının tahribine karar veriyorlar. Bunu gerçekleştirmek için atı olan Urfalılar'dan 100 kadarının isimleri bir kâğıda tespit ediliyor. Bu göreve katılmayacaklar hakkında da çok fena muamele yapılacağı ekleniyor. Bu kıymetli ve fedakâr insanlar fikirlerini Hacı Mustafa Kâmil'e ve Ali Saip'e anlatıyorlar. Ali Saip bunların fikirlerini kabul ediyor. Tren hattının nasıl tahrip edileceğini bilen ve eskiden muhabere memurluğunda bulunan Ke-

mancızâde Nuri, Mamozâde Hasan, Abuzeroğlu Abdi ile kuvvetler Hacıszâde Ömer Ağa'nın köyüne gidiyor. Ömer Ağa'nın köyde bulunan oğlu Osman Ağa ile amcazâdesi Halil ve akrabaları bu kuvvetlerle birlikte Suruç'a hareket ediyorlar. Suruç halkı büyük bir tezahüratta bulunarak, milli kuvvetleri kucaklayarak kurbanlar kesiyorlardı. O zaman Suruç Kaymakam Vekili Celâl Bey idi. Şahin Bey'in oğulları Bozan ve Mustafa Bey'ler Urfa ve Siverek Milli kuvvetleriyle birlikte bulunan Siverekli Bozan Ağa'ya katılarak İlyas Bey'le birlikte Cerablus'a doğru şimendifer hattını tahribe başlıyorlar. Hattın sökölmesine Harapnaz'dan, Çal köprüsüne kadar birçok yerden başlanmıştı. Hacıszâde Osman'la Halil Ağalar hattı sökerken bir Fransız müfrezesiyle çarpılıyorlar müfreze dikiş tutturamayıp ricat ediyordu.."

Berazî Aşireti Reisi Şahinbeyzâde Mustafa Bey bu konuda Urfa'ya gönderdiği yazıda : "Urfa'dan gönderilen Kuvâyı Milliye ile birlikte çalışarak Siftek İstasyonundan itibaren şimendifer hattının ayrıca tamirine imkân bırakmamak üzere tahribine başladık. Kuvayı Milliye'yi gören Suruç halkının maneviyatı yükseldi, bize mütemayil oldular. Urfa'dan gelen kuvvetle bin kişiye yakın muazzam bir kütleyle çalışıyoruz. Tahribat bitince istasyonlarda mahsur kalacak düşmanın tenkili için Urfa'daki toplardan birinin gönderilmesi maneviyatı artırır, halkı mücahede etrafında toplar." derken hat boyundan gelen haberlerde Fransızlar'ın Cerablus ve diğer istasyonlarda süvari kuvvetleri bırakarak şimendiferle geriye çekildiği ve Akçakoyunlu'da düşman kuvvetleriyle Kuvayı Milliye ve aşiretlerin çatışmaya girdikleri bildiriliyor ve içinde Sacur köprüsünün de bulunduğu dört köprüyle dört kilometrelik tren yolunun tahrip edildiği kaydediliyordu.

Hat boyunda çarpışmalar devam ederken Mart ayı sonuna doğru Suruç'daki Binbaşı İlyas Bey, Ali Saip Bey'e Urfa'daki Fransız kumandanlığından Arappınar'daki Fransız kumandanlığına gönderilen Urfa Ermenilerinden Abraham adlı birinin yakalandı-

ğını ve elindeki şifrenin alındığını bildirdi. Abraham sorgusunda, 20 lira ücretle Urfa'daki iki Ermeni tarafından gönderildiğini ve eğer mektup ele geçip kendisi Arappınarı'na gidebilirse onlara "Erzak ve cephane bitmek üzeredir, şu yakınlarda kuvvet gelmeyecek olursa teslim olmaya mecburiyet hasıl olacaktır" biçimindeki mesajı iletceğini söyledi. Aşiret reisleri kendisini öldürmek istedilerse de İlyas Bey izin vermedi. Fransızların erzak ve cephane bakımından sıkıntıda oldukları anlaşılmıştı.

Kuvayı Milliye'ce tekrarlanan ve her defasında reddedilen tahliye isteğinin Fransızlar tarafından kabul edildiği, 7 Nisan'da Ermeni Cemaatinden temsilcileri Mihran ve Dr. Beşliyan aracılığıyla öğrenildi. Varılan anlaşmaya göre Fransızlar 10 Nisan gece yarısı saat 01'de Suruç-Arappınar yolundan Urfa'yı terk edeceklerdi. Fransız kafilesi Suruç yoluna çıktıktan sonra sabaha karşı aşiret ve milislerle çatışma meydana geldi. Nedenleri ayrı bir yazının konusu olan ve Fransızların teslimiyle sonuçlanan kanlı çatışma Urfa'nın 15 km. batısındaki Suruç ile Arappınar yol kavşağına 3 km. mesafedeki Şebeke mevki denilen tepelerde vuku buldu

Fransızların Urfa'yı tahliyesine yakın Yzb.Ali Saip'in yerine millî kuvvetlerin kumandanlığına atanan Bnb. Pehlivanzade Nuri, Şebeke olayından sonra 14 Nisan 1920 akşamı kuvvetleriyle birlikte Suruç'a geldi. Arappınar istasyonundaki Fransız birliğinin topçu ateşiyle geri çekilmeye mecbur edilmesi üzerine Siftek istasyonunda çok sayıda Fransız kuvveti toplanarak 16 Nisan'da Arappınarı'na doğru harekete geçti. Bunun üzerine Suruç'a doğru çekilen milli kuvvetler taburu Suruç aşiretleriyle birleşip sevk ve idare işlerini yeniden düzenlediler. Fransız kuvvetleri Arappınar'dan Suruç'a topçu ateşi desteğinde taarruza geçtiğinde milli kıtalar önce Suruç'un 15 km doğusundaki Bırdırej'e doğru çekilip tahkimat yaptılar, daha sonra da Fransız kuvvetlerinin Şebeke'nin intikamını almak için Urfa üzerine yürüdüğü haberleri üzerine toplanıp Sarımağara'ya gelen 1500 kadar silahlı Urfalılarla birleşip çe-

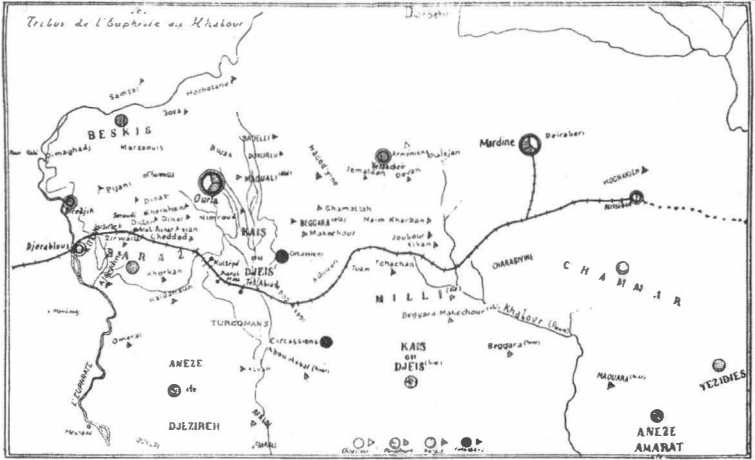
kildikleri Sarımağara'da savaş düzeni aldılar. Siverek'ten getirtilen iki topla güçlenen ve sayıları ikibini aşan milli kuvvetler 8 Mayıs 1920'de topçu ve ağır makineli tüfeklerin desteğinde taarruza geçen Fransızlarla altı saat süren şiddetli bir çatışmaya girdi. Şiddetli savunma karşısında akşama kadar ilerleme sağlayamayan ve muharebe alanında 150 kadar ölü ve yaralı bırakan Fransız kitaları Suruç istikametinde geri çekilip şehri yağmayla lüzumlu gördükleri malzeme ve eşyaları alıp Arappınarı istasyonuna döndüler. 15 Mayıs'ta tekrar milli kuvvetlerin hücumuna uğrayan Fransızlar, baskına uğrayacakları endişesiyle doğudaki Telebyat, Gültepe ve Harapnaz istasyonlarındaki kuvvetlerini Arappınar'a topladılar. Nihayet 4/5 Haziran 1920 gecesi Suruç'ta toplanan kuvvetler bir baskın hareketiyle Arappınar istasyonunu ele geçirdiler ve Fransızları Siftek istasyonuna, oradan da Cerablus'a çekilmeye mecbur ettiler.

Şurası bir gerçek ki, milli kuvvetlerin Suruç cephesindeki başarıları, bekledikleri yardım umutları yok olan Fransızların Urfa'yı tahliye etme kararına büyük katkı sağladığı gibi Fırat'ın doğusunun Fransızlardan temizlenmesini de sağlamıştı. Şüphe yok ki milisler ve aşiretler, Arappınar ve diğer tren istasyonlarını içeren bu önemli bölgeyi cansiperâne bir şekilde savunmasalardı Urfa ve civarındaki Fransız işgali ve Urfa'nın tahliyesi farklı şekilde seyrederdi.

Fransızların Fırat'ın doğusunu bu şekilde terk etmelerinden sonra Anadolu Hareketiyle kurdukları yakın ilişkiler sonucu imzalanılan 20 Ekim 1921 tarihli Ankara anlaşmasıyla belirlenen Suriye sınırı Büyük Millet Meclisi'nde ciddi eleştirilere uğramıştır. Urfa Mebusu Birecikli Yaşarzade Hacı Hayâlî Efendi BMM gizli celse görüşmelerinde; silahlanıp Fransızlar'a karşı şiddetli mücadeleler veren insanların ve arazilerinin önemli bir bölümünün Fransızların tarafında bırakılmasına "Bunun için mi savaştılar?" diyerek şiddetle itiraz etmiş ve sınırın tren hattının 10 km. güneyinden geçecek

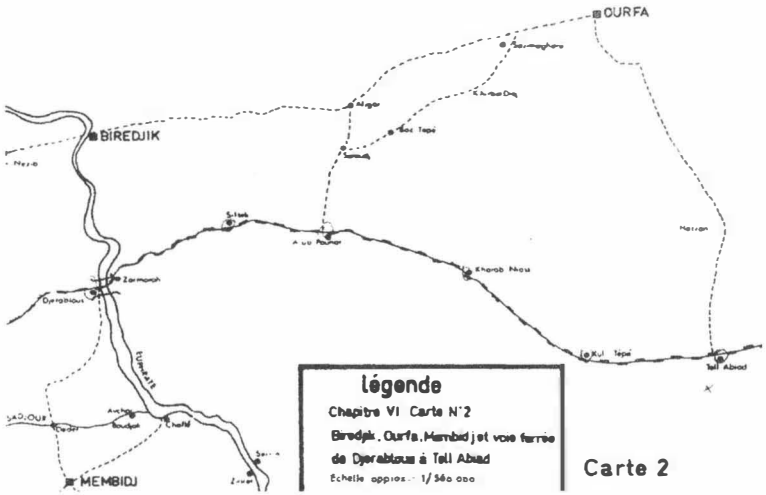
şekilde düzeltilmesi için bir önerge vermiş ancak kabul görmemiştir.

Bu işten çok zarar gören ve toprakları sınırın öbür tarafında kalan Urfa Sancağı sakinleri gibi, cesaret, fedakârlık ve kahramanlıkla savaşan Suruç aşiretleri de aynı akıbete uğramışlardır. Bunlardan en büyük zararı görenler toprakları önemli ölçüde bölünen Suruç'taki Berazi aşiretler konfederasyonudur. Suruç'taki 7 aşiretin reisi durumundaki Berazi aşiretinin reisleri Şahinbeyzade Mustafa Bey ve o tarihte BMM 1. Dönem mebusu olan kardeşi Şahinbeyzade Bozan Bey Ankara Anlaşması'ndan sonra aileleriyle Türkiye'yi terk ederek topraklarının büyük bölümünün kaldığı Suriye'ye yerleşmişlerdir.

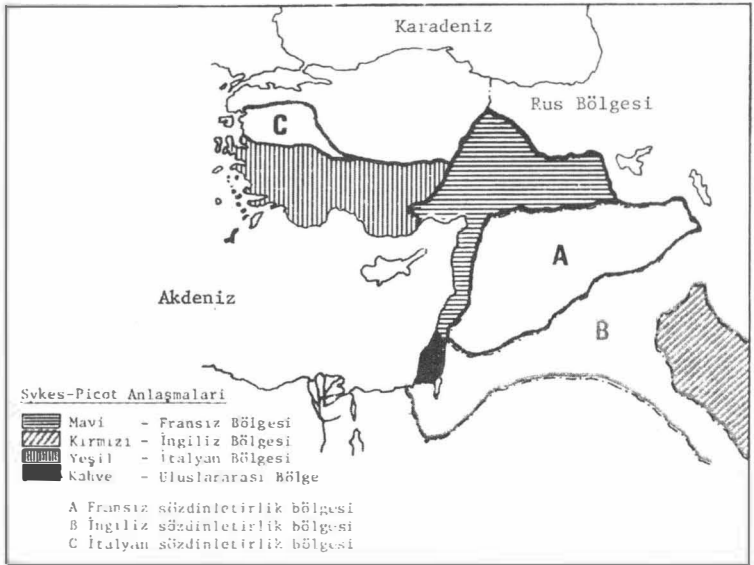

Stationnement des Tribus en tre l'Euphrate et le Khabour.

Fırat ve Habur arasındaki aşiretlerin yerleşimi

Urfa'nın güney sınırındaki tren istasyonları

Sevr Anlaşması'na göre bölgenin paylaşımı

در این سوره و این بیست و سه حرف غرضت برادران در دست عبد کور سیرک و اورد	
قضا	
قضا، مذکور مرکز قریب قریب اولوب مجموع قضا زیرده مرکز قریب قریب به دن عبادت در	
جدید است اول	
علیم کور	مادون
مدیپ	سیرک
بدلت	عربان
سروا سیرک	قرمان
بکار است	مردعه
استیک	دولت
غولان	سیرک
عطایان	سیرک
فرمان	هیبی
فرمان	سیرک
بکار است	سیرک
سیرک	سیرک

ایضا مرکز مدین قضا، مذکورده سعید انور سیرک اولوب ارمون سیرک ایضا مرکز سیرک و سیرک سیرک سیرک سیرک سیرک سیرک سیرک سیرک وشیح ماوه رضی الله عنه سیرک سیرک سیرک سیرک سیرک سیرک سیرک	
اشعار سیرک	
اما سیرک	
قاسیم	
سیرک سیرک سیرک سیرک سیرک سیرک سیرک سیرک سیرک سیرک سیرک سیرک سیرک سیرک سیرک سیرک سیرک سیرک سیرک سیرک	
اشعار سیرک	
فرمان سیرک قضا، مذکور اولوب سیرک سیرک سیرک سیرک سیرک سیرک سیرک سیرک سیرک سیرک سیرک سیرک سیرک سیرک سیرک سیرک فرمان سیرک سیرک سیرک	
اگر سیرک	
سیرک سیرک	

1286 Halep Salnamesi'nde Arappınar

Şahinbeyzade Bozan Bey'in mebus kimliği

KAYNAKLAR

I. KİTAPLAR

Açanal, Hasan; Urfa Kurtuluş Mücadelesi Hatıratı, ŞURKAV Yayınları, Ankara. 2001

Akalın, Müslüm; Millî Mücadelede Urfa, Şanlıurfa 2010

Akalın, Müslüm; Urfa'nın Kurtuluşuyla İlgili Belgeler, ŞURKAV Yayınları, Ankara 1997

Ali Rıza; Urfa Mücahedesi, Sinop. Hicri 1343.

Ali Saip; Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri, Ankara 1340.

Armaoğlu, Fahir; 20. Yüzyıl Siyasî Tarihi, Ankara 1984.

Arsan, Nimet; Atatürk'ün Ta'mim, Telgraf ve Beyannameleri, Ankara, 1964

Baykal, B. Sıtkı; Heyet-i Temsiliye Kararları, Ankara 1974

Baytok, Taner; İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı, Ankara, 1970

Fırat, Kerim; Urfa Savaşından Yapraklar, Gaziantep, 1942.

Gökbilgin, Tayyip; Milli Mücadele Başlarken, I-II. Ankara 1959-1965

Holmes, Mary Caroline; Urfa'da Ermeni Yetimhanesi (Çev. Vedii İlmen), İstanbul 2005

Kılınçkaya, Derviş; Millî Mücadele'de Urfa, Yüksek Lisans Tezi (1985)

Malkoç, Nami; 1920 Yılıının Kurtuluş Savaşları, Ankara 1937.

Olca, Osman; Sevr Anlaşmasına Doğru, Ankara 1981

Özçelik, İsmail; Millî Mücadele'de Güney Cephesi (Urfa), Ankara 1992

Özgültekin R, Akman E, Demirbağ H, Sun K; Tarih ve Kültürüyle Sive-
rek, Ankara 2003

Sabis, Ali İhsan; Harp Hatıralarım, c.5, Ankara 1951

Salname-i Halep 1286 H.

Saral, Hulki-Tosun; Vatan Nasıl Kurtarıldı, Ankara 1970

TBMM Gizli Celse Zabıtları, İş Bankası Yayınları, Ankara

Yavuz, Bige; Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri, Ankara 1994.

II. MAKALELER:

Akalın, Müslüm, Fransız Albayı Normand Urfa'da, Kurtuluşumuz 65. Yıl, Şanlıurfa Belediyesi Yayını, sf. 29, 1985

Akalın, Müslüm; Fransızlar'ın Urfa'yı Tahliyesi, Şanlıurfa Kurtuluşu ve Tarihi Sempozyumu Bildirileri, Şanlıurfa Belediyesi Yayını, 1987

Kılınçkaya, Derviş; Urfa'nın Kurtuluşu Üzerine Düşünceler, Şanlıurfa Kurtuluşu ve Tarihi Sempozyumu (1985-1986) Bildirileri, Şanlıurfa Belediyesi Yayını, 1987.

Mestçi Ahmet; İngilizler ve Fransızlar Urfa'da Aşiret Avına Çıktılar, Hizmet Gazetesi 11.4.1983

Özçelik, İsmail; Urfa ve Çevresinin İşgaline Tepkiler, Şanlıurfa Kurtuluşu ve Tarihi Sempozyumu (1985-1986) Bildirileri, Şanlıurfa Belediyesi Yayını, 1987

Özçelik, İsmail; Millî Mücadele'de Urfa'da İlk Teşkilatlanma Çalışmaları, Şanlıurfa Kurtuluşu ve Tarihi Sempozyumu Bildirileri, Şanlıurfa Belediyesi Yayını, 1987

URFA'NIN TAHLİYESİ VE ŞEBEKE OLAYI

1. Urfa Nasıl Tahliye Edildi?

Fransızların Urfa'yı işgal ettikleri ilk günden beri bütün çalışmalar, kan dökülmeden Urfa'nın tahliyesini sağlamaya yönelikti.

7 Şubat günü Ali Saib Bey ve aşiret kuvvetleri Karaköprü Köyü'ne gelip Fransızlar'a ultimatom verdiklerinde, Urfa'nın derhal boşaltılması, aksi takdirde dökülecek kanların sorumluluğunun kendilerine ait olacağı vurgulanıyordu. (1)

Fransızların bu uyarıya olumsuz cevap vermelerinden sonra başlayan karşılıklı çatışmalar sürerken, gerek Kuvayı Milliye'nin gerekse Mutasarrıflığın barış yoluyla Urfa'nın boşaltılması önerileri sürekli olarak Fransızlar'a iletiliyordu. Bunun için her olanak değerlendiriliyordu.

Sözgelimi Mutasarrıf Ali Rıza Bey, 11 Şubat tarihinde, yani çatışmanın başlamasından iki gün sonra Ermeni Yetimhanesi yöneticisi Amerikalı Mis Holmes'a şöyle yazıyordu:

“Tamamıyla haklı bir şekilde ve eylemli olarak Fransız işgalini protesto eden milliyetçi kuvvetler ile Fransız Kumandanlığı arasında arabuluculuk yapmanızı rica ediyorum. Böylece içinde yaşadığım ve ahalisinin haklarını korumakla yükümlü bulunduğum şehrin sokaklarında masum kanı akmayabilir.

...Milliyetçilerin, gayrimüslimlerin korunmasına yönelik gerçekten sevgi dolu hisleri vardır ve niyetleri yalnızca Fransız işgaline son vermektir. Buradaki Fransızların karşı koymaları her iki taraftan da kan dökülmesine neden olacaktır. Bu nedenle, eğer arabuluculuk yapar ve askerlerini onur ve barış içinde buradan çekilme-

leri için kendilerini ikna ederseniz insanlık yolunda büyük hizmet görmüş olacaksınız. Yahut, mevcut koşulları iyi bir sonla noktalamak konusunda başka çözümlerinizi varsa lütfen bize bilgi veriniz.”
(2)

Ancak Mis Holmes, küstah ve cüretkârdır. Kuvayı Milliyeyi asi olarak nitelendirmekle kalmaz, başı bozuk olarak kabul ettiği Milli Hareket'ten Osmanlı Hükümeti'nin zarar göreceğini vurgulayan bir mektupla cevap verir. Bunun üzerine Kuvayı Milliye Kumandanı Namık (yani Ali Saib Bey) imzasıyla Mis Holmes'a yeni bir mektup gönderilir:

Büyük Amerikan Cumhuriyeti

Ermeni Yetimhanesi Yöneticisine 14 Şubat 1920

“Benim kumandam altında Urfa'ya saldıran Milli kuvvetlerin sarsılmaz niyetleri hakkında sizinle Mutasarrıf arasındaki yazışmalardan haberdarım.

Mutasarrıfın ve bunun yanı sıra sizin mektubunuzdan anlıyorum ki Fransızlar, üstlerinden emir almadıkça geri çekilmeyecekler. Yine mektubunuza göre kendileri mütareke koşullarına göre burada bulunuyorlar, kendilerini savunmaya güçleri var ve biz milliyetçiler onları kuşatmakta haksızız.

Fakat biz biliyoruz ki Fransızlar düşündüğünüz gibi kendilerini savunacak güçte değiller. Ve sizin zannettiğiniz gibi milliyetçiler savaş ve silah kullanmayı bilmeyen sıradan insanlar da değiller..

Asil Osmanlılara ve kan dökülmesini istemeyen tüm uygar uluslara yaraşır bir şekilde Mutasarrıf Bey, resmen ve mektupla Fransızların silah ve mühimmatlarını bize bırakarak geri çekilmelerini önermiş ve rica etmiştir. Hem sizden hem de Fransız kumandanından gelen mektuplardan bunu kabul etmedikleri anlaşılıyor. Bu nedenle de her uygar ulusun hakkı olduğu biçimde milli kuvvetlerimizle ulusal ve bölgesel haklarımızı korumayı kararlaştırdık.”

Ali Saib Bey, bu mektubunda Mis Holmes'a yetimhanenin çatışmalardan zarar görmemesi için jandarma vermeyi de önerir ve yetimhanedeki Fransız askerlerinin çekilmesini ister, ancak bu öneri kabul görmez. (3)

Çarpışmalar devam ederken 16 ve 24 Şubat tarihlerinde yine Fransızlar'a Urfa'yı boşaltma önerisinde bulunulur, ancak her zamanki gibi red cevabıyla karşılaşılır. (4)

Urfa'da çarpışan aşiret kuvvetlerine ve milislere düzenli birliklerin yardımı gelmemesi, kuşatmadan sonuç alınmasını önlüyordu. Mart ayı başlarındaki büyük hücumda önemli kayıplar verilmesi ve kuşatmanın uzaması halkın moralini olumsuz yönde etkiliyordu. Böyle anlarda her zaman olduğu gibi Fransızlarla barış yapılarak kuşatmadan vazgeçilmesini isteyen muhalifler çıkıyor, ancak bu istek halkta, Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti'nde yankı bulmuyordu (5).

Mart ayının sonlarına doğru Fransızların yiyeceklerinin tükenmek üzere olduğu ve yük taşımada kullandıkları katırları kesip yemeye başladıkları haber alınıyordu. Fransız kuvvetlerinin yardıma gelmesinden umudunu kesen Urfa'daki Fransız kumandanları da Urfa'yı boşaltmak istiyor, ancak şereflerine uygun bir şekilde Urfa'dan ayrılmayı sağlayacak bir formül arıyorlardı.

Buldukları formül şuydu: Urfa'daki Ermeni Cemaatinin önderleri Türk yöneticilerine gidecek ve Ermeni halkının yiyecekleri kalmadığını söyleyecekler ve 'biz Fransızlar'a rica edersek Urfa'yı boşaltırlar' diyeceklerdi. Bunun üzerine Fransızlar Ermeniler'in 'rica'larını kabul edecek ve Ermenilerin açlıktan ölmemesi için Urfa'yı boşaltmayı kabul edeceklerdi. (6)

Gerçekten de Ermeni cemaatinden Dr. Beşliyan ve Mihran Mutasarrıf'a gelerek açlık namına rol oynayarak Fransız karargâhına gittiler. Ancak karargâhta Ermenilerle Fransız kumandanı arasında tartışma çıktı. Fransızlar kendi formüllerinde ısrar ediyorlar,

Ermeniler ise bu olayın Türklere 'Fransızlar Ermeniler için Urfa'ya geldiler, onların hatırı için çekiliyorlar' düşüncesine yol açacağını vurgulayarak kendileri gittikten sonra Ermenilerin zor durumda kalabileceklerini söylüyorlardı. Dr. Beşliyan tartışma sırasında Yüzbaşı Sajous'ya 'silahlarınızı bırakırsanız Türklerin hiddeti geçer' dedi, Sajous ise bu öneriye şiddetle karşı çıkarak Dr. Beşliyan'a 'siz gidip Türklere deyin ki Fransızlar bizim ricamızı kabul ettiler, silah ve cephaneleriyle Urfa'yı terk edecekler.'

Ermeni önderleri dönüşte konuyu kendi cemaatlerinde tartışmak için Mutasarrıfa 'Fransızlar 24 saat mühlet istediler, düşünceler' dediler.

Fransızlar Ermenilerle olduğu gibi Yetimhane yöneticisi Mis Holmes'la da benzer bir görüşme yapmışlardı. Mis Holmes Fransızlar'a başvurarak 'yetimlerin yiyecekleri bitti, açlıktan ölüyorlar, Urfa'yı tahliye edin, kuşatma kalksın' diyecekti. Nitekim Mis Holmes anlaşmalarına uygun olarak Fransız kumandanı Hauger'e bir mektupla başvurarak rolünü yerine getirdi. (7)

Urfa Ermeni Cemaatinden istedikleri sonucu alamayan Fransızlar İsviçreli Dr. Vischer aracılığıyla Ermenilerin açlıklarını bahane ederek resmen Türklere Urfa'yı boşaltma şartlarını gönderdiler:

Bu şartlara göre:

1. Ermenilerin hayatı korunacaktı.
2. Amerikalıların hayat ve malları korunacaktı.
3. Urfa'da ölen Fransızların mezarlarına saygı gösterilecekti.
4. Ağırılıkların taşınması için 60 deve ve yük arabası verilecekti.
5. Külaflı Tepesi'nin alınması sırasında esir edilen Fransızlar geri verilecekti.
6. Urfa eşrafından 10 kişi Cerablus'a kadar kendilerine eşlik edecekti.

7. Dr.Fischer hastanesindeki yaralıların hayatları korunacaktı.
8. Fransızların gidecekleri yere kadar hayatları korunacaktı.
9. Savaşmaya derhal son verilecekti. (8)

Fransızların silah ve cephaneleriyle birlikte Urfa'yı terk etmeleriyle ilgili şart Urfa Müdafaa'yı Hukuk Cemiyetinde büyük tartışmalara yol açtı. Ali Saib Bey, şartları aynen kabul etmenin doğru olacağını ve başlarına yeni gaileler almanın yanlış olacağını savunurken, cemiyetin diğer bir bölüm üyeleri Fransızların bu şekilde Urfa'dan ayrılmaları halinde yeni kuvvetlerle geri döneceklerini söylüyor ve silah ve cephaneleriyle ayrılmalarına izin verilirse yollarını çevireceklerini ısrarla vurguluyorlardı. (9)

Fransızlar, bu şartlardan birisinden vazgeçtiler. Kendilerine eşlik edecek eşraftan 10 kişiden vazgeçip, bir müfreze askerin kendilerine eşlik etmesini yeterli buldular. Kendilerine, silah ve cephaneleriyle Urfa'yı tahliye etmeleri halinde Kuvayı Milliye'nin yollarını çevirebileceği söylendiğinde de kendilerini savunmaya muktedir olduklarını ve kimseyi sorumlu tutmayacaklarını söylediler. (10) Fransız kumandanı Hauger Urfa'yı boşaltma hazırlıkları sırasında Dr. Beşliyan'ın 'yolda size saldırırlarsa ne yaparsınız' sorusuna 'silahlarımız ellerimizdedir' demişti. (11)

Boşaltma işlemi sırasında nakliye ücreti 1200 dolar karşılığı altın para Mis Holmes'a bırakılmıştır. İmza örneği önceden Mis Holmes'a bırakılan Teğmen Panducci'den mesaj ulaştığında para Kuvayı Milliye'ye ödenecekti. (12)

Fransızlar 11 Nisan gününün ilk saatlerinde Suruç yönüne doğru yola çıktılar. Gün ışıdıktan bir süre sonra Suruç yolunun 10. kilometresinde Şebeke Dağları'nın arasındaki boğazda aşiretlerle çarpışmaya tutuştular. Şehirden silah seslerinin duyulması üzerine silahını alan Şebeke'ye doğru yola çıktı. Çarpışmalar sonu-

cunda Fransızların büyük bölümü imha edildi, 100 kadar da esirle Urfa'ya dönüldü.

2. Şebeke Olayı Nasıl Meydana Gelmişti?

Konu, çeşitli anılarda farklı şekillerde hikâye edilmektedir.

Ali Saib Bey'e göre, Fransızlar ve öncüdeki Ermeniler yol üzerinde rastladıkları aşiretlere ateş açmışlar ve bunun üzerine de civardaki aşiretler olay yerine gelerek çatışmaya başlamıştı. (13)

Fransızlar'a göre, geriden kendilerini izleyen jandarmalar ön ve artçılara saldırmışlar ve karşılık verilmesi üzerine de çevreleri sarılmıştı ve bu, tam bir pusu ve katliamdı. (14)

Diyarbakır'da bulunan XIII. Kolordu Komutanlığının olayla ilgili raporunda Fransızların aşiretlerin taarruzuna uğradıkları belirtiliyor, ancak buna Antep'te bulunan Kılıç Ali'nin "Fransızlar silahlı olarak çekilirlerse Antep güç durumunda kalır" biçimindeki telgrafının yol açtığı belirtilmektedir.

Kolordu'nun ikinci raporunda ise "..tahkikata göre Fransızlar Urfa'dan çekilirken yolda kimseye taarruz etmemişlerdir. Yalnız çekileceklerinden haberdar olan aşiretler vaktiyle Firuzpaşa mevkiinde münasip mahalleri tutarak Fransızlar bu yere varınca ateşe başlamışlardır. Bunun sebebi de diğer taraflara giderek başka Fransız kuvvetlerini takviye etmemeleri için olduğu anlaşılmıştır. Belli şartlarla çekilen Fransızlar'a yapılan bu muamele Kolorduca hoş görülmemiştir (15).

Amerikalı Mis Holmes ise çarpışmanın devam ettiği saatlerde silah seslerinin duyulması üzerine, kendisini o sırada ziyarete gelmiş bulunan Mutasarrıf ve şehrin ileri gelenleriyle birlikte bulunan Ali Saib Bey'in bu olayı düzenlemiş olduğuna kanaat getirerek, onu yazılı anlaşmayı çiğnemekle suçlamıştır (16).

Çarpışmaya katılmış bulunan mücahit Arif Yazgan olayı şöyle anlatmaktadır:

"10 Nisan akşamı Jandarına çavuşu Urfalı Sofuzade Hacı Mustafa Çavuş'tan Fransız kafilesini 3 kilometre geriden 100 mevcutlu bir jandarma müfrezesinin takip etmesinin planlandığını öğrendim. Hacı Çavuş kıtadan 4 kişi noksan olduğunu ve benim gönüllü olarak katılmak istersem Samsat Kapısı haricindeki meydanlıkta yapılacak toplantıya gelmemi söyledi. Ben bu kıtaya sivil elbise ile yani çete hüviyetiyle katılmak istedim. Sivil çete olarak Rastgeldi Yusuf da benimle beraber katıldı.

Fransızların 10 / 11 Nisan gecesı Suruç istikametinde yola koyulmasından bir saat sonra (saat 02:00 gibi) Samsat Kapısı önünde toplandık. 100 kişilik müfrezenin komuta heyeti Mülâzım-ı evvel (Üsteğmen) Halil Münir bey, Jandarma çavuşu Hacı Mustafa Sofu ve İzmirli Mustafa Çavuş idi. İzmirli çavuş piyadeden jandarmaya geçmişti ve askerlik bilgisi yönünden kuvvetli idi.

Biraz bekledikten sonra Kuvayı Milliye kumandanı jandarma tabur kumandanımız Ali Saib bey beraberinde Belediye Reisi Hacı Mustafa olduğu halde müfrezemizi teftiş etmek ve emirlerini vermek üzere geldi. Kumandanı selâmladık. Ali Saib bey şöyle konuştu :

" Bu gece vazifeniz Suruç Arappınar istikametinde giden Fransız kafilesini 3 kilometre geriden takip etmektir. İki aydan beri yaptığımız savaşta hep önünüzde duvarlar, manialar ve hâkim mevkiilerde konuşlanmış düşman kuvveti vardı. Bu gece gerekirse yapacağınız karşılaşmada önünüzde düzlük vardır. Artık karşınızda ne taş ne de bina var. Siz de onlar da aynı şartlardasınız. Düşmanın adetçe sizden üstün olması sizi düşündürmesin. Çünkü onlardan evvel bu istikamette yola çıkan ve Fransızları yolda bekleyen 3000 Urfalı mücahit vardır. Ön taraftan onlar yeri gelince ateş edecekler. Fransızlar bu ateş karşısında geri döneceklerdir. İşte o zaman sizin vazifeniz düşmanı ateşle kısaç altına almaktır. Yolumuz açık olsun."

Bize silah ve cephane dağıtıldı ve yola koyulduk. Şehir çıkışındaki Bediüzzaman Jandarına karakolu müfrezemizi selamladı ve Suruç yolu üzerindeki takip yürüyüşümüz başladı. Fransız kafilesi ile aramızdaki mesafeyi korumak ve görünmemek için iki öncü çıkardık çünkü kfile bizden pek uzakta değildi, onların bizi görmesi planı bozabilirdi. Akabe Boğazı'nı geçtikten sonra Düz Kesme düzlüğüne çıktık. Ben önde yürüyordum. Henüz tanyeri ağarmamıştı her taraf zifiri karanlık idi. Tam o sırada bir karartı gördüm. Bu bir insandı. Geride kalmış bir Fransız olabilirdi. "Sen kimsin" diye seslendim. " Benim! Ne var? " diye türkçe cevap aldım. Ancak bu şahıs bizim müfrezeden değildi. Yakına gelince tanıdığım bir telgraf memuru olduğunu gördüm. Telgraf memuru akşamdan beri orada olduğunu, Ali Saib Bey'in emri ile Ayıntab'a (Gaziantep) Urfa Kuvayı Milliye Kumandanlığı'nın telgraflarını çektiğini söyledi. Ondan Fransız kafilesinden önce buradan geçen 3000 kadar Urfalı çete efradını görüp görmediğini sordum. Telgrafçı Fransızlardan önce yoldan hiç kimsenin geçmediğini söylüyordu. Sözü edilen 3000 mücahit nerede idi? Fransızlarla aramızda bir müsademe olursa biz 100 muharip 460 kişilik muntazam mücehhez düşman askeri ile nasıl savaşacaktık? Bu haberi Hacı Mustafa Sofu Çavuş'a anlattım. Ancak yapılacak bir şey yoktu. Bu arada arkadan gelerek bize yetişen İzollu aşireti mücahitleri bizim kfileye katıldılar. Aşiret Reisi Bozan Ağa onlarla beraber değildi. Onun arkadan takip ettiğini söylediler. İzollular bizden öne çıkmak istediler ise de biz yanlış bir harekette bulunurlar korkusu ile müsaade etmedik. Onlar da bizim kfileye katılarak yürüdüler. Müfrezemizde askerlik tecrübesi olan iki çavuş vardı: Urfalı Hacı Çavuş ve piyadeden geçen İzmirli Mustafa Çavuş. Artık 3000 kişilik bir çete kuvvetinin Fransızları önden karşılaması diye bir yardım beklemek söz konusu değildi. Biz 100 kişilik müfreme olarak 460 kişilik Fransız birliği ile savaşmak emri vakii ile karşı kar-

şıya idik. Firuz Paşa Hayratı (sarnıcı) mevkiine yaklaşıyorduk ve gün ışımaya başlıyordu.

İzmirli Mustafa Çavuş müfrezeyi 33 er kişilik üç gruba ayırdı. Kendisi grubu ile beraber yolun sağındaki tepelerden, Hacı Çavuş ve grubu ortadan, benim bulunduğum grup da soldaki tepelerden ilerlemeye başladık. İzmirli çavuş kendi grubunun erlerinden 16 kişiyi koşturarak Fransızların önünü kestirdi ve sağda yola hâkim bir tepede mevzilendirdi. Bir ara soldaki tepelerden birinden ileriye doğru baktığımda Fransızların artçı bölümünde ilerleyen arabaları gördüm. Fransız kafilesi Şebeke boğazına eriştiği bir sırada arkadan bir silah sesi geldi. Bu bir el ateşten sonra başka ses çıkmadı. Fakat yanımda yürüyen İzollu bir çete “Bu işaret atışıdır” dedi. Benim böyle bir işaret verileceğinden haberim yoktu. Gerçekten az sonra hep beraber beşer el ateş emri geldi. O sırada benim bulunduğum sol grupta bize sonradan katılanlarla birlikte 41 kişi vardık Hep birden beşer el ateş ettik. Sabahın sessizliğinde yer gök inledi. Bu muharebenin başlangıcı demekti. Tepeden Şebeke boğazındaki köprü görünüyordu. İzmirli Mustafa Çavuş'un sağdaki hâkim tepede mevzi almış olan 16 jandarma eri Fransızları tesirli bir ateş altında tutuyorlardı. Fransızların komuta kademesi köprünün altından savaşı yönetmeye çalışıyordu. Onların ağır makineli leri hem sağdaki Mustafa Çavuş takımına hem de merkez ve sol kanadımıza doğru ateş yağdırıyorlardı. Sağdaki tepede mevzilenen 16 jandarma erinin ateşi gayet tesirli idi. İzmirli Mustafa Çavuş savaş deneyimi olan bir asker bilgisi ile 16 muharip askerine güvenli bir yer seçmişti ve düşmana göz açtırmıyordu. Fransızlar o tepeyi zapt etmek istediler fakat başaramadılar. Benim bulunduğum sol kanat Fransız ağır makinelisinin açık hedefinde ve tehlikeli bir konumda idik. Yanımda ateş eden Muşlu bir jandarma eri Fransızların kesif ateşini hiçe sayarak düşmana doğru hücum ediyor ve “ Haydi yiğitler!..” diye hem kendine hem etrafındakilere cesaret vererek durmadan ateş ediyordu. Bulduğumuz yerden

sağdaki hâkim tepeye kadar koşarak yetişebilirsek kendimizi korumak ve ateşe devam etmek mümkün olacaktı. Bu fikrimi etrafımdaki arkadaşlara söyledim. Orada tanıştığım Derviş Temo isminde bir aşiret ağası, “Bak dedi, oturduğun yerden ateşe devam et. Kıpırdadığın takdirde seni arkadan vururum!” diye tehdit etti. O benim kaçacağımı sanmıştı. Ona niyetimin kaçmak olmadığını fakat daha hâkim bir yer aradığımı söyledim, cevaben bana güvendiğini ifade etti. Ve ben 10 arkadaşla birlikte önümüzdeki inişi hızla geçip yokuşa tırmandık ve hâkim tepeyi tuttuk. Aramızda meydan muharebesi tecrübesi olan yoktu Zayıat vermemiz mukadderdi.

Nitekim Fransızlar’a doğru kendini feda edercesine cesaretle hücum eden Urfalı mücahit Şekerci Emin Efendi’yi şehit verdik. Fransızlardan iki maktul vardı. Biz bu meydan savaşının heyecanlı ve hayatı hiçe saydığımız dakikalarında iken birden şose yolu ve iki taraflı tepeler Urfa’dan imdadımıza yetişen silahlı mücahitlerle doldu. Urfa yönünden gelen çeteler arı kovanından boşanan arılar gibi muharebe meydanına akıyordu. Bu mücahitler sözü edilen ve Fransız kafilesinin önünü kesmek üzere planlanan 3000 kişilik silahlı Urfalılar ordusu idi. Sonradan öğrendiğime göre bu arkadaşlar 10 Nisan akşamı Halepli Bahçesinde toplanmışlar ancak planlandığı gibi Fransızlardan önce yola çıkmamışlar ve ancak sabahleyin Şebeke’ye erişebilmişlerdi. Şebeke Boğazı’nın tepeleri kanlı bir savaş alanı halini almıştı. Kan gövdeyi götürüyordu. Artık ne kumanda eden, ne kumandaya uyan belli idi. Savaş bir keşmekeş halini aldı. Düşman tarafındaki Müslüman Afrikalı askerler teslim oluyorlardı. Düşman kuvvetleri tam bir bozguna uğradılar. Fransızlardan da beyaz mendil açıp teslim olanlar vardı. Neticede 160 esir aldık. Düşman kuvvetinin bir kısmı (takriben 140 kadar) dağınık bir şekilde tepelerden batı yönünde, Arappınar yönünde, kaçarak hayatlarını kurtarmışlardı. Bu meydan savaşında düşman, kumanda kademesi dâhil, 160 er ve zabıt zayıat vermişti. Fransız

kafilesine 10 jandarma eri ile refakat görevi verilen Üsteğmen Ömer İzzet Bey beni orada görünce acı bir şekilde çıkıştı: "Senin bu pusudan haberin vardı da niye bana haber vermedin? Bilseydim bu tehlikeli görevi almazdım." dedi. Ömer Bey benim bölük kumandanımdı. Ona benim de habersiz olduğumu söyledim. Ömer Bey atlı jandarmalarını alarak Urfa'ya doğru süratle uzaklaştı(17)".

Görüldüğü gibi kaynaklar olayı değişik biçimde anlatmaktadırlar.

Bence, bu olayın kaynağı şehrin tahliyesiyle ilgili Müdafaayı Hukuk Cemiyetinin görüşmelerinde yatmaktadır. Cemiyet üyelerinin önemli bir bölümü şehrin silahlı olarak tahliyesine karşıdır ve Fransızların şehri silahlı olarak tahliye etmeleri halinde yollarını çevireceklerini açıkça söylemişlerdir. O toplantıda bulunan yedek subay Akif Sözeri gergin havayı şöyle anlatmaktadır:

"..Kuvayı Milliye ileri gelenleri tahliye şartlarındaki Fransızların silahlarıyla Urfa'yı boşaltacakları şartına şiddetle karşı çıkıyorlardı. Kuvayı Milliye Fransızların silahlarını başka taraftaki vatandaşlara kullanmamaları maksadıyla silahlarını bırakmalarını ve bu şartla kendilerini en yakın Fransız karargâhına yetiştirmeyi üstleneceklerini söylüyorlardı. Aksi takdirde tahliye şartlarının kabul edilmemesini savunan Kuvayı Milliye'ye karşı Ali Saib Bey, şartları kabul etmenin daha doğru olacağını, başlarına tekrar gaile açılmasına fırsat verilmemesi gerektiğini belirtiyordu. Kuvayı Milliye fikrinde ısrar etti ve Fransızların silahlarıyla Urfa'yı terk etmeleri halinde yolda karşılarına çıkacaklarını heyecan ve sinirlilikle belirttiler. Bu sırada Mutasarrıf Ali Rıza Bey de Kuvayı Milliye'yi haklı bularak Fransızlar'a bunu bildirmek gerektiğini söyledi. Toplantı dağılırken Kuvayı Milliye'yi bu konuda çok kararlı gördüm ve onlara hak verdim...

...Sonradan öğreniyoruz ki Fransızlar tahliyeyi silahlı olarak kabul etmişler ve Kuvayı Milliye'nin yollarını çevirmeleri halinde

kendilerini savunmaya muktedir olduklarını ve bundan da kimseyi sorumlu tutmayacaklarını bildirmişler.

..Kuvayı Milliye ileri gelenleri bu emrivakiyi kesin olarak kabul etmeyeceklerini, Fransızların, yollarını kesecek Kuvayı Milliye'ye karşı kendilerini savunmaya muktedir olduklarını ve bundan kimseyi sorumlu tutmayacaklarını bildirdiklerini ve bu şekilde bir yol kesme hareketinin anlaşmaya sadakatsizlik sayılamayacağını ileri sürerek Fransızların yollarını kesmeye hazırlanmışlar ve Şebeke Mevkiinde düşmanı pusuya düşürmek için gereken düzeni almışlardı. Bu kararlarını da şehir halkına bildirdiklerinden, şafak sökerken de bütün Urfa halkından oluşan Kuvayı Milliye Şebeke mevkiinde yolun iki tarafındaki dağlar üzerinde pusuda bulunuyordu..(18)".

Fransızların silahlarıyla gidip yeni kuvvetlerle geri döneceklerini düşünen bu grubun düşünceleri Kılıç Ali Bey'in telgrafındaki kaygılarla birleşince (19) olay planlı bir şekilde meydana gelmişti. Fransızların sahiden gidip yeni kuvvetlerle dönmeyi düşündüklerini, kumandan Hauger Ermeni Cemaati lideri Dr. Beşliyan'a; "gidip 10 bin askerle geri dönecekleri" şeklinde ifade etmişti (20).

Müdafaayı Hukuk Cemiyeti'ne yöneltilen, yazılı anlaşmayı çiğnedikleri iddialarına gelince, bence Fransızların Mondros Mütarekenâmesi'ni, yani yazılı anlaşmayı çiğneyerek Urfa'yı işgal etmeleri Urfalıların meşru haklarını koruma hareketiyle birlikte sorgulanmalıdır.

1. Ali Saib, Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri, sf.86 vd.
2. Holmes, Mary Caroline, Between The Lines Asia Mineur. sf.96 (Ay-dın Özbay'ın basılmamış Çevirisi); Akalın, Müslüm. Urfa'nın Kurtuluşuyla İlgili Belgeler. Urfa 1997, sf.23.
3. Holmes, A.g.e. sf. 99.
4. Ali Saib, A.g.e. sf.130, 142.
5. Ali Rıza, Urfa Mücahadesi, sf. 130.
6. Ali Saib, A.g.e. sf.188.
7. Holmes, A.g.e. sf. 115.
8. Veeu, Paul de, La Passion Cilicie, sf. 258 ATASE Basılmamış Daktilo Metin, Ceviren: Reşat Gögen; Ali Saib Bey'in kitabında 6 şart yazılıdır. Ali Saib, Sayfa:233
9. Yedeksubay Akif Sözeri'nin hatıratından.
10. Aynı eser.
11. Ali Saib, A.g.e. sf. 270.
12. Holmes, A.g.e. sf. 118.
13. Ali Saib, A.g.e. sf. 250-251.; ATASE AA. K:24, D: 336/13-6, F:45-6.; Kolordunun raporu bu açıklamanın doğru olmadığına işaret ediyor. Bkz. dipnot 15.
14. Veou, Paul de, A.g.e. 259.
15. Saral, A. Hulki-Tosun, Vatan Nasıl Kurtarıldı, sf. 246-247.
16. Holmes, A.g.e. sf. 121.
17. Akalın, Müslüm, Milli Mücadele'de Urfa, sf. 140-141; Açıanal Hasan, Urfa Kurtuluş Mücadelesi Hatıratı Ank.2001. sf.83 vd.
18. Y.Subay Akif Sözeri'nin hatıratından; M.Holmes'te yukarıda anılan eserinde Mutasarrıf Ali Rıza Bey'in Dr.Lambert'e verdiği yazılı açıklamada, iki ay içerisinde bir çok kişinin yaralanıp öldüğünü gören şehir halkından bazı kişilerle aşiretler hükümetin hatta Kuvayı Milliye Kumandanı'nın haberi olmadan bu saldırıyı düzenlemiş oldukla-

rını, saldırıyı düzenleyen kişilerin Fransızların silahlı olarak serbestçe gidip Cerablus'taki kuvvetlere katılmalarına karşı olduklarından komutanları dinlemediklerini, Şebeke'de teslim olmayı kabul eden Fransızların siperlerinden çıkan aşiretlere ateş açmalarının hainlik olduğunu, bu olayın alçaklık değil özgürlük isteyen bir halkın heyecanı olduğunu anlatmaya çalıştığını belirtmektedir. Holmes, sf. 121 vd

19. "..Fransızların silahlarıyla Urfa'yı terk etmesi bizim için büyük tehlike demektir. Urfa'dan silahlarıyla çıkan düşmanın Antep'e sarkması ve buradaki durumu düzelttikten sonra tekrar Urfa'ya saldırması kaçınılmazdı. Bu durumu Siverek ve Urfa Kuvayı Milliye kumandanlarına birer telgraf çekerek hatırlattım." (Kılıç Ali'nin Anıları İst.2005. sf.105)
20. Saib, A.g.e. sf. 265 vd. Dr. Agop Beşliyan Şebeke olayını mektubunda şöyle değerlendirmektedir: "Şunu derim ki, aç gelen açlıktan gider, kan dökmeye meydan verenin kanı daha önce dökülür. Binlerce suçsuzu kendi şerefi adına kurbanlık bırakanın şerefi daha çabuk kırılır. Urfa'yı şarap fıçısıyla işgale gelen sonradan içmek için su bile bulamaz. Bereket versin İngilizlerin bırakmış olduğu kırıntılarla altmış gün geçirdiler. Biz aç değildik kendileri açtı".

FRANSIZ ALBAYI NORMAND URFA'DA

General Gouraud tarafından Fırat'ın doğusuna "vazifei mahsus" (1) ile gönderilmiş bulunan Albay Normand 1920 yılının ocak ayının onuna doğru Urfa civarına geldi. Görevi, bu bölgedeki yöneticilerle iyi ilişkiler kurmak (2), hedefi Siverek üzerinden Diyarbakır'a geçmekti. XIII. Kolordu Kumandanlığı durumu şifreyle Harbiye Nezaretine bildirdi:

"Fransız Albayı Normand 9 Ocak'ta Mardin'e gelerek Fırka kumandanı ve Amerikalıları ziyaret ettikten sonra aşağıdaki açıklamalarda bulunmuştur: "Vazifem Diyarbakır'da barışı güçlendirmektir. Fransa Türkiye'de koloni kurmak fikrinde değildir. Türkiye mali zirai ve ilmi yardıma muhtaçtır. Bu hususta en büyük yardımı Fransa yapacaktır. İstanbul'da hiç para kalmamış olduğundan son olarak Fransızlarla İngilizler 50 milyon borç vermişlerdir. Sulh iki aya kadar muhtemeldir. General Gouraud İslâm dostudur. Beyrut'a çıkar çıkmaz ilk işi camileri ziyaret olmuştur."

Halk Normand'ın Mardin'e gelişini Fransız işgalinin başlangıcı olarak değerlendirmekte olduğundan Mardin Kuvayı Milliyesi toplanarak civara haberler gönderilmiştir. Yakın aşiretler de gelerek kasabanın her tarafı silahlı milli kuvvetlerce tutulmuştur. hatta Normand Amerikalılarda iken silahlı bir heyet tarafından kendisine hemen Mardin'i terk etmesi tebliğ edilmiş, Mardin Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti Belediye dairesinde Normand ile görüşerek kendisine Osmanlı hükümetinden başka hiç bir hükümetin hakimiyeti altında yaşamayacaklarını, muhtemel Fransız işgaline karşı Kuvayı Milliye'nin hazırlanmış olduğunu, düşüncelerine ve hislerine önem verdikleri Fransız Türk dostluğunu istiyorlarsa evvela işgal

ettikleri yerleri tahliye etmeleri ve hakiki bir dost eli uzatmaları gerektiğini kesin bir dille söylemişler ve onu Belediye'de akşam yemeğine davet etmişlerdir. Fırka kumandanının da katıldığı akşam yemeğinden sonra Normand binekle istasyona inmek istemiş ahalideki galeyan sebebiyle üzücü bir hadiseye meydan vermemek için Fırka tarafından otomobille gönderilmiştir. İstasyona kadar yol üzerinde grup grup hazırlıklar yapılmış yüzlerce silahlı insan arasından emniyetle geçirilmiştir. Normand istasyonda iken Diyarbakır'da bulunan Vali ile görüşmüş, Mardin'de maruz kaldığı tehditlerden dolayı Urfa-Siverek yoluyla Diyarbakır'a gelirken, muhafız olarak Urfa'ya 50 süvari ve bir de tercüman ve binek hayvanı verilmesini rica etmiş, Kolordu tarafından Urfa'ya dün sabah bir subayla 12 atlı muhafız gönderilmiş, ilgilere lazım gelen tavsiyelerde bulunulmuştur. Normand dün sabah Mardin'den Tebeyaz'a (Akçakale) dönmüştür. 13 Ocakta Urfa'dan Diyarbakır'a hareket edecektir. Albay'ın korunmasına çalışılacak, kendisine hürmet edilecek, ettirilecektir. Ancak burada yerleşmek istediği ve işgal fikri takip ettiği anlaşılırsa Kuvayı Milliye'nin kendisini Diyarbakır'dan güvenlik tedbiri altında zorla çıkaracağı kesindir. Mıntıkamdaki en az yüz bin silahlı ahalinin galeyanının Kolorduca yatıştırılamayacağı kesindir. Sorunun Dersaadet tarafından çözüme kavuşturulması için Osmanlı hükümetince bu kişinin Diyarbakır'a gelmekten vazgeçirilmesi yoluna gidilmesi.." (3).

Diyarbakır'a geçerken uğrayacağı Siverek'e bir telgraf çekerek geleceğini bildiren Normand, Siverek'ten umduğu cevabı alamadı. Ocak'ın 12'sinde Siverek Müdafaayı Hukuk Cemiyeti'ne çektiği telgrafta şöyle diyordu: "Büyük bir açıklıkla yazdığınız yazıdan dolayı teşekkür ederim. Ancak düşüncelerinizin doğru olmadığını söylememe izin vermenizi isterim. Gayet mert bir asker olan General Gouraud, beni memleketinizi işgal için değil fakat sizinle anlaşmamızın güçlendirilmesi için gönderiyor. Savaş nedeniyle kesilen iki ülke arasındaki iyi ilişkileri kurmak amacındayım. Sive-

rek'ten geçişimde Cemiyetinize gerekli güvenceyi vermek üzere beni toplantı halinde kabul etmenizi ve üstün saygılarımın kabulünü rica ederim.” (4).

XIII. Kolordu Kumandanlığı 13 Ocak 1920 tarihli şifresinde ise Normand'ın Diyarbakır'a kadar seyahatinde ve kaldığı sürece şahsının güvenliğini sağlayacak bir takviye müfrezesi isteğine karşı Kolordu Kumandanı'nın uyarıcı ve dostça öğütlerle dolu cevabına şu mektubu yazdığını bildirmiştir: "Eski dostunuz olan Fransa hakkında dostluk hisleriyle dolu telgrafınıza teşekkür ederim. Oraya gelişim bir dostluğu yeniden tesis maksadına dayanmaktadır, yoksa Diyarbakır veya başka bir yerin hakimi olmaya değil.. Gönderdiğiniz müfrezeye tam olarak güvenerek kendimi teslimle 14 ocak sabahı Urfa dan hareket edeceğimi arz ederim."

Kolordunun yazısında ayrıca Siverek'te fiilen toplanıp gösteri yapılmaması, bir ziyafet verilerek görüşme esnasında Mardin heyetinin söylediği sözler çerçevesinde ifadelerde bulunulması istenerek 5. Fırka'nın Normand'ın yanına 13.000 lira kâğıt para olarak Halep'te bozdurduğunu bu paranın Diyarbakır'da propaganda için kullanılmasının muhtemel olduğunun yazıldığı belirtilmiştir (5).

Ocak ayının 14'ünde Urfa Fransız İşgal Komutanlığı Albay Normand şerefine bir çay ziyafeti verdi. Çay ziyafetine Urfa Mutasarrıfı Ali Rıza Bey ile Jandarma Komutanı Ali Saib Bey de çağrılıydı (6). Diyarbakır'dan kendisini götürmek üzere bir süvari teğmeni ile 15 kişilik bir süvari müfrezesi gönderilen Normand, Ali Saib Bey'e biraz özel görüşmek istediğini söyleyerek kendisini Kürkçüzade Ömer Edip Efendi'nin karargâh olarak kullanılan evinin ayrı bir odasına aldı. Normand'ın "aşiretlerle ilişkiniz var mı?" sorusuyla karşılaşan Ali Saib Bey daha sonraki anlatımlarından Fransızların, aşiretlere gönderilen ayaklanmayla ilgili bildirgeyi ele geçirmiş olduklarını anladı. Normand, Ali Saib Bey'e böyle bir şeye kalkışmasının iyi sonuçlar vermeyeceğini kendisi için en yurtseverce davranışın var olan durumu kabullenmek olduğunu söyle-

di. Ali Saib Bey, bunların söylenti olduğunu ve inanılmaması gerektiğini söyleyerek salondan çıktı (7).

Gece yarısı, durumun kritikleşmesi üzerine Urfa'dan Siverek'e doğru yola çıkan Normand, Siverek'te Odabaşzade Mahmut Efendi'nin evine misafir oldu. Niyeti yemekten sonra Diyarbakır'a doğru hareket etmekte. Oysa Siverek Müdafaayı Hukuk Cemiyeti Başkanı Cudi Paşa ile Cemiyet üyesi Mahmut Efendi Diyarbakır'daki askeri makamlara durumu bildirmişler ve Normand'ın bir adım ileri atmaması için gerekli önlemlerin alınması yolunda emir almışlardı. Normand görüşmek üzere yanına gelen Ermenileri 'siyasal bakımdan sakıncalı olur' diye kabul etmedi. Toplanan memleket ileri gelenlerine medeniyet getireceklerini, memleket için bütün varlıklarıyla çalışacaklarını ve Fransız yönetimini isteyenlere çok miktarda altın vereceğini söyledi. (8)

Normand Siverek'te yemekten sonra dışarıda silah sesleri işitiliyordu. Sinirli sinirli odada gezinen Normand silah seslerinin nedenini soruyordu. Mahmut Efendi'nin oğlu Mehmet Emin, bu havalinin aşiretlerden oluştuğunu, gideceği yol üzerindeki aşiretlerin kendisinin geçeceğini haber aldıklarını ve yolların güvensiz olduğunu ve aşiretlerin şehre bile hücum edebileceklerini söyleyerek yola çıkarsa sorumluluk kabul etmeyeceklerini, gitmekte ısrar eden Normand'a söyledi. Morali bozulan Normand aynı şeyleri Siverek Mutasarrıfı Ali Rıza Bey ile Süvari Alay Komutanı da tekrarlayınca Diyarbakır'a gitmekten vazgeçti.

XIII. Kolordu Kumandanlığından Harbiye Nezaretine çekilen 15-16 Ocak 1920 tarihli şifrede Normand'ın Diyarbakır gezisiyle ilgili şu bilgiler yer alıyordu: "Ahalinin galeyanına rağmen Albay Normand'ın Diyarbakır'a seyahatine izin verildiğini bildirmiştim. Ele geçirilen mektuplardan bir kompo karşısında olduğumuzu anladığımdan Siverek'e varacak olan Normand'a yazdığım telgrafın suretini ve ele geçirilen mektubu bilgilerinize sunuyorum:

Muhterem Albay,

Ermenilerden ele geçirilen bu mektuplardan ne yazık ki burada işgale sebep teşkil edecek tertipli bir olay çıkarılmak istendiği anlaşılıyor. Hiç bir hadise olmayan bölgede asayiş bozacak en küçük bir hadise çıkmasına meydan veremem. Görünen o ki sizin burada bulunduğunuz zamanda varlığınıza dayanarak her tarafı kana bulamak isteyen Ermeni komitelerinin olay çıkarıp miting yaparak taşkınlıklarını göstermek istedikleri dolayısıyla tertipli bir olay karşısında bulunduğumuz anlaşılmaktadır. Bunu haber alan ahali galeyandadır. Halk buraya ulaşmasına kati surette karşı koyacaklarını bildirmişlerdir. Bunları yatıştırmaya çalıştıysam da ne yazık ki başaramadım. Üzücü bir olayla karşı karşıya kalarak Fransızlar'a saygıda kusur etmemek için Diyarbakır'a gelmekten vazgeçilmesini ve müfrezeden verilecek muhafızlarla Urfa'ya dönülmesini rica ederim (9).

Harbiye Nazırından Hariciye Nezaretine gönderilen 17 Ocak 1920 tarihli yazıda da benzer görüşlere yer veriliyor ve "..Bu şahıs Adana'da bulunduğu müddetçe Ermeni dostluğu ve Türk düşmanlığıyla tanınmıştır. Yaptığı seyahatin gelecekteki işgale zemin hazırlamağa yönelik olduğuna kesin gözüyle bakılabilir.. Albay Normand'ın Diyarbakır'da ikametini uzatmayarak acilen geri döndürülmesinin burası tarafından yapılacak siyasi teşebbüslerle sağlanması pek lüzumludur.." deniliyordu (10).

Urfa'ya doğru yola çıkan Albay Normand, yolda Siverek'e doğru gelen Ali Saib Bey ve arkadaşlarıyla karşılaştı. Ali Saib Bey, Normand'ın tercümanına, 'ona söyleyiniz, Fransızları memleketimizden zorla ve savaşla çıkartmak zorunda kaldığımız için üzgünüz, Fransızlar'a siyaseten değil, milletimizin gerçek isteğiyle, yürekten husumet ilan etmiş bulunuyoruz' dedi. Normand, 'inşallah savaşmaklığımıza gerek kalmaz, savaştan beş yıldır usanmadınız

mı?' dedi. Ali Saib Bey, "Kilikya ve Türk şehirleri boşaltılmadıkça, daha elli yıl sürse evlatlarımız çarpışacaklardır" dedi. Ali Saib Bey ve arkadaşları Siverek'e, Normand Urfa'ya doğru yollarına devam ettiler. (11)

16 Ocak'ta Siverek'e gelen ve kendisine yapılan tebligat üzerine Urfa'ya geri dönen Albay Normand, Kolordu Kumandan vekili Albay Ahmet Cevdet Bey'e şunları yazdı: "Yazanlarının ismine kadar yabancı olduğu mektuplara dayanarak aldığınız karardan dolayı son derece üzgünüm. Bu suretle emellerinizi onların gerçekleşmesine yardım edebilecek olan General Gouraud'ya, size mertçe bağlı biri vasıtasıyla bildirmek fırsatını kaybediyorsunuz. Mecburen Urfa'ya dönerken gerçek menfaatlerinizin takdiri yönünde fikirlerinizi değiştireceğinizi ve en iyi yardımı Fransa'dan göreceğinizi halen ümit ederim. Pek kısa seyahatimde tarafınızdan yardım ve himaye gördüğümünden teşekkür eder bir gün sizi tanımaktan şeref duyacağımı arz ederim. Hürmetlerimi lütfen kabul ediniz muhterem albay."

Kolordu Kumandanı mektubu Harbiye Nezaretine gönderirken şu notu da eklemişti: Siverekli Mösyo Normand Urfa'da iken kendisine telgraf çekerek gelmemesini bildirmişlerdi. Milli Aşireti de buna karar vermişken 14 ocak günü telgraf başında 3 saat Siverek'le haberleşerek kendilerini ikna ettim. 15 ocak günü mektuplar duyulunca heyecan başladı. Anadolu'nun doğusunda ahaliyi en çok ilgilendiren şeyin Ermeni meselesi olduğu.." (12)

17 Ocak 1920 Diyarbakır'dan Harbiye Nezaretine gelen şifrede şu bilgiler vardı:

"..Siverekli Milli reisi Mahmut Bey'le görüşerek Normand'ı Siverek'e sokmamağa ve dün 18 ocak'ta Urfa'da yapılması kararlaştırılan mitinge destek olmak üzere toplanmaya karar vermişlerdir.

..Urfa jandarma kumandanı kolorduya 18 ocak günü öğleden sonra Urfa'da umumi bir miting yapılacağını ve yardım için Milli Reisi'ne emir verilmesini istemiştir.

..Siverekliilere fiili bir işgale uğranıldığı takdirde silahla topraklarını korumağa haklarının olduğu yazılmıştır. Bundan başka işgal haricindeki yerler ahalisinin işgal sahasındaki ayaklanmalara açıkça yardımda bulunmasının sakıncaları anlatılmış, Urfa mitingine katılmamaları için gerekli öğütler verilmiştir. Urfa jandarma kumandanına da bu sırada Urfa'da genel ve silahlı bir ayaklanmanın uygun olmadığı ve bu konuda gereken yerlere nasihatle bulunulması, siyaseten de Müdafaayı Hukuka çalışmaları yazılmıştır.. (13).

Fransız siyasi guvernörü Yüzbaşı Sajous, 21 Ocak 1920 tarihinde Adana'da Albay Bremond'a yazdığı mektupta durumu şöyle değerlendirdi: “..Kim ne derse desin, Albay Normand'ın görevi tam bir başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Ve bu başarısızlık bizim buradaki nüfuzumuza darbe vurmuştur. Göreve tam anlamıyla hazırlanılmamıştı. Aslında bu mümkün olabilirdi, ancak bu hazırlık Beyrut'tan Vali Faik Bey'e (Diyarbakır Valisi) çekilmiş olan bir tek telgrafla olacak iş değildi. Türkleri bu kadar basit görmek çocukluktur. Siverek'teki başarısızlık ve başımız eğik geri çekilişimiz bizi çok etkiledi” (14).

Harbiye Nâzırı vekilinden Sadaret'e gönderilen 25 Ocak 1920 gönderilen yazıda şu değerlendirme yer alıyordu:

"Bir kaç gün önce Diyarbakır'a giden Ermeni Piskoposu Kevod Kendighian Efendi'nin hain emellerinin ortaya çıkması üzerine Albay Normand'ın ne şekilde Siverek'ten geriye çevrilmiş olduğunu ve Urfa'da bazı kişilerin hazırlamaya çalıştıkları ayaklanma hakkında bilgiyi sunmuştum. Söz konusu kişiler planladıkları ayaklanmanın daha etkili olabilmesi için XIII. Kolordu mıntıkasındaki köy ve aşiretlere mektuplar yazarak bunları davet etmişler-

se de Kolordu Kumandanı'nın yerinde yaptığı tavsiyelerle bu aşiret ve köyler yatıştırılmıştır. Basınları da dahil olmak üzere lehimize çalışmakta olan Fransızlar aleyhine harekete geçmenin şimdilik uygun olmayacağı kendilerine uygun bir şekilde anlatılmıştır. Ayrıca Urfa'ya sükûnetin korunması yolunda haberler gönderilmiştir. Nezaretçe Kolordularımızın Osmanlı hükümetini zor duruma düşürecek her türlü hareâattan kaçınmaları hemen hemen her fırsatta teblig edilmektedir.. " (15)

Fransız Yüksek Komiseri Defrance'ın Hariciye Nezaretine gönderdiği yazıda ise şu değerlendirme yapılıyordu:

“..Fransız Yüksek Komiseri tarafından önceden belirlenmiş gaye ve şartlar çerçevesinde Albay Normand'ın seyahatine gelince; bu üst düzey subaya Urfa, Mardin, Siverek mahalli yetkililerinin yaptığı karşılama şüphesiz Hariciye Nazırı'nın istekleri doğrultusunda kurala uygun ve görünürde samimi olmuştur. Ancak şurası muhakkak ki aynı yetkililer halkı düşmanca gösterilere teşvik etmişler ya da adı geçen milli teşkilatlar vasıtasıyla kışkırtılmasına göz yummuşlardır. Netice olarak Albay Normand dönüş seyahati sırasında ölümlerle tehdit edilmiş ve kendisine ateş açılmıştı

..Adı geçen milli teşkilatlar ve onun lideri, düzenli ordu subayları ile Osmanlı resmi görevlilerinin bir araya gelmesiyle korku ve şiddete dayalı çok geniş hareketi başlatmışlar ve yönetmektedirler. Ayrıca Fransız birliklerinin güvenliğini tehlikeye sokmakta ve ahaliyi isyana teşvik etmektedirler. Hatta çeteler ya da düzenli ordular vasıtasıyla onlara saldırmakta veya saldırtılmaktadır. Urfa, Maraş, Antep bölgelerinde durum ciddidir. Fransız Yüksek Komiseri Cumhuriyet Hükümetine durumu bildirirken 30 Ekim 1918 Anlaşması'nın ihlali ve mütareke döneminde Fransız birliklerine karşı bilerek ve metotlu bir şekilde işlenecek düşmanca fiillerin artması durumunda bunlardan çıkacak ağır sorumluluğun tamamen Osmanlı Hükümeti'nde olacağını beyan eder.”

Hariciye nezareti bu yazıya verdiği cevapta sözü edilen olayların meydana gelmesini hükümet memurlarına yüklemektense Fransız askeri kıyafeti giydirilmiş Ermeni unsurların halka yaptığı tecavüz ve saldırılarda aranmasının daha doğru olacağı, teşkilatların bu saldırı siyasetine bir tepki olarak doğduğu bildirilmiş ve milli teşkilatlar üzerine Osmanlı Hükümeti'nin hakimiyet ve nüfuzu olmadığı ifade edilmiştir. (16)

Albay Normand Gaziantep'e döndükten sonra Mart ayının 10'una doğru Urfa'da kuşatılmış bulunan Fransız işgal kuvvetlerine yardım kuvvetleriyle birlikte Akçakale civarına gelecek ancak, Aneze Aşireti reisi Haçım'ın kuvvetleriyle çatışmaya girdikten sonra fikrinden cayıp geri dönecektir (17).

Albay Normand daha sonra Adana'ya Sarıcak İdare Memuru olarak gönderilecek ve bu durum Dahiliye Nazır vekili Ahmet İzzet tarafından mütarekeye aykırı olarak nitelenecektir (18).

-
1. "...Miralay Normand heyeti Telebyad, Resülayn, Mardin, Urfa ve Siverek'e kadar gitmişse de Diyarbakır'a gidememiştir. Heyete, gittiği yerde yüzden iyi bir kabul ve sevgi gösterilmişse de heyeti memleket idaresine el koymak için öncü olarak gören hükümet memurları ve memleket eşrafı kendisine gösterilen güçlüklerden geri kalmıyor ve her türlü vasıtalara müracaatla (yollarda asayiş yok, tehlike pek ziyade, Vali hastadır veya orada değildir vsf.) onu Diyarbakır'a gitmekten vazgeçirmeye çalışıyordu. Heyet Siverek'ten daha ileri geçemedi. ilk önce hüsnükabul gösteren köylüler dönüşte düşmanlık göstermeye başladılar" Abadi, Türk 'Verdün'ü Gaziantep, Dersaadet 1339, sf.23
 2. General Gouraud Albay Normand'a süresiz izinle Diyarbakır'a gitmesi ve mahalli mülki idare ile aramızda dostane münasebetler kur-

masını emretmişti, Paul du Véou, Kilikya Faciası, Ank. 983, ATASE sf. 243.

3. BOA.HR.SYSF.2543-10/19-20: "...Miralay Normand Mardin'e geldiği zaman kendisini Diyarbekir Fransız Valisi zannettiklerinde kabul etmemişler ve 5. Fırka Kumandanı ahaliye nasihat ettiği zaman 'eğer Fransız işgaline meydan verirsen seni mesul ederiz' demişlerdir. Miralay Normand 'Fransa'nın niyeti işgal değildir, size şimendifer yapacağız, iktisaden yardım edeceğiz' dediği zaman eşraf 'hiç bir vecihle istemiyoruz, Şimendiferiniz de paranız da lazım değil, isterseniz mevcut hattı da söküp götürünüz, yalnız buralara gelmeyiniz' demişlerdir (HTVD 10/03/1920 t. Vesika no: 532)
4. Kerim Fırat, Urfa Savaşından Yapraklar, Gaziantep 1942, sf. 21
5. BOA.HR.SYSF.2543-10/21-22
6. Ali Saib, Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri, Ank. 1340, sf. 73
7. Ali Saib, A.g.e., sf. 73.
8. Fırat, A.g.e., sf. 21 vd.
9. BOA.HR.SYSF.2543-12/3-5; Ermenilerden ele geçirilen mektuplar için: BOA.HR.SYSF.2543-10/12-14 ve BOA.HR.SYSF.2543-10/35-37.
10. BOA.HR.SYSF.2543-10/18
11. Ali Saib, A.g.e., sf. 77 vd.
12. BOA.HR.SYSF.2543-10/15-17; Hariciye Nazırı, Harbiye Nezaretine yazdığı 31 Ocak 1920 tarihli gizli yazıda Albay Normand'ın seyahati sırasında Urfa ve civarındaki heyecanı teskin etmede XIII. Kolordu Kumandanı'nın gösterdiği uyanık davranışları takdir etmiştir (HTVD No: 529)
13. BOA.HR.SYSF.2543-11/5-6
14. Bremond, E., La Cilicie en 1919-20, Paris 1921, sf. 42-43
15. 25 Ocak 1920 EHUD 2/413.
16. BOA.HR.SYSF.2544-5/3-5

17. Véou, Paul Du, A.g.e., sf. 245-247. Bu yardım hareketi Milli Mücadele'de Urfa adlı kitabımızda geniş olarak anlatılmıştır.
18. BOA.HR.SYSF.2555-3/63-64 Normand'ın Gaziantep ve Urfa'ya hareketi ile ilgili olarak bkz.: Andrea, Fransızlar'a Nazaran Suriye ve Kilikya Muharebatı, İstanbul 1341

URFA'NIN KURTULUŞU ve MUTASARRIF ALİ RIZA BEY

Kurtuluş Savaşımızın, hakkında hiçbir Şey yazılmamıő önemli kiőilerinden birisi, dđnemin Urfa Mutasarrıfı Ali Rıza Bey'dir. 1870 yılında Akseki'nin İbradı kasabasında doğan Ali Rıza Bey (Kuruoğlu), 1891 yılında Mülkiyeden mezun olduktan sonra yurdun çeşitli yerlerinde oğretmen, kaymakam ve mutasarrıf olarak gđrev yapmıőtır.

Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey'in (1) İtilâfçı Dâhiliye Nazırı Artin Cemal'in emriyle azledilip tehcir suçu bahanesiyle muhafaza altında İstanbul'a gönderilmesi üzerine onun yerine Urfa Mutasarrıflığına atanan Ali Rıza Bey, Urfa'nın İngilizler ve Fransızlar tarafından işgal edildiği dönemde gđrev yaptı ve Urfa'nın işgalden kurtuluşunu yaőadıktan sonra 1920 yılı aralık ayında Siverek Mutasarrıflığına atandı. Daha sonra atandığı Genç sancağının vilayete dđnüőtürölmesi üzerine Genç Valisi olarak gđrevini sürdürdü, 1928 yılında emekli oldu (2).

Urfa Müftüsü Hasan Efendi'nin hatıratında Ali Rıza Bey ve Urfa'ya geliőı Şöyle anlatılmaktadır:

“İngiliz iőgali bir ayı henüz geçmemiőtı, bir gün memur kılıklı bir zat Nusret Bey'i makamında ziyaret eder, Őuradan buradan konuőr. Kendisinin ačíkta kalmıő bir memur olduğunu ve İstanbul'a gitmek niyetinde bulunduğunu söyleyerek tren günleri, hangi istasyona hangi yolla gidildiği konularında bilgi ister ve biraz da afaki görüőtükten sonra Nusret Bey'den ayrılır. Jandarma dairesine gider, jandarma komutanı Bnb. A. Rıza Bey'le görüşür. Kendisinin Urfa mutasarrıflığına tayin edildiğini ve Nusret Bey'i tevkife memur bulunduğunu anlatır. Ferit Paőa hükümetinin belgesini de

gösterir.. Ferit Paşa hükümetinin Urfa'ya göndermiş olduğu bu yeni mutasarrıf Urfa mücadelesinin hakiki bir kahramanı olmuştur. Bu mutasarrıf, Alâiyeli Ali Rıza Bey'di... Ali Rıza Bey, temiz kalpli idi, her şeyi sükûnetle düşünür, sükûnetle muhakeme ederdi." (3).

Göreve geldiğinden beri Kuvayı Milliye ve üst makamlarda farklı algılanan bu sükûnetle muhakeme, zaman zaman teslimiyetçilik ya da Anadolu Hareketi'ne karşı olmak şeklinde algılanmıştır. Ali Rıza Bey'in Sivas Kongresi Başkanlığı'na gönderdiği telgraf buna güzel bir örnektir:

Telgraf, Urfa, 18.9.1919

Sivas Kongresi Yüksek Başkanlığına

Heyeti Temsiliye'nin ve Kongrenin harekâtı İngiliz hükûmetince doğrudan doğruya İtilâf Devletleri'ne karşı taarruz şeklinde anlaşılmaktadır ve bu halin sürmesinin, Türk Hükûmetinin ihdas eylediği bir vaziyet mânası verilerek bütün Osmanlı ülkesi İtilâf devletlerince askerî işgal altına alınmak ve Türk Hükûmetine son verilmek gibi bir gayeye sevkedeceği buradaki temas neticesi olarak hissedilmekte olduğundan bu durumda milletin saadetini yok edecek bir şekilden kaçınılacak bir surette kabine ile anlaşma sağlanması vatan ve milletin selâmeti noktasından beklenir ve istiham olunur.

Urfa Mutasarrıfı Ali Rıza

Bu telgrafın değerlendirmesini Mustafa Kemal'in yanında bulunan Mazhar Müfit Kansu'nun hatıralarından izleyelim:

“.. Bu kabilden olarak Urfa Mutasarrıfı Ali Rıza isminde bir zat, hareketimizin İngiliz hükûmetince bir taarruz şeklinde değerlendirilerek bütün Osmanlı ülkesinin askeri işgal altına alınacağını ve Osmanlı hükûmetine nihayet verileceğini Urfa'daki temasları neticesi olarak hissettiğini, binaenaleyh kabine ile anlaşma sağlan-

masının vatanın saadet ve selâmeti noktasından lâzım olduğunu ve bunu beklediğini telgrafla bize bildiriyordu.

Heyette okunan bu telgraf hayretimizi celbetti. Bu zatın, hâdiselerden ve durumdan ne kadar habersiz ve İstanbul Hükümeti'nin elinde bir âlet olduğu anlaşılıyordu. Hakikaten gafil olan bu mutasarrıfı, yeniden aydınlatmayı daha uygun bulduk." (4)

Bu telgraftan Nutuk'da da söz edilmektedir:

"Efendiler, her tarafı milli teşkilat ve faaliyet için yönlendirmeye ve kazanmaya çalışırken merkezi hükümetin emeline hizmet eden bazı mülki yöneticiler tarafından gûya mânevi tehdidlere işaret eden telgraflar da alıyorduk. Meselâ; Urfa Mutasarrıfı Ali Rıza namında biri tarafından, harekâtımızın İtilâf Devletlerine saldırı sayıldığı ve bu yüzden umum Osmanlı kıtasının İtilâf Devletlerince askerî işgal altına alınarak Türk Hükümetine son verileceği, temas neticesinde aldığı bilgilere atfen bildiriliyor ve kabine ile anlaşma teklif olunuyordu. Bu telgrafın Mutasarrıfa ecnebler tarafından dikte ettirildiğine şüphe yoktu. Buna, bittabi icabı gibi cevap verildi " (5).

Telgraf, Sıvastan, 19.9.1919

Urfa Mutasarrıfı Ali Rıza Beyefendiye

Uyarı maksadıyla iyiniyetle çekilen 18.9.1919 tarihli değerli telgrafınız heyetimizce nazarı dikkate alındı ve aşağıdaki noktaların zatı âlilerine bildirilmesi uygun görüldü :

1- Heyeti Temsiliye ve Sivas'ta toplanan Umumî Kongrenin kararları ve yaptıkları hiçbir şekilde İtilâf Devletlerine karşı saldırı şeklinde olmadığı Kongrenin cihana ilân edilen beyannamesi içerdiğinden anlaşıldıktan başka bu husus uygulamayla da tamamen sabit olmuştur. Bu sübut zaman ile bütün açıklığıyla ortaya çıkacaktır. Binaenaleyh İngiliz hükümetinin sahip olduğunu zannettiğiniz kanaatte fahiş ve büyük hata vardır. Zatı âlinize bu yolda

telkinlerde bulunanlar oradaki İngiliz işgal kuvvetlerindense onların da bu yanlış anlamalarını ortadan kaldırmak sizin için bir milli ve vicdani bir görevdir. Burada ve her yerde bulunan İngiliz ve sair İtilâf Devletleri temsilcileri gerçek durumu tamamen takdir etmişler ve milletin meşru girişimlerdeki hak ve isabeti teslim etmişlerdir.

2- Milletimizin meşru hakkını talep için aldığı vaziyet sebebiyle İtilâf Devletlerinin bütün Osmanlı vatanını askerî işgal altına almağa kalkışmaları düşünülemez bile. Çünkü milletimiz İtilâf Devletlerinden adalet ve hakka aykırı harekât değil, bu yolda şimdiye kadar merkezi hükûmetin acz ve beceriksizliğinden dolayı yapılmış olan haksız işlemlerden kaçınmalarını bekler.

3- Milletin, vatanın yüce menfaatlerini ayak altına alan ve milletin meşru haklarını haince ve canice teşebbüsler ve alçakça tedbirlere fiilen kalkışmasıyla Kanunu Esasımız gereğince düşmüş olan Ferit Paşa Kabinesiyle anlaşmasını tavsiye etmeniz hakiki durumdan henüz bilgi sahibi olmamanıza verilmektedir. Bu sebeple zatı âlinizi ve Urfa'nın muhterem ahalisini aydınlatmak maksadıyla bu telgrafa ek olarak gereken bilgi ve açıklamalar ve talimat gönderilecektir.

4- Zatı âlileri gibi hamiyetli insanların vazifesi milli irade ve emeller dairesinde milletin işlerini görmektir. Yüce Hilâfet ve Saltanat makamına olan sadakatle bağlılığımız ancak bu suretle ortaya çıkacaktır. Binaenaleyh Ferit Paşa Kabinesine güvenilmediğine dair oranın temiz soylu ahalisinin vuku bulacak müracaatı suretinin bilgi maksadıyla imhası Heyeti Temsiliye kararıyla tebliğ olunur.

Anadolu ve Rumeli Müdafaayı Hukuk
Cemiyeti Heyeti Temsiliyesi Namına
Mustafa Kemal

Ancak Ali Rıza Bey'in kafası pek karışık gibi görünmektedir.

Daha önceleri Diyarbakır'daki XIII. Kolordu'ya gönderilen bir raporda: "İngilizler, Milli Aşireti Reisi Mahmut Bey'i görüşmek üzere Urfa'ya davet ettiler ve davete Urfa Mutasarrıfını da tavassut ve iştirak ettirdiler (6) diye hakkında yazılan da odur; Urfa Müdafaa-yı Hukuk Cemiyetinin Jandarma Kumandanı Bnb. Ali Rıza Bey başkanlığında kurulduğunu Heyeti Temsiliye'ye bildiren de (7); Ali Saip Bey'in hatıratında, 29 Aralık 1919 tarihinde Urfa'ya geldiğinde : "..Urfa'da bulunan Urfa Mebusu Siverekli Ali Efendi beni Mutasarrıf Ali Rıza Beyle görüştü. Ali Rıza Bey kıymetli ve hamiyetli bir kişi idi. İlk görüşmemizde anlaştık. Bana her türlü yardımda bulunmaya söz verdi (8) " denilen de odur.

Esasında o tarihlerde Urfa'da olan biteni ve Ali Rıza Bey'in tavrının nedenlerini anlayabilmek için aşağıdaki değerlendirme raporu son derece aydınlatıcıdır. V. Fırka kumandanı Yarbay Kenan Bey'in XIII. Kolordu Komutanlığına yazdığı bir yazıya göre:

Urfa sancağında bir gezinti yapan Seyyit Mehmet Efendi, raporunda Urfa'da iki fikir ve iki topluluk olduğunu, Mutasarrıf, Şükrü Nasih ve arkadaşları bir ayaklanma yapılmayarak siyasi çalışmada bulunmak, diğerleri ise aksine Fransızlar aleyhinde bir ayaklanma yapmak fikrinde iseler de durum ve kudretlerinin böyle bir şeye müsait olmadığını bildirdi.

Kenan Bey, Mutasarrıf Ali Rıza Bey'in kendisine yazdığı mektubunda, jandarma kumandanı Bnb. A. Rıza Bey'in olmayacak şeylerle başına felaket doğuracak şeylere kalkıştığından ona katılmadığını, derme çatma kuvvetlerle yapılacak bir ayaklanmanın vahim sonuçlar doğuracağını, Fransızlar çıkartılsa bile aşayirin memleketi yağmayla Hristiyanlara zarar vereceğini ve bilhassa Fransızların daha büyük kuvvetlerle gelerek katliamda bulunacak-

larını ve memleketin büsbütün Osmanlı Hilafetinden ayrılmak zorunda kalabileceğini, Urfa'da eşrafın önemli kısmının Fransızlar'a fiilî karşı koymadan kaçınıp protestolar vesaireyle hukukunu korumaya karar verdiklerini ve Dahiliye Nezaretinin tebligatının da bu yolda olduğunu belirttiğini bildirdikten sonra ;

'Urfa Mutasarrıfı tabii ki hain bir kişi değildir. Diyarbakır Valisi, Mardin Mutasarrıfı neyse odur. Urfa'da tek başına bir ayaklanma yapmak çok kötü sonuçlar doğurabilir ancak barış sonucunda milletin hayatına kastedilecek olursa bu halde ihtimalen genel bir milli savunmaya vatanın bütün parçalarının katılmasını teminen Urfa'nın da hazırlanması gereklidir. İhtimal ki mutasarrıf bu noktayı düşünemiyor' demiştir.

Kenan Bey yazısının sonunda Millî Aşiret Reisi Mahmut Bey'in kendisine mektup yazarak 'Urfa Mutasarrıfı gibi memurların milli hisleri söndüreceğini ve Fransızlar'a karşı acz göstereceğini, Mutasarrıfın hareket şeklini düzeltmediği takdirde değiştirilmesinin uygunluğunu takdire bıraktığını' belirtmiştir. (9)

Ali Rıza Bey Dahiliye Nezaretine 11. Aralık 1919 tarihinde yazdığı bir yazıda Urfa'daki bu çatışma/ikiliği doğrulayarak durumu şöyle özetlemiştir:

'Millî teşkilatın telkinleri üzerine burada memleketle ilgisi bulunan hakiki eşraf memleketin gelecek durumunu kavrayarak kamuoyuna sözlü açıklamalar için karar almıştır. Bu genel düşünceye karşı silahla savunma esasını kabul eden ikinci bir düşünce varsa da bunun tarafları milletin gerçek çıkarını düşünmekten çok fırsat tan yararlanma isteklileri olup kabul görmemiştir. Sancağın birinci esas dairesinde idare edilmekte olduğu arz olunur' (10)

Ancak Mutasarrıf Ali Rıza Bey bu idare şeklini Fransızlar'a tam teslimiyet şeklinde anlamaktadır. Dahiliye Nezaretine yazdığı bir yazı, görevini yapmak için bile Fransızlardan izin aldığını göstermektedir (11)

Dahiliye Nezaretine :

Salih el-Abdullah 9 kasım 1919 gece yarısı Urfa'daki Fransız karargâhına gelip gizlice görüştüktan ve Kısas köyünde Milli Aşiret Reisi Mahmut Bey'in küçük kardeşi Abdurrahman Bey ile Fransızları buluşturduktan sonra köyü yağma ederek geri dönmesi üzerine, bu şahsın cezalandırılmasının Fransız kuvvetinin müdahalesine neden olacağı anlaşıldığından Fransız Kumandanı nezdinde girişimde bulunup takibe muvafakat alındığı cihetle gereken takip yapıldığı.. 13 kasım 1919

Bu idare şeklinden, Fransızlarla silahlı mücadele taraftarları memnun olmadığı gibi, etliye sütlüye dokunmayan ve 'protestolarla durumu idare edelim' diye düşünen bir kısım Urfa eşrafı (12) dışında çok kimse de memnun değildir.

Diyarbakır'daki XIII. Kolordu komutanlığının 21 kasım 1919 tarihli şifresinde Cerablus'dan Urfa'ya gelen Fransız kumandanının memurları hükümet dairesine topladığı, Mutasarrıfın daireye girer girmez makamını kendisine verdiğiine değinildikten sonra, Mutasarrıfın işgal alanında hükümetin nüfuzunu ve milli şerefi koruyacak iktidarda olmadığı, Urfa ahalisinin çoğunlukla yönetiminden şikâyetçi olduğu belirtilerek 'makamını Fransız kumandanına vererek ziyaret süresince hizmetçi gibi ayakta beklemesi de ne meziyetde bir kişi olduğunu göstermektedir.' denilmektedir.(13)

Yine Milli Aşireti Reisi Mahmut Bey Kolordu'ya yazdığı 3.1.1920 tarihli mektubunda "Urfa mutasarrıfı Ali Rıza Bey amâl ve maksad-ı millîyi tecviz etmiyor, amâl-i milliyeyi takip edenleri tenkid ediyor" biçiminde Ali Rıza Bey'i eleştirmektedir. (14)

Urfa Millî Kuvvetleri'nin şehre girip Fransızları kuşatma altına almasından sonra Ali Rıza Bey, Kuvayı Milliye ile Fransızları, yani

kendi deyimiyle ' tarafları ' uzlaştırmak için çok gayret sarf eder ve bu iş için önemli saydığı şahıs ve kurumların aracılığını talep eder.

Ermeni Yetimlerevi yöneticisi Amerikalı Mis Holmes'a yazdığı 11 şubat 1920 tarihli mektupda Kuvayı Milliye ile Fransız İşgal kumandanlığı arasında yapılacak bir anlaşmaya aracılık etmesini ister : "Fransız işgalini haklı ve fiili bir protesto şeklinde devam etmekte bulunan Kuvayı Milliye ile Fransız işgal kuvveti kumandanlığı arasında bir anlaşma yapılmasına aracılığınızı.. Sancak'ta boşuna kan dökülmemesi için rica ederim.. Kuvayı Milliye'nin medeni ve insani isteklerinin özü Fransız işgaline son vermekten ibarettir.. Direnme her iki taraftan da boş yere ve gereksiz kan dökülmesinden başka sonuç vermeyecektir. Çekilmeye aracı olursanız insanlığa önemli bir hizmette bulunmuş olacaksınız." (15).

Ermeni Cemaatine yazdığı aynı tarihli mektupta ise Kuvayı Milliye ile ilgili tavrının yanlış anlaşıldığına işaret eder : "..İki gün önce benden de kuşkulanan bu heyet bugün hepimizin kendisine karşı bir düşüncemiz olmadığına inandı.Şunu demek isterim ki Kuvayı Milliye'nin burada hiçbir vakit fiilî bir harekâtına taraftar olmadığım için şahsen daima Kuvayı Milliye'ye karşı olduğum sanıldı. Ben ve siz fiilen Kuvayı Milliye'ye karşı olmadığımızı ispat ettik.." (16)

Ali Rıza Bey'in Miss Holmes'e ertesi gün yazdığı mektup daha ilginçtir :

"..Bugün kamuoyu ayağa kalktı, silaha sarıldı. Bunun teskini için Fransız kuvvetinin çekilmesi gerekiyor. Bir kumandan askeri gereklerle yerini terk ederek düzenli bir şekilde geri çekilip geriden daha fazla kuvvet alarak geri dönebilir.. Bu durum o kumandanın şerefini eksiltmez. İşte benim önerim budur. Fransa'nın burada kuvveti azdır, Halbuki geriden kuvvetli ordusuyla buradaki kuvveti birleştirip tekrar gelebilir. Ve o vakit sükûnet hallolur ve korunur.. Tekrar ediyorum, şahsım ve hükümetim fikirlerinize tama-

men iştirak eder. Bu hareket Osmanlı için zararlıdan faydalı değildir. Ne çare ki kamuoyuna karşı kuvvetli hükümetler bile direnmekten acizdir.."12 şubat 1920 (17)

Ali Rıza Bey Miss Holmes'a bir hafta sonra yazdığı 18 Şubat 1920 tarihli mektupta görüşlerini daha açık belirtir: "..Buradaki kuvvet gitmekle tekrar daha çok ve daha kuvvetli toplu, mitralyözlü bir kuvvet şeklinde geri döner ve sorunu tabii ki daha kesin olarak çözer." (18)

Miss Holmes'ın ".. Millî hareketin zihnî gelişimini çok açıklıkla gösterdiği gibi ortalama bir Türk'ün muhakemesini de ortaya koyuyor " dediği Ali Rıza Bey'in Miss Holmes'a yazdığı mektup ise gerçekten de birçok davranışın nedenlerini açıklıyordu. (19)

"Size kişisel düşüncelerimi açıklamama müsaade ediniz. Benim isteğim Urfa'nın barış içinde olmasıdır. Şehri politik akımların zehirleyici oklarından koruyabilirsem görevimi başarmış olacağım.Bu hedefe ulaşmak için bakalım Fransız işgal kuvvetleri ile Kuvayı Milliye arasında bir barış yolu bulabilir miyiz. Bunu gerçekleştirmenin üç yolu var kanaatimce:

1. Fransız kuvvetlerinin Urfa'yı terk etmesi için anlaşmaya varmak.
2. Millî güçlerin dağıtılması.
3. Fransız kuvvetlerini uzaklaştırmak ve yönetimi milliyetçilere bırakmak.

İlk iki varsayımı birlikte değerlendirelim:

Kuvayı Milliye hareketi gerek Türk gerek Fransız hükümetlerinin niyetlerine karşıdır. Bu nedenle milliyetçiler İstanbul'daki Türk hükümetinden korkarak Fransızlarla anlaşmaya kalkışamazlar. Diğer taraftan Kuvayı Milliye'yi kuran ve başında bulunan şahıslar böyle bir anlaşmayı kabul edemezler. Çünkü haklarını savunduklarını öne sürerek silaha sarılmışlardır. Ben dahi böyle bir düşünce belirtsem bana hain gözüyle bakarlar.

Şehrin Fransızlar tarafına bırakılması halinde, onların da burada bir kumandanları ve valileri var, eğer bu iki görevli buradaki koşulları değerlendirip şehri boşaltmaya karar verirlerse, kendi hükümetleri onları bu işten sorumlu tutamayacaktır. Eğer derinlemesine düşünürlerse göreceklerdir ki insanlığa hizmet etmiş olacaklar ve aynı zamanda şehrimizden çıkmakla ülkelerine hizmet etmiş olacaklar.

Eğer Fransız işgali gerçekten Barış Konferansının kararı idiyse, bu kuvvetler gidip daha büyük bir güçle dönebilirler. Sorunları çözecek toplarla ve makineli tüfeklerle bunlar problemi çözeceklerdir.

Fakat eğer Fransız işgali Barış Konferansının kararları arasında yoksa Fransız kumandanı dün aldığı dersin açıkça gösterdiği gibi (önemli bir mevkiin kaybedilmesi, ayrıca milliyetçilerin ele geçirdiği 17 esir ve 3 makineli tüfek) elindeki kuvvetlerle ayaklanmış olan bir millete karşı koyamayacaktır ve kan akmasını devam ettirmenin insanca olmadığını itiraf edecektir, bunun günahını taşıyacaktır.

Siz de bu konular hakkında etraflıca düşünürseniz, hangi bakış açısından olursa olsun göreceksiniz ki hem Fransızların hem de Türklerin çıkarları için Fransız işgal birliklerinin geri çekilmesi gereklidir, en azından kısa bir süre için sizden ricam bu konuyu düşünmeniz ve bu görevi başarmanızdır, böylece insanlığa büyük bir hizmet yapmış olacaksınız.”

Urfa Mutasarrıfı Ali Rıza

Miss Holmes'ın kitabında, Fransızların Urfa'yı tahliyesinin akabinde meydana gelen ve Firuzpaşa olayı olarak anılan Urfa'daki adıyla Şebeke olayının soruşturması için Urfa'ya gelen Amerikan Komisyonu'nun Birecik üzerinden Urfa'ya varışından bir saat sonra Mutasarrıf Ali Rıza Bey'in komisyona bir çağrıda bulunduğu

ve Dr. Lambert'e kendisinin Firuzpaşa olayıyla hiç bir bağlantısının olmadığını kanıtlamak için nasıl davranması gerektiğini söylemesini rica ettiği ve Fransızlar'a verilen söze aykırı davranışta hiçbir rolü olmadığını hatta 'katliami' önlemeye çalıştığını söylediği; Dr. Lambert'in de, masum olduğunu, aynı zamanda kuşatmanın tam muhasebesini ve gelişmeler karşısında milliyetçilerin tavırlarını belirten bir açıklama yazmasını istediği anlatılıyor. Miss Holmes'a göre, Ali Rıza Bey'in açıklaması, telkin edildiği şekilde davranması ve açık sözlülüğü Fransızlar üzerinde olumlu etki bırakıyor. Mis Holmes, Şebeke olayını müteakip Fransızlar Suruç ovasından Urfa'ya yürüdüğünde Ali Rıza Bey'in Fransızların Urfa'ya geleceklerini düşünerek, kendisinin Firuzpaşa'daki olaya katılmadığını ve önlemeye çalıştığını kanıtlamak istediğini söylediğini belirtip, "..daha sonra doğru söylemiş olduğunu öğrendim. Toplu kıyımı önlemek için elinden geleni yapmış ancak köktenci kişilerle baş edememişti.." demektedir.

Yukarıdaki ifadeler ve açıklamalardan anlaşılacağı üzere mutasarrıf Ali Rıza Bey Fransız işgaline karşı silahlı mücadeleye taraftar olmayan, Urfa'da silahlı mücadeleye taraftar olan jandarma komandanı Bnb. Ali Rıza Bey, Belediye Reisi Hacı Mustafa vs. grubuna karşı protestolarla işi yürütmenin daha doğru olduğunu düşünen Müftü Hasan Efendi, Şükrü Nasih Efendi ve bir kısım eşraftan oluşan grubun yanında yer alıp ve şartlar silahlı mücadeleyi gerektirdiğinde bile işgalin anlaşmayla sona ermesi için sonuna kadar çaba gösteren, Fransızlar'a 'isterseniz kuvvet alarak yine gelin ama yeter ki şimdi Urfa'yı tahliye edin' diyebilen, tabii ki hain olmayan ama Müftü Hasan Efendi'nin hatıratındaki abartılı ifadeyle 'milli mücadelenin bir kahramanı' da olmayan, belki de yerine geldiği Nusret Bey'in başına gelenleri gördüğü için ürkek, dengeci, sorumluluktan almaktan kaçınan tipik bir Osmanlı Mutasarrıfıdır (21).

Herhalde hatıralarını yazmış olsaydı işgal dönemine ilişkin ka-
ranlıkta kalan hususlarda önemli bilgiler edinmiş olurduk.

1. Nusret Bey için Bkz. Akalın Müslüm, Urfa Mutasarrıfı Şehit Nusret Bey'in Nemrut Mustafa Paşa Divan-ı Harbi'ndeki Savunması. Ank.1992.
2. Çankaya, Ali (Mücellitoğlu), Mülkiyeliler Tarihi ve Mülkiyeliler, Ank.1968/69. C:3 sf.461-463; Urfa'ya atanması: Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey'in tehcir meselesinden dolayı Divan-ı Harb-i Örfi Riyasetince celp edildiğinden bahisle liva işlerinin Hısn-ı Mansur'da bulunan Süleymaniye Mutasarrıfı Ali Rıza Bey'e verilmesine dair Memurin ve Sicil-i Ahval Müdüriyeti'nden Mamuretülaziz Vilayetine çekilen telgraf. BOA. DH.ŞFR. 98/10 - 02.04.1919.
3. Açıanal, Hasan. Urfa Kurtuluş Mücadelesi Hatıratı, Ankara 2001. sf.35-37:
4. Kansu. Mazhar Müfit, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, Ank. 1988 sf. 298-299.
5. Kemal Atatürk, Nutuk, İst.1971 C.1 sf. 1020-1021; ve C. 3. Vesika 108.
6. ATASE, A: 5/3207, D: 30-H.25, F.42.
7. Ali Rıza, Urfa Mücahedesi 'Ahfada Yadigâr' (Çeviri: M.Akalın), Urfa 1995, sf. 20
8. Ali Saib, Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri, Ank.1340 sf.76
9. Akalın, Müslüm, Urfa'nın Kurtuluşu İle İlgili Belgeler, Urfa. 1997, no: 15, sf. 15. Yarbay Kenan Bey, Urfa'da Kenan Paşa olarak bilinen Korgeneral Kenan Dalbaşar'dır.
10. Akalın, A.g.e. Belge no: 19, sf.20
11. Akalın, A.g.e. Belge no: 6, sf.6

12. “Muhafifler bir gün bir cami toplantısı yapılmasını mutasarrıftan istiyorlar. Hasan Paşa camiindeki toplantıda köhne ve içi geçmiş Ali Yaver Efendi 'Ey ahali görüyorsunuz ki Kuvayı Milliye başarılı olmuyor, memleketin gençleri ve serveti bu uğurda feda oluyor. Avrupa galip hükümetlerine karşı bu silahlar ve bu hükümeteşizlikle iş görülemeyeceği gün gibi açıktır. Fransızlarla barışmaktan başka çare yoktur. Memleketi bu hale getiren ve bizi Fransızlarla barışmaya mecbur eden kişilerden hesap sormamız gerekir. İki aydır her türlü fedakârlığı yaptık, yetişir. İki çürük topla bu iş görülmez. Cevap isterim' deyince Mutasarrıf Ali Rıza Bey Belediye Reisi Hacı Mustafa Efendiye, 'cevap veriniz' diye teklifte bulunuyor. Hacı Mustafa Efendi, 'Bunlar kimdir, ben bunları bilmiyorum, bunlar geceleri memleketten kaçan yalnız eşyalarıyla kadınlarını kurtarmak emelinde bulunanlardır. Akriba ve komşusunun namusunu düşünmeyen insanlardır. Bunların bu memleketle ilgileri yoktur. İstirham ederim, Ali Yaver efendi ve arkadaşlarının hangi adamı şehit olmuştur? Defterciğimize kaç kuruş bağışta bulunmuştur? Zaten bulunsalar, olmaz. Memlekette bir kargaşalık olmasın diye bunlar hep kaçarken ben dipçikle bunları döndürüyorum. Servet yok edilmişse bizimdir, şehit ver ise o da bizimdir, bunlar aynı zamanda Fransızlar'a erzak veriyorlar bunlar hayındır Fransızların cephanesi kalmadığı gibi katır eti yiyorlar. Böyle bir zamanda Fransızlar'a başvurmak ölmüş bir adamı diriltmek demektir, dışarıdan gelecek kuvveti önleyen Kuvayı Milliyemizin maneviyatı pek yüksektir. Kuvayı Milliye ile biz harice çıkarız, Fransızlarla barışmak arzu eden Ali Yaver ve arkadaşları buyursun.' dediği bir zamanda bekleyen Badıllı Aşiret Reisi Sait Bey aşiretine, evlatlarım vurunuz! deyince, Sait Bey'in bu komutu üzerine aşiret tüfek mekanizmalarını açıp kapayınca, pabuçlarını alan muhalifler camiden kaçıyorlar..” Ali Rıza, A.g.e, sf. 76.
13. Akalın, A.g.e. Belge no:8, sf.8; Mutasarrıf Ali Rıza Dahiliye Nezaretinin bu konuda izahat verilmesi yolundaki emrine karşı kendini şu şekilde savunmuştur: “..Bir mesele ihdasına imkân bırakılmamak için bir polis ve birkaç jandarma hükümet avlusuna gelmekte olan bu askere iştirâk ettirildiği gibi evvelce iki otomobilin geldiğinden

malumat verildiği o halde her biri yek diğerinden ayrı olarak üç Miralayın maiyeti ile gelmesinden hazırlanan sandalyenin yetersizliğinden zorunlu olarak oturduğum ve diğerlerinden farklı olmayan bir sandalyeyi miralayın birisine terke mecbur oldum. Liva muhasebecisinin konuşmalar sırasında bazı sözler söylediği sahih ise de onları hüsnü kabul ve hoş geldine matuf kelâmı yoktur.. (DH. ŞFR D:653 V:128 10 Aralık 1919).

14. ATASE, A:3/3207, D: 30-H.25, F: 30-13,14
15. Holmes, Mary. Caroline, *Between the Lines in Asia Minor*, London/ Edinbrough 1923. sf.96. (Aydın Özbay'ın yayımlanmamış çevirisi) ; Kitap, "Urfa'da Ermeni Yetimhanesi" adıyla Vedii İlmen tarafından çevrilmiştir.İst. 2005 sf.77.
16. Akalın, A.g.e. Belge no: 23, sf.24
17. Akalın, A.g.e. Belge no: 27, sf: 28
18. Akalın, A.g.e. Belge no: 44, sf.48
19. Holmes, A.g.e. sf.103-105.
20. Holmesf. A.g.e. sf.133-13
21. "..Mutasarrıf, sakın, tehlikeli oyunlardan kaçınan bir adamdır (V. Tümen Kumandanı Kenan Bey'den 20. Kolordu Kumandanlığına giden 02/01/1920 t. yazı. HTVD Ves: 861).

KURTULUŞ SAVAŞIMIZDA KOMUTANLAR

Urfa'nın kurtuluşunda görev yapan milis kuvvetleri, eşraf ve subaylar mücadelenin sacayaklarıydı. Mücadele sırasında Urfa'daki birliklerle, bunların bağlı bulunduğu birliklerde komutanlık yapanlardan kimliklerini tespit edebildiklerimiz aşağıya çıkarılmıştır.

Yüzbaşı Ali Saib Bey

Ali Saib Ursavaş, Revandiz'lidir. 1887'de doğdu. 1904 'de girdiği Harp Okulu'ndan süvari subayı olarak mezun oldu. 1913'te jandarma sınıfına geçti. Bulunduğu, Trablus, Bingazi, Balkan ve 1. Dünya savaşlarında çeşitli nişan ve madalyalar aldı. 1917'de Yüzbaşı, 1924'de Binbaşılığa yükseltildi. Deyrizor Seyyar Jandarma Müfrezesi kumandanı iken 18 Ocak 1919 da Adana emrine ve daha sonra da Kozan Jandarma Tabur Kumandanlığına atandı. Çeşitli birliklerde görev yaptıktan sonra Kozan'dan Urfa'ya atandı. Urfa Jandarma Tabur Kumandanı Bnb. Ali Rıza Bey'in Fransızlarca tutuklanması üzerine onun yerine atandı. 29 Aralık 1919 tarihinde geldiği Urfa'nın kurtuluşunda Kuvayı Milliye Kumandanı olarak görev yaptı. Urfa Jandarma Tabur Kumandanı iken 23 Nisan 1920'de toplanacak olan 1. BMM için yapılan seçimde en fazla oyu alarak Urfa Mebusu oldu. Askerlikle milletvekilliğinin bir arada yürütülemeyeceğine ilişkin yasa nedeniyle 1926 yılında askerlikten emekliye ayrıldı.

Kozan Mebusu olduğu II. Dönem hariç, öldüğü 1939 yılına kadar Urfa mebusu olarak görev yaptı. Kozan'da görev yaptığı zamanlarda Fransızlarla işbirliği yapmış olduğuna ilişkin iddialar hatıratlarda yer aldı. 1924 yılında yayınladığı Kilikya Faciaları ve

Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri adlı hatıratı, mücadelede bütün emeği geçenlerin inkârı nedeniyle Urfa'da tepkiyle karşılandı. Selefî, Kuvayı Milliye Kumandanlığını devraldığı Binbaşı Ali Rıza Bey, Sinop Jandarma Kumandanıyken Ali Saib Bey'in kitabını okuyunca Kurtuluş'ta emeği geçenlere haksızlık yapıldığını görüp Urfa'daki herkes gibi tepki gösterdi ve Kurtuluş'ta hizmet edenlerin anı ve fotoğraflarını içeren Urfa Mücahedeşi adlı hatıratını 1925 yılında yayınladı. 1923 yılında Harbiye Nezaretine verdiği raporun genişletilmesi mahiyetindeki kitabının önsözünde Ali Rıza Bey, Ali Saib Bey'in, kitabında Kurtuluş'ta emeği geçen kahramanlara "hisse-i tefahür" vermediğinden yakındı. Önce İstiklâl Mahkemesi üyeliğine daha sonra da başkanlığına atandı. Şark İstiklâl Mahkemesi başkanıyken öteden beri arasının açık olduğu bir takım kişileri mahkemeye celbettirerek yok etmeye çalışması nedeniyle zamanın Bahriye Vekili Topçu İhsan Bey tarafından tevkif ettirilmek istendiği, Ali Saib Bey'in de buna karşı İhsan Bey aleyhinde "Yavuz ve Havuz Meselesi"nde tanıklık yaptığı söylenir. 1935 yılında Atatürk'e suikast yapacağı iddiasıyla tutuklandıysa da iftira olduğu anlaşılarak yapılan yargılama sonucunda beraat etti. 1939 yılında vefat etti.

Binbaşı Ali Rıza Bey

Jandarma Yarbay Ali Rıza Türksoy. 1876 Arapkir doğumlu. Suriye Havran Jandarma Kumandanıyken 1918 yılı Ağustosunda terfi ederek Urfa'ya atandı. İngiliz ve Fransız işgalinde Urfa Jandarma Kumandanıydı. Müdafaayı Hukuk Cemiyeti'nin kuruluşunda öncü çalışmalar yaptı ve Belediye Reisi Hacı Mustafa yardımıyla cemiyet kurdu. Harran aşiretlerini örgütlemeye çalışması nedeniyle Fransızlarca sorguya çekilip tutuklandı ise de bir yolunu bulup Siverek'e firar etti. Daha sonra Diyarbakır Jandarma Kumandanlığına atandı. 1921 Şubatında Antep'in düşman eline geçmesiyle Urfa'da uyanan telaş ve heyecan üzerine Urfa Müdafa-

ayı Hukuk Cemiyeti Reisi Hacı Mustafa ve Cemiyet üyelerinin Elcezire Cephe Komutanlığına çektikleri telgrafla Urfa'da kumandayı yüklenmesi için görevlendirilmesi istendi. Urfa'ya yeniden gelip gerekli hazırlıkları yaptı ve üç ay kadar kalıp geri döndü. Daha sonra Sinop'a atandı. Sinop Jandarma Kumandanı iken Yzb. Ali Saip Bey'in 1924 yılında yayınladığı Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri adlı hatıratını okuyup Urfa Mücadelesi'ne katılanların Ahfada Yadigâr - Urfa Mücahedesi adlı hatıratını yayınladı. 1931 yılında İstanbul mıntıkası Jandarma Müfettişliğinden emekli oldu, 1948 yılında vefat etti.

Mülazım-ı Evvel Adil Hulûsi Efendi

Jandarma Binbaşı Adil Hulûsi Gür. 1891 Kula doğumlu. Urfa Jandarma Tabur Mülhâkı iken Müdafaayı Hukuk Cemiyeti'ne katıldı. Bnb. Ali Rıza Bey'in başkanı olduğu ve Onikiler olarak bilinen kurulun üyesidir. Jandarma Kumandanı Ali Rıza Bey'in firarından sonra Cemiyet'in bütün yazışmalarını kendisi yönetmiştir. Urfa'dan sonra Diyarbakır Jandarma Kumandanlığı emrinde çalışmıştır. 1940 yılında İzmir Jandarma Alayı Urla Tabur mülhâkı iken emekli olmuş, 1967 yılında vefat etmiştir.

Yarbay Kenan Bey

Korgeneral Mehmet Kenan Dalbaşar. Urfa'da Kenan Paşa olarak bilinir. İstanbul 1886 doğumludur. 1912'de Harp Akademisini bitirdi. 1918 yılında Almanya dönüşü Urfa'nın bağlı bulunduğu XIII. Kolordu V. Tümen Komutanlığına atandı. Fransızların tahliyesinden sonra geri dönmeleri ihtimali belirlediğinde Mardin'deki V. Tümen'in Urfa'ya intikali sırasında Urfalıların sevgisini kazandı. 1935 yılında 7. Kolordu Komutanıyken vefat etti. Büyük Harpte İran Cephesi adlı bir eseri vardır.

Binbaşı Halit Bey

Kurmay Albay Halit Akmansü. Urfa'nın bağlı bulunduğu XIII. Kolordu Kumandanlığının Kurmay Başkanı. 1884 yılında Kastamonu'da doğdu. 1906'de Mühendishane-i Berrî-i Hümayun'u, 1909'da Harp Akademisini bitirdi. 1923 yılında V. Kafkas Tümeni Komutanıyken Kastamonu Milletvekili seçildi. Hilafetin kaldırılmasıyla ilgili tartışmalar sırasında Halk Fırkasından istifaya geçti. Bir süre sonra Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasına katıldı. 1929'da isteğiyle emekli oldu, 1953 yılında vefat etti. Hakkında Ziya Göğem tarafından yazılmış biyografinin adı Dadaylı Halit Bey'dir.

Ali İhsan Paşa

Tümgeneral Ali İhsan Sabis. 1882'de İstanbul'da doğdu. 1918 yılında atandığı Urfa'nın da bağlı bulunduğu Musul'daki VI. Ordu'nun Kumandanıyken, Mondros Mütarekesinden bir süre sonra VI. Ordu'nun lağvı üzerine İstanbul'a çağrılıp Mart 1919'da İngilizlerce tutuklandı ve Malta'ya sürüldü. Mondros Mütarekesi'nden sonra Urfa'ya gelmiş, zamanın Mutasarrıfı Nusret Bey'e işgallere karşı teşkilatlanma için tavsiye ve telkinlerde bulunmuştur. 1922 yılında emekli olan ve 1950 yılında Afyonkarahisar Milletvekili olan Ali İhsan Sabis'in Harp Hatıralarım adlı eseri vardır. Bu eserde Ali İhsan Paşa ve maiyetinin Nusret Bey'le birlikte Urfa kalesinin sütunları önünde çektilen bir fotoğraf da bulunmaktadır. Ali İhsan Sabis, 1957 yılında vefat etmiştir.

Yarbay Akif Bey

Tümgeneral Akif Erdemgil, Urfa'nın bağlı bulunduğu XIII. Kolordu'nun II. Tümen Kumandanı. 1876 yılında Debre'de doğdu. 1896 da Harp okulunu bitirdi. Milli Mücadele yıllarında II. Piyade Tümen Komutanıyken Urfa Harekâtı Milliye Kumandan-

lığını da yaptı. Siverek ve Urfa'ya gelerek çeşitli görüşme ve incelemelerde bulundu. Daha sonra Elcezire Kumandan Vekilliği de yaptı. 1935 yılında emekli oldu. 1962 yılında vefat etti.

Pehlivanzade Binbaşı Nuri Bey

Ali Batı isyanında VI. Alay Kumandanı olarak görev yapan Nuri Bey, II. Tümen kumandanlığından gelen bir emirle Urfa Kuvayı Milliye Kumandanlığı'na atandı. Ali Saip Bey, mebus seçildiği için Kumandanlığı Nuri Bey yürütecekti. 11 Nisan'da Fransızların Urfa'yı tahliyesinin ardından düzenli birlikler ve Kuvayı Milliye'den oluşturulan kuvvetlerle Sarımağara ve Bırdırej mevkilerinde Cerablus ve Suruç üzerinden Urfa üzerine yürüyen Fransız kuvvetlerini püskürterek geri dönmelerini sağladı. Daha sonra ricat eden Fransız kuvvetlerini Cerablus'a kadar takip edip firar eden kuvvetlerin vagonlar dolusu eşyalarına el koydu ve askerlerine dağıttı. Urfa'nın kurtuluşuna müteakip Urfa ve Suruç Kuvayı Milliyesi ile Anteb'in yardımına gitti. Cerablus Köprü'sünde Belediye Reisi Hacı Mustafa ve Kuvayı Milliyeyle çekilmiş bir fotoğrafı vardır. 1923 yılında Yarbay rütbesiyle I. Alay kumandanlığına atandı.

Mülâzım-ı Sâni Hüseyin Pertev Efendi

Yüzbaşı Hüseyin Pertev Savaş. Hekimhan doğumlu olup baba adı Mustafa'dır. 1919 yılı Mart ayında Urfa Jandarma Taburunda görevliyken Jandarma Kumandanı Bnb. A. Rıza Bey'in başkanlığındaki 12'lere katıldı. Aynı yılın Kasım ayında hastalanan Yzb. Sabri'nin yerine Suruç Jandarma Bölük Kumandan vekilliğine atandı. Suruç'a gelmesinden itibaren merkez livanın talimatlarıyla aşiretlerle toplantılar yaptı. Görevinde 20 gün dolmadan aşiretleri Fransız işgaline karşı örgütlediği Ketkânlı Aşiret Reisi Basravi tarafından ihbar edilince Suruç Kaymakamı Mesut Bey'le birlikte

Fransızlar tarafından tutuklanarak görevden uzaklaştırıldı.1934 yılında Yüzbaşılıktan emekli oldu.

Binbaşı Aziz Rızkı Bey

Yarbay Aziz Atabek. Urfa'nın Kurtuluşu sırasında Siverek Jandarma Tabur Kumandanı. 1878 Diyarbakır doğumlu. Baba adı Hüseyin Rifat. Siverek Tabur Kumandanlığı görevinde bulunduğu Haziran 1919-Temmuz 1920 tarihleri arasında Siverek Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti'nin kurulmasında, Fransız Albayı Normand'ın Siverek'ten Diyarbakır'a doğru gidememesinde, o ara ihtilaflı bulunan İzollu ve Bazıkî aşiretlerinin barıştırılıp milli kuvvetlere katılmasında ve Siverek Milli Kuvvetlerinin örgütlenip Urfa'ya yardıma gelmesinde, önemli çabalar gösterdi. Kuvayı Milliye çalışmalarında "Seydelhüsni" takma adını kullanan Aziz Rızkı Bey 1932 'de Yarbay rütbesiyle emekli oldu.

Mülâzım-ı Sâni Servet Sıtkı Efendi

Albay Servet Sıtkı Kızıllan. Yanya 1893 doğumlu. Baba adı Rifat. Kurtuluş Savaşı sırasında Harran Jandarma Kumandanı. Emniyet ve asayişin kalmadığı Harran'da Fransızların aşiretler arasında çalışmalarını ve propagandalarını önlemiş, aşiretleri Fransızlar'a karşı silahlandırmıştır. 1940'lı yıllarda Jandarma Alay Kumandanı olarak atandığı Urfa'dayken, kızı Badıllı Aşiret Reisi Sait Bey'in oğlu Av. Kemal Badıllı ile evlenmiştir. Servet Sıtkı Efendi 1950 yılında Albay rütbesinde iken Urfa'da vefat etmiş olup mezarı Samsatkapı'daki askeri şehitliktedir.

KAYNAKLAR

Açanal, Hasan; Urfa Kurtuluş Mücadelesi Hatıratı, ŞURKAV Yayınları, Ankara. 2001

Akalın, Müslüm; Millî Mücadelede Urfa, Şanlıurfa 2010

Ali Rıza; Urfa Mücahedesi, Sinop. Hicri 1343.

Ali Saip; Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri, Ankara 1340

Askeri Tarih Bülteni Şubat 1999 Sayı:46 sf. 137

Gögem, Ziya; Dadaylı Halit Bey (Akmansü), c.1, İst. 1954

Görgülü, İsmet; On Yıllık Harbin Kadrosu (1912-1922), Ank. 1993.

Jandarma Dergisi Sayı 87 eki. sf.1-22.

Malkoç, Nami; 1920 Yılıının Kurtuluş Savaşları, Ankara 1937.

Sabis, Ali İhsan; Harp Hatıralarım, c.5, Ankara 1951

Saral, Hulki-Tosun; Vatan Nasıl Kurtarıldı, Ankara 1970

Şimşir Bilal, Malta Sürgünleri,

SON OSMANLI MECLİS-İ MEBUSANINDA URFA MEBUSLARI

I - Şükrü Nasih Bey

1919 yılının sonlarına doğru Urfa'ya İstanbul'dan bir Urfalı gelir. Bütün yurttaki olduğu gibi Urfa'da da son Osmanlı Meclis-i Mebusan için seçim yapılacaktır. Gelen kişi Urfalı Hocaşade ya da Nakiefendizade ailesinden, Bıçakçı Mahallesi Hane: 5'te kayıtlı, Mehmet Nasih oğlu, Beyaz'dan doğma, 1887 doğumlu, Abdurrezak Şükrü Nasih Bey'dir.

Urfa İngiliz işgalinden Fransız işgaline geçmek üzeredir. Onikiler'in (1) öncülük etmesiyle Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti kurulmuş ve çalışmalarına başlamıştır. Şükrü Nasih Bey'in gelişi, bir kısım cemiyet üyelerince hoş karşılanmaz. Bunlardan biri de dönemin Jandarma Komutanı ve Onikiler'in reisi konumundaki Bnb. Ali Rıza Bey'dir. Ali Rıza Bey, Sivas'ta Heyet-i Temsiliye'ye şu raporu yazar. "Anasıl Urfalı olup bu defa Dersaadet'den gelen Şükrü Nasih ismindeki zata, Cemiyet tarafından ve hatta Urfa eşrafından emniyet eden bir zat yoktur. Adı geçenin Urfa'yı ziyaretinin maksadı, işitilenlerle, yapılan tahkikata ve kendi propagandasına bakılırsa, Urfa mebusu olmak emelidir. Siverek'e kadar gitmesi ve oradaki yazışmaları, makamı ifalden ibarettir" (2).

Şükrü Nasih Bey, Urfa'dan Sivas'a çektiği telgraf ile "hizmet arzında" bulunur. Heyeti Temsiliye, "hizmeti faydalıysa gerekenin yapılmasını" XIII. Kolordu Kurmay Başkanı Halit Bey ile V. Tümen Komutanı Kenan Bey'e bildirir (3).

Ali Rıza Bey'in raporu üzerine, V. Tümen Komutanı Kenan Bey, Urfa'ya Seyyit Mehmet Efendi adlı bir görevli göndererek

soruşturma yapar. Seyit Mehmet Efendi, Urfa'da bir süre kaldıktan sonra Kenan Bey'e verdiği raporda, Urfa'da iki eğilimin olduğunu, Şükrü Nasih ve arkadaşlarının bir ihtilal hareketine taraftar olmayarak, siyasi çalışmada bulunulması gerektiği; Bnb. Ali Rıza Bey ve arkadaşlarının ise Fransızlar aleyhinde bir kıyam fikrinde olduklarını bildirir (4). Bu sıralar Bnb. Ali Rıza Bey, Fransızlarca tutuklanır ve Urfa dışına firar eder (5). Bir hafta kadar sonra da Heyet-i Temsiliye'ye Ali Rıza Bey'in Urfa adına konuşmak yetkisi bulunmadığına ilişkin bir telgraf çekilir. Ali Rıza Bey bunun Şükrü Nasih ve arkadaşlarının bir tertibi olduğunu düşünmektedir (6).

Seçimler yapılır ve Şükrü Nasih Bey ile Siverekli Ali Efendi, son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'na Urfa mebusları olarak seçilirler. Ancak Şükrü Nasih Bey'in Meclis-i Mebusan'a kabulünde pürüzler çıkar. Mebus adaylarından Yaver Efendi, Harran Kaymakamlığına Mebus seçimlerine fesat karıştırıldığı iddiasıyla Meclis Başkanlığı'na başvurur. Komisyonda yapılan görüşmeler sonunda 9 çekimser ve 12 lehteki oylarla Şükrü Nasih Bey'in mebusluğunun kabulünün genel kurula arzına karar verilir. Genel kuruldaki görüşmeler sırasında Gümüşhane Mebusu Zeki Bey, dokuz çekimser oyun çok önemli olduğunu ve çekimser kalanların genel kurula açıklama yapmasını ister. Edirne mebusu Şerif Bey, gereken incelemenin yapıldığını, çoğunluk kararı bulunduğunu, çekimser oyun sebebinin açıklanması diye bir teamülün bulunmadığını, aleyhe oy verme halinde açıklama yapılmasının söz konusu olduğunu belirtir. Oylama sonucunda, “çoğunluk var”, “yok” sedaları arasında Şükrü Nasih Bey'in mebusluğu çoğunlukla kabul olunur (7).

Ancak son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın ömrü çok kısadır. 12 Ocak 1920'de açılan Meclis, İngilizlerce basılır. Urfa'nın düşman işgalinden kurtulduğu 11 Nisan 1920 tarihinde Meclis-i Mebusan'ın feshine ilişkin irade yayınlanır.

Bnb. Ali Rıza Bey'e göre Şükrü Nasih, İstanbul Mebusan dairesinin İngilizler tarafından kapatılması üzerine bir İngiliz kruva-

zörüyle Beyrut'ta General Gourand nezdine gitmiş, Amerikan otomobiliyle Urfa'ya gelirken Kuvayı Milliye kumandanı Pehlivanzade Nuri Bey tarafından tevkif olunmuştur. Tevkif olunurken 'Benim mebus olduğumu unutma' diye vaki hitabı üzerine Nuri Bey de karşılık olarak 'İngilizler Meclis-i Mebusanı dağıttı, ben de bir mebus tevkif ediyorum' demiştir (8). Gerçekten de bu söylenti Şükrü Nasih Bey'in başını oldukça ağrıtabilecek, casusluk suçlamalarından kendini kurtaramayacaktır.

Nitekim bu iddiayla gözaltına alınarak Ankara İstiklâl Mahkemesi'ne sevk olunmuştur. Topçu İhsan Bey'in Başkanlık ettiği Ankara İstiklâl Mahkemesi Şükrü Nasih Bey'e hangi tarihte Ankara'ya geldiğini, İngiliz ve Fransız tebaası ricalinden kimleri tanıdığını, seçim bölgesi Urfa'dan İstanbul'da Meclise katılmak için hangi yolları takip edip, ecnebilere kimlerle görüşüğünü, Urfa'da silahlı kuvvetlerin kendisini niçin tevkif etmek istediğini, Meclis-i Mebusan'ın dışişleri komisyonunda görevliymişken komisyon arkadaşlarının neden kendisiyle çalışmak istemediklerini vs. sorar.

Şükrü Nasih Bey, Mustafa Kemal Paşa'dan gelen bir şifreyle Sivas'tan muhafaza altında Ankara'ya getirildiğini, Temmuz'un 29'undan beri tutuklu bulunduğunu, İngiliz ve Fransız ricalinden tanıdıkları bulunmadığını, mebus seçildikten sonra Urfa-Antep-Halep-Adana-Ankara yoluyla İstanbul'a giderken Adana'da Albay Bremond'un kendisini tevkif ettirmek istediğini ve bunu Mustafa Kemal Paşa ile Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya anlattığını, Urfa ve Siverek'te Fransızlar aleyhinde teşkilat yaparak silahlı bir kuvvetle memleketten çıkarılmaları için teşvikte bulunduğunu, esasen seçim için Urfa'ya gelirken yolda Konya'ya uğrayıp Kolordu Komutanı Refet Bey'i ziyarette milli teşkilatlanma hususunda uzun uzun görüşüğünü, Mustafa Kemal ile görüşüğünde ise Urfa'dan bir şey yazmak isterse 'Sivas Mebusu Rasim Bey' imzasını kullanmasını kendisine söylediğini, Siverek'te küskün eşrafı barıştırmak Müda-

faayı Hukuk Cemiyeti Merkez Heyeti'ni teşkil ettiğini, Urfa'daki çalışmalarından dolayı M. Kemal Paşa'dan teşekkür telgrafları aldığını, otomobil ile Urfa'ya geldiğinde hasımlarının bunun bir Fransız otomobili olduğunu ileri sürerek Ankara'ya girmeden tevkif ettirildiğini ve daha sonra da serbest bırakıldığını, Diyarbakır üzerinden Ankara'ya giderken de Diyarbakır'a uğradığını, Meşrutiyetin ilanından beri İttihat ve Terakki Fırkası'na mensup olduğunu ve milliyetçi olduğunun herkesçe bilindiğini, Dışişleri komisyondaki arkadaşlarının neden kendisiyle çalışmak istemediklerini bilmediğini, yalnız bir gün mebuslardan Mişon Efendi'nin "Azizim, senin için İngilizlere ihbaratta bulunuyor, diyorlar" sözü üzerine grup yönetim kuruluna başvurarak isnadın esasının ortaya çıkartılmasını, bu namussuzluk iftirasında bulunanların ya iddialarını ispat etmelerini; ya da ispat edemeyenlerin namussuz olduklarının ortaya çıkacağını yazılı olarak bildirdiğini söylemiştir.

Ancak tanıklar Şükrü Nasih Bey'i doğrulamadığı gibi, aleyhine somut delil de ortaya konamaz. Burdur Mebusu İsmail Suphi Bey'in ifadesi ise ilginçtir. "Bu zatı yaklaşık on-on bir senedir tanıyorum. Fakat dostluğum ve münasebetim yoktur. Kendisi henüz hukuk mektebinde talebe iken hırs ve yüksek ve tantanalı bir hayat sürmeye, bunun için de büyüklere çatmaya gösterdiği gayretle dikkatimi çekmişti. Daha sonra Hukuk Mektebi'nde muallim oldu. İstanbul'un Beyoğlu ve Şişli âlemlerine hatta rivayete göre karanlık iş âlemlerine sokuldu. Mütarekeye kadar süslü, müsrif ve sefih bir hayat sürdü. Kendisinin maden işleriyle bazen aşk ve metres âlemleriyle münasebetini hikâye ediyorlardı ve süslü arabalarla Beyoğlu'nda gezdiği görülüyordu. Şu hayatta ve kendisinden bir iki defa görüşerek anladığım eğilimlerine ve mizacına göre haris, yüksek ve sefihane ve debdebeli yaşamağa tutkun, bunun için de parayı pek sever bir adamdır ve ahlaki kayıtlarla bağlı olmayıp kozmopolit ruhlu olsa gerekir. Bu muhakkaktır diyebilirim. Geçen sene İstanbul Meclisi toplandıktan sonra bu zatın ismi ye-

niden meydana çıktı. Meclis çevresinde kendisinden şüphe ile bahsediliyordu. Hatta Felâh-ı Vatan grubunun özel görüşmelerinin bu zat tarafından İngilizlere verildiği ve kendisinin ecnebi casusu olduğu söyleniyordu. Bu yolda muhtelif kimselerden ve bilhassa Kara Vasıf ve Cami Bey'lerden sözler işittim. Bu zat hakkında İstanbul'da Tokatlıyan ve Lebon gibi mahfillerde bile şüphe izhar olunuyor ve hakkındaki rivayetler tevatür derecesini buluyordu.”

Bu ifadeye karşı Şükrü Nasih Bey, “..kemâl-i nefretle kendilerini reddederim. Bu dedikleriyle bir münasebetim yoktur. Yazıhanem var, arabam var, para kazanır, para harcarım hatta sultanlara bile hocalık ediyorum, bu zat beni tanımaz” biçiminde cevap verir.

Mustafa Kemal de mahkemeye gönderdiği yazıda Heyeti Temsiliye tarafından kendisine bir teşkilat vazifesi verilmediğini, Urfa havalisinden, durum hakkında birkaç telgraf alınmış olduğunu ayrıca da 'Sivas Mebusu Rasim Bey' biçiminde bir parola verilmemiş olduğu gibi, Refet Bey tarafından da kendisine herhangi bir görevin verilmemiş olduğunu belirttikten sonra mahkeme heyeti 4 Ocak 1921 günü aşağıdaki kararı tebliğ eder:

“İngiliz ve Fransız siyasi memurlarıyla münasebetlerde bulunmak ve Ankara Büyük Millet Meclisi aleyhinde casusluk yapmak faaliyetiyle sanık olarak mahkememize tevdi kılınan eski Urfa Mebusu Şükrü Nasih Bey'in yapılan açık yargılamasında, casusluğu sabit olmadığından bu fiilden beraatına, fakat hususi hayatı pek karanlık ve kendisi halkoyunda kötü şöhretle tanındığı, dinlenen bir çok tanığın yeminle vaki tanıklıkları ve mevcut evrak delâletiyile anlaşıldığından, milli davanın mesut bir neticeye ulaşılmasına kadar, kendisinin serbest kalması vatanın yüksek menfaatlerine uygun görülmemekle, hükümetin gözlemleri altında bulunmak üzere Erzurum Kalesi'nde ikamete oybirliğiyle ve yüze karşı karar verildi ve kendisine açıklandı”(9). Bu karar, Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'nde de yayınlanmıştır (10)

1922 senesinde affedilerek Urfa'ya dönen Şükrü Nasih Bey, öğretmenlik, daha sonra da Hazine avukatlığı görevlerinde bulunmuş, çiftçilikle uğraşmıştır. Şükrü Nasih Bey, artık Cumhuriyet ilkelerine bağlı bir yurttaştır. Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Urfa İdare Heyeti, kendisi hakkında şu kararı alır:

“İstanbul Darülfünun Hukuk Fakültesi muallimlerinden iken, 1919 senesinde memleketi olan Urfa'ya gelerek Müdafaayı Hukuk Teşkilatında hizmetleri görülen Şükrü Nasih, bu güzide hizmetlerine karşı Sivas Heyet-i Temsiliyesince Urfa mebusluğuna adaylığı kabul ve mebus seçilmiş ve seçilmesi bazı kişilerin çekememezlik duygularını harekete geçirmişti. Seçim bölgesine Beyrut yolunu izleyerek gelen Şükrü Nasih Bey, bazı kişilerin karalamalarıyla hastanede alıkonmuş ve Kolordu komutanlığında bulunan Albay Kenan Bey'in telgrafı üzerine serbest bırakılmış ve Diyarbakır'a gitmişti. Devam eden karalamalar onun Ankara'da kurulan İstiklâl Mahkemesi'ne gönderilmesini sağlamış ve cereyan eden yargılaması, beraatla ve fakat Erzurum'da ikametle sonuçlanmıştı. 1922 senesinde affa mazhar olmuş ve memleketine dönmüştü. O tarihte İmam Hatip unvanına dönüşen Dar-ül Hilafe'de, dilekçesinde yazılı muallimliklere tayin kılınmış ve mektebin kaldırılmasına kadar görevine devam etmekte bulunmuş, mektebin kaldırılması üzerine Hazine vekillğine tayin kılınmıştı. 1922 senesinde bugüne kadar geçen bu müddet içerisinde de kutsal Cumhuriyetimizin prensiplerine aykırı bir davranışı ve hareketi görülmemiş ve Terrakiperver'lerin Urfa'daki sefahat hayatlarına dahi iştirak etmek gibi bir eğilimi de hissedilmemiş olduğuna göre hakkındaki muamele cidden mağduriyetine neden olmuştur. Dilekçesinin üçüncü sayfasının başlangıcında Ördekli Mehmet Ağa'ya ilişkin yön incelenerek hakikate uygun olduğu tahakkuk eylemiş ve binaenaleyh Şükrü Nasih Bey'in iftira ve karalamaların kurbanı olduğuna heyetçe inanılmış olduğundan durumun Vilayet makamına arzına karar verildi”(11)

Kararda adı geçen Ördekli Mehmet Abbas Kahya, Şükrü Nasih Bey'in Ördek Köyü'ndeki arazilerini işgalinden dolayı çeşitli davalara muhatap olmuştur (12).

Artık Cumhuriyet prensiplerine bağlı Şükrü Nasih Bey devlet işlerinde çalışmaktadır. Onu 1927 senesinde Urfa'da yapılan nüfus yazımında 183 nolu bölgenin yazım memuru (13) ve aynı yıl yayınlanan Urfa Salnamesi'nin hazırlayıcısı (14), 1928 yılında kurulan Elektrik Şirketinin Müdürü (15) ve 1938 yılında da Belediye Meclisi üyesi ve Halkevi İdare Heyeti üyesi olarak görmekteyiz (16).

1945'li yıllarda İstanbul'a giden Şükrü Nasih Bey, bir daha Urfa'ya dönmez. Yakınları kesin ölüm tarihini ve mezarının yerini bilmemektedirler. Ancak Beyoğlu civarında bir otelde 1945'li yıllarda ölmüş olduğu söylenmektedir. Onu görmüş olanlar, sabah kahvaltısında “robe de chambre” ile dolaşan bu kibar, İngiliz centilmenlerini andırdığı söylenen insanı saygıyla anlatmaktadırlar.

İşte Urfa'dan çıkıp İstanbul Hukuk Fakültesi hocalığına ulaşan, Beyoğlu âlemlerinden padişah çocuklarının öğretmenliğine, mebusluğa, İstiklâl Mahkemesine, sürgüne, devlet memurluğuna ve bilinmeyen bir sona uzayan bir yaşam öyküsü.

-
1. Onikiler, Urfa'nın düşman işgali altındayken kurulan ve daha sonra Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti'ne dönüşen ve 12 kişiden oluşan kurula verilen addır.
 2. Genelkurmay ATASE Başkanlığı D: 1336/13-6, F: 6.
 3. Baykal, B. Sıtkı, Heyet-i Temsiliye Kararları, Ank 1974.sf. 56. Bu eserde Abdurrezzak Şükrü Nasih Bey'in adındaki 'Abdurrezzak' ayrı bir kişiymiş gibi yazılmıştır.
 4. Akalın, Müslüm; Kurtuluşumuzdan Bir Belge-Zaman Gazetesi 11.1.1993.

5. Ali Rıza.Urfa Mücahededesi.Sinop H. 1343, Sf. 72.
6. Ali Rıza, a.g.e. sf. 78; Ali Rıza Bey bu telgraf üzerine Heyeti Temsiliye ve XIII. Kolordu Komutanlığına şunları yazmıştır: “(bu telgraf) Şükrü Nasih'in mebusluğu vücudumun izalesine mütevakkıf bulunduğ u bilinerek icra edilmiştir. Şükrü Nasih'in Urfaca hiçbir meziyeti yoktur. Kendisinin Urfa'ya gönderildiğini ifade ederek bir takım safdilleri kandırmakta ve esasen müfsitlerin akrabası olması hasibiyle mutasarrıfa tahakküm edercesine intisap eylediği” ATASE D: 1336/13-6, F: 47-12.
7. BOA. DH.İUM.EK.116/34 - 22.12.1919; Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, 19.2.1920, 4. Devre, 1. İçtima, 12. İnikat.
8. Ali Rıza, a.g.e. sf. 79.
9. Kandemir Feridun, İstiklal Savaşında Bozguncular ve Casuslar. İst. 1964 sf.26-33.
10. Hakimiyet-i Milliye, 5 Kânunusani 1921
11. Akalın, Müslüm, Cumhuriyet Halk Fırkası Urfa Heyet-i İdaresi Mukarrerat Defteri. 29. Kânunusâni 1926 tarih, 7 nolu karar, Sf.63.
12. Urfa Gazetesi, 4 Temmuz 1927, sf.4.
13. Urfa Gazetesi, 17 Teşrin-i evvel 1927, sf. 3.
14. Urfa Salnamesi, İst. 1927.
15. Türkiye Teracimi Ahval Ansiklopedisi sf. 575.
16. İzmir Enternasyonal 1938 Fuarında Urfa, İst. 1938, sf. 65 ve sf. 86'daki fotoğraflar; Urfa'da Milli Gazete 15 Ekim 1934: “Belediye seçiminde kazanan adaylar”; Urfa Gazetesi 19.9.1936: Av. Şükrü Nasih Akçar'ın Halkevinde 2.9.1936 Salı akşamı verdiği konferans: “Tarih-i Beşer böyle şerefli, böyle büyük hamlelerle donanmış bir inkılâp kaydetmemiştir.”

Şükrü Nasih Bey

II- Siverekli Ali Efendi

Siverek 1292 (1876) doğumlu Eyyup ve Huriye'den olma Siverekli Ali Efendi (1), Siverek'in Hacıaliefendizade'ler olarak da bilinen Bucak aşiretine mensuptur. Ağabeyi Mustafa Efendi (2) ile birlikte Siverek köylerindeki arazilerinin büyük kısmını amcasının oğlu Osman Paşa'ya satarak (3) Urfa'ya yerleştiler. Ali Efendi kısa zamanda gözü pekliği, cömertliği ve "sofra sahibi" sanıyla Urfa'ya kendini kabul ettirerek dönemin eşrafından Kürkçüzade Bican Efendi'nin kızı Ayşe Hanım'la üçüncü evliliğini yaptı. Onu 30 yaşlarındayken iki yıl üst üste Urfa Belediye Reisi olarak görmekteyiz (4).

İngiliz ve Fransızların işgalinde, işgale karşı oluşumların içinde ve ön saflarında (5) bulunan Ali Efendi gizlice kurulan Urfa Müdafaa'yı Hukuk Teşkilâtı üyesidir (6). Urfa jandarma kumandanı Bnb. Ali Rıza Bey'in, Fransızlarca alınan tutuklama kararı üzerine firar edip Ali Efendiyle özel süvari vasıtasıyla mektuplaşması (7) eşraftan dört kişi tarafından Fransızlar'a ihbar edilmiş (8), bunun üzerine Fransızlar 6 Aralık 1919 tarihinde Ali Efendi'yi 200 Türk altını para cezası ve iki ay hapisle cezalandırarak ederek hapsedmişlerdir (9).

Ali Efendi'nin tutuklanması Siverek'te (10) ve aşiretlerde tepki doğurur. Badıllı aşireti reisi Sait Bey Fransızlar'a mektup yazarak Ali Efendi'nin aşirete mensup bir kişi olduğunu, tahliyesini, aksi takdirde aşiretiyle birlikte Urfa'ya hücum ve Ali Efendi'yi tahliye edeceğini bildirir (11). Ali Efendi'nin görüşme talebini 15 Aralık 1919 tarihinde kabul eden Fransız kumandanı Yüzbaşı Sajous, ertesi gün Ali Efendi'yi geçici olarak tahliye eder (12).

Bu arada Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı seçimleri yapılmak üzere. Ali Efendi bu meclise Şükrü Nasih Efendiyle birlikte Urfa mebusu olarak seçilir (13). Jandarma kumandanı Bnb. Ali Rıza Bey'e göre " ..Fransızlar'a karşı Ali Efendi'nin mebus seçilmesi

Urfa'nın bir daha millî kudretini isbata yeter delildir” (14). Urfa'dan ayrılmadan önce Urfa'ya yeni atanan jandarma kumandanı Yzb. Ali Saip Bey kendisini ziyaret eder. İstanbul'a gitmek üzere olan Ali Efendi, Ali Saib Bey'i Mutasarrıf Ali Rıza Bey'le görüşür (15).

Misak-ı Millî'yi kabul eden mecliste de aynı doğrultuda çalışan Ali Efendi arkadaşlarıyla işgalleri ve Ermeni taşkınlıklarını “âlem-i medeniye ve düvel-i mütemeddineye ” protesto eder (16). Oğlu Sakıp Efendi ise Siverek'ten gelen aşiret kuvvetlerinin başında Fransızlar'a karşı çarpışırken ayağından yaralanır ve Urfa savaşının ilk yaralılarından biri olur (17). Ali Efendi İngilizlerin 16 Mart 1919'da İstanbul'u işgalleri ve bazı mebusları tutuklamak üzere, Meclis-i Mebusan'ı basmaları üzerine yakınlarının anlatımına göre tabancasını çekerek Meclis'in bulunduğu Fındıklı'dan, bir kayıkla Üsküdar'a geçer.

23 Nisan 1920 tarihinde Ankara'da toplanan ilk BMM (1920-1923), son Osmanlı Meclis-i Mebusan üyelerini tabii üye kabul etmesine rağmen Ali Efendi'nin 1. Dönemde meclise katıldığına ilişkin TBMM tutanaklarında bir kayıt bulunmamaktadır. Ancak Ali Efendi TBMM'nin 2. Döneminde (1923-1927) yeniden Urfa mebusu ve mecliste İrşad Encümeni üyesidir (18).

“Devleti Kuran Meclis” (19) olarak da adlandırılan bu 2. yasa döneminin üyeleri bir çok tarihsel olaya tanıklık etmiştir. Ortak düşmana karşı birlik sağlayan ülkenin sosyal tabakaları, savaştan sonra aralarında ya da başkalarıyla kamplaşmaya başlamışlardır. Mustafa Kemal'in silah arkadaşlarının bir bölümü Terakkiperver Cumhuriyetçi Fırka'yı kurunca (20) partinin ilk şubelerinden biri, her tarafta olduğu gibi çoğu Hürriyet ve İtilâf Partisi üye ya da taraftarlarınca Urfa'da açılır (21). Parti kurucusu Urfa'da bir süre mutasarrıflık yapmış olan emekli kurmay yarbey Fethi Bey'dir (22). Başlayan gruplaşmalar ise parti karar defterine kadar yansır.

Halk Fırkası reisi olan Belediye Reisi Hacıkâmilzade Hacı Mustafa'nın partiden kaydı silinir (23).

O sıralar Şeyh Sait isyanı patlak verir ve isyancılar Siverek'e kadar gelirler. Ali Efendi'nin oğlu Eyüp Sabri isyancılarla yapılan çatışmada yaralanır. Daha sonra Diyarbakır'da Şark İstiklâl Mahkemesi kurulur ve Siverek'te isyana katılanlar ile isyana din istismarı suretiyle destek olduğu gerekçesiyle Fırka kurucusu Fethi Bey ve aralarında Belediye eski reisi Hacıkâmilzade Hacı Mustafa da olmak üzere diğer arkadaşları İstiklâl Mahkemesi önüne çıkarlar (24).

Bütün husumetler, kırgınlıklar, ihbarlar insan tabiatının zayıf noktalarından fışkırmaktadır. Hacı Mustafa Efendi muhakemesinde Urfa mebusu Ali Efendi'nin Kürtçülük yaptığını, daha önce de bu durumu parti merkezine ihbar ettiğini söyler (25). Bu ifade ve muhakeme safahatı Vakıf gazetesinde "Urfa mebusu Kürtçülükle itham ediliyor. Şark İstiklâl Mahkemesinden beraat kararı alan Urfa Belediye Reisinin şayan-ı dikkat ifâdâtı" başlığıyla yayınlanır (26).

Zaman, Millî Mücadele'de bütün güçleriyle çalışan eski dostları da birbirinden ayırır. Ali Efendi'nin "Yağmager"likle itham edip şikâyette bulunması nedeniyle hakkında takibat açıldığı için Suriye'ye firar eden Badıllı Sait Bey, Siverek'te yayınlanan İrfan gazetesinde Ali Efendi'yi suçlar ve kendisinden para istediğini, vermediği için adli ve mülkî nüfuzunu kullanarak kendisine takibat açtırdığını, Kürtçülük yaptığını yazar. Ali Efendi'nin Urfa savaşında ayağından yaralanan oğlu Mehmet Sakıp buna uzun bir cevap verir ve Sait Bey'in kanunları çiğnediği için takibata maruz kaldığını, kendisi ve kardeşi Eyüp Sabri'nin Türk mefkûresi için yaralanmış olduklarını ve kendisinin Urfa savaşında yaralandığı için 6 kilo ağırlığında sun'i bir ayak taşıdığını yazar ve ondan "düne kadar Halep'de Baron Oteli'nde Kürt komitesinde melanet ve müfsedat rolleri oynayan sergüzeştçi Sait" diye bahseder (27).

Sait Bey bu yazıya cevabında Ali Efendi'nin üç yüz koyun me-
selesinden dolayı değil, kabile delegelerinden rey alamadığı için
kendisi hakkında takibat açtığını belirterek “kaçışım, hattın
cenubuna geçişim pederinizin mezaliminden kurtulmak içindir”,
“Kürtçülük pederinizde ihtiras derecesinde mevcuttur” ve 6 kilo-
luk takma ayağın Kürt mefkûresi uğrunda taşındığını söyler.
Mehmet Sakıp Efendi de bu ikinci mektuba cevabında Sait Bey'in
Suriye hükümetine iltica etmesiyle Türk idaresinin adaletinden
kaçtığını ileri sürer ve mademki Ali Efendi Kürtçüydü niye Ali
Efendi'nin evindeki özel köşeniz düne kadar devam ediyordu?”
diye sorar ve Badıllı aşiretinin Ali Efendi'ye rey vermemesini çe-
kememezliğe ve Halk Fırkasına muhalefetine bağlar (28).

Şark İstiklâl Mahkemesinin kararlarını takiben bölgeden sür-
günler başlar. İstiklâl Mahkemesinde aleyhine herhangi bir karar
olmamasına rağmen Ali Efendi'nin ailesi de yaralanan çocuklarıyla
birlikte bundan nasibini alır ve İstanbul ve Bursa'ya sürgüne tabi
tutulur. Ali Efendi 1927 seçimlerinde mebus listesinde yer almaz.
Sürgün dönüşü Urfa'da çiftçilikle uğraşır. Ama Atatürk'ün ölü-
münden sonra 1939'da ikinci kez sürgüne tabi tutulur. Bu defa
sürgün yeri Amasya'dır. Onları Amasya'ya götüren kamyonda
sürgüne giden bir aile daha vardır: Şeyhanlı Aşiret Reisi ve daha
sonra 9. Dönem milletvekili Ömer Cevheri ile eşi ve oğulları Şeref,
Necmettin ve diğerleri. Daha sonra Ali Efendi Ankara'ya nakledi-
lir, Ömer Efendi de Adana'ya. Ali Efendi Ankara'da sürgündeyken
1941 yılında vefat eder. Mezarı Ankara'dadır. Ölümünden sonra
Maliye'ce Siverek'teki arazileri tasfiye kanununa göre satışa çıkartı-
lır (29) ancak satılamaz. Daha sonra çocukları af ile Urfa'ya döner-
ler.

Siverekli Ali Efendi

1. Ali Efendi, Urfa'da bu isimle tanınmaktadır. Eski Postane civarındaki evinin bulunduğu yer de "Siverek'li Ali Efendi'nin Kabaltısı" olarak bilinir. Nüfus kütüğüne Ali Fuat olarak kayıtlı olup 1937 yılında 'Bucak' soyadını almıştır. Nüfus kaydı için Bkz. Kadioğlu Mah. C.O 12/08, sf.9, K.sıra:204.
2. Mustafa Efendi, Mevlid-i Halil Camii (Dergâh) haziresinde gömülüdür. Mezar taşı kitabesi şöyledir: "Siverek eşraf-ı kiramından ve vücuhül hayrdan Hacı Ali Efendinin hafidi, rütbe-i mütemayize eshabından Mustafa Efendi'nin merkadıdır 1316" Bkz. Karakaş Mahmut, Şanlıurfa Mezar Taşları, Urfa 1996, sf. 140.

3. Siverek'teki Karaburç, Kâzo, Seyrangâh, Narınca, Baluca, Salıcan, Hadro, Herheri, Şerviran, Çortenek, Anazo, Susik, Çatak, Ancar, Cehiç köylerindeki hisselerini satışıyla ilgili olarak bkz. Siverek Tapu Defterleri K.Evvel 1301/73-83, K.Sâni 1305/303-326, K. Sâni 1306/32, Nisan 1307/98-151 no'lu kayıtlar.
4. Halep Vilâyet Salnamesi (H.1323-M.1905) sf. 406 ve Halep Vilayet Salnamesi (H.1324 -M.1906) sf. 399. Ayrıca Bkz. Urfa Tapu Defteri Teşrinisâni R. 1322/9 no'da kayıtlı Urfa Cirit Meydanı'na ait tapu kaydı: Maliki- Belediye Reisi Ali Efendi bini Hacı Ali Efendi. O vakitler Belediyelerin tüzel kişiliği bulunmadığı için Belediye emlakı Belediye reisi adına kaydedilmiş olmalı.
5. Ali Rıza, Urfa Mücâhedesi, ŞURKAV yayını, Şanlıurfa 1995, sf. 72.
6. Milli Mücadele Döneminde Müdafaayı Hukuk Teşkilâtları, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Eylül 1986, sf. 19.
7. Askerî Tarih ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (ATASE), D: 1336,/13-6,F: 47/12.
8. ATASE, D:1336/13-6, F:47/12-13; Ali Rıza, A.g.e, sf.61. Ali Efendi TBMM 2. Dönem üyesi iken kamuoyunda 150'likler olarak bilinen ve Lozan Andlaşması gereğince ilân olunacak genel aftan hariç tutulacak 150 kişi üzerine mecliste yapılan müzakerede kendisini Fransızlar'a ihbar eden dört kişiden biri olduğu bildirilen Mersavizade Raif Efendi'nin de 150'liklere dahil edilmesini istemiştir. Verilen önerge şöyledir: "Riyaseti Celileye: Aff-ı umumiden istisna edilecek 150 kişi meyanına Urfa'lı Mersavizade Raif'in de ithalini bu mesele nin esna-yı müzakeresinde bir takrirle teklif etmiştim. Tetkikatıma nazaran bu adam listeye dahil edilmemiştir. Merhum Mehmet Raif'in İngiliz ve Fransız işgalleri zamanında Urfa'da ne kadar nefret ve gayrıkabil-i af melânet-i ihanetkâranede bulunduğu, Erzurum Mebusu Münir Hüsrev ve Kozan Mebusu Ali Saib ve Urfa Valisi sâbıkı ve halen Genç Mutasarrıfı olan Ali Rıza Bey'ler de yakinen ve tafsil ve teferruatıyla bilirler. Urfa gibi müdafa ve istiklal harbi esnasında en pürüzsüz ve cansiperane fedakârlıklarda bulunmuş olan vatanperver ve milliyetperver bir muhitte bulunduğu itibarıyla nev'i şahsına münhasır böyle bir hainin ferih ve fahur gezip tozması ve

aff-ı umumiden istifade etmesi minküllilvücu (Hiçbir yönden) caiz olamayacağından icabederse murizül emsali zevatın (Arzedilenlerin emsali kişilerin) şahadetine de müracaat olunarak merkumun müstesnalar listesine ithalini arz ve teklif ederim, efendim. Urfa Mebusu Ali Fuat. "TBMM Gizli Celse Zabıtları 22/23 Nisan 1340, 44. İnikat, 4. Celse.

9. Akalın Müslüm, Milli Mücadele'de Urfa. Urfa 1985, sf. 43-44; Urfa Hakim-i Siyasisi Sajous'nun 06/12/1919 tarihli Urfa ihtilal hareketinden dolayı sanık olan eşraftan Siverekli Ali Efendi hakkındaki tahkikatın özeti: Siverekli Ali Efendi'nin Osmanlı ihtilâlcılarıyla ortaklaşa iş yapması ve işgal kuvvetleri tarafından mahkûm olanlarla ilişkide bulunması cezalandırma sebebi görülmüş ve memleketin asayişini ihlâl kalkışmıştır. 6 Aralık günü tek başına ve gıyaben derhal tutuklanmak üzere Siverekli Ali Efendi iki ay hapis ve 200 Osmanlı altını para cezasına mahkûm edilmiştir. Bu ceza kararını bildiren yazının bir nüshası savcılığa bir nüshası da jandarma kumandanlığına tebliğ olunmuş, bunlar hapis hükmünün infazından mesul sayılmışlardır." yazısı ve tutuklama emri için: BOA.HR.SYSF.2543-3/6; Ali Efendi'nin tutuklanması nedeniyle, bu gibi müdahale ve işlemlerin teminata aykırı olması nedeniyle önüne geçilmesi için gereğinin yapılmasına dair Dahiliye Nezaretinin Hariciye Nezaretine yazısı: BOA.HR.SYSF.2543-4/28-31.
10. Fırat Kerim, Urfa Savaşından Yapraklar, Gaziantep 1942 sf. 17: "...Siverek Jandarma kumandanı Aziz Bey'in dairesinde Cudi Paşa ile oturduğu bir sırada "Ali Efendi'nin mahpusluğuna ben sebep oldum, gidip Fransızlar'a teslim olup onu tahliye ettireceğim" diyen Urfa Jandarma kumandanı Ali Rıza Bey'e Cudi Paşa, "Ailemizden bir Ali'nin hapiste bulunması ailemizi sindirmez, fakat sizi kaybetmek memleket için bir kayıp olur" cevabını verdi".
11. Ali Rıza, A.g.e. sf.56
12. Akalın, Müslüm, A.g.e. sf.46-47. BOA.HR.2543-47/28,31
13. BOA.DH.İUM.EK.116/34 - 22.12.1919; Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, K.Sâni 1336, 4. Devre, 1. İçtima, 9. İnikat.
14. Ali Rıza, A.g.e. sf.57.

15. Ali Saib, Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri, Ank. 1340.sf.55.
16. MMZC 12 Şubat 1336, 4. Devre-i intihabiye 1. İçtima 2. İnikat.: "Urfa Mebusu Fuat Bey ve arkadaşlarının önergesi."
17. Fırat Kerim, Urfa Kahramanları, Gaziantep 1944. sf. 96-97.
18. Devlet Salnamesi, Ank. 1926/1927 sf. 41.
19. Gençosman, Kemal Zeki. Devleti Kuran Meclis, İst. Şubat 1981.
20. Tunçay, Mete, Türkiye Cumhuriyeti'nde Parti Yönetiminin Kurulması (1923 - 1931), Ank. 1981, sf. 99 vd.
21. Akalın, Müslüm, Cumhuriyet Halk Fırkası Urfa Heyet-i İdaresi Mukarrerat Defteri, Urfa. 1999 sf. 24
22. İkdam Gazetesi, 20. 5. 1341
23. İkdam Gazetesi, 21. 5. 1341.
24. İkdam Gazetesi, 21. 5. 1341. ; Vakit Gazetesi, 20. 5. 1341.
25. İkdam Gazetesi, 21. 5. 1341. "Senelerden beri Kürtlük için çalışan Urfa mebus-u lâhiki Siverekli Ali Efendi'dir. Bendeniz buradaki Kürtlük cereyanını takip ve baştakilerini ihbar etmek üzere bir emir aldım. Heyeti Merkeziye'de içtima ettik ve mütemadi takibimiz neticesinde mebus Ali Efendi'nin bu cereyanın başında bulunduğunu tahkik ettik. Memleketten bu adamı uzaklaştırın, dedik. Kalınca iki bin imzalı bir telgraf verdik, bu adam burada Zaza saltanatı kurmak istiyor dedik, kulak asan olmadı.. 338 senesinden beri bu adam aleyhine 3000 liradan fazla telgraf parası vermişim.. Bu Ali Efendi hiçbir şeyden korkmazdı, mebusan dairesinde daire-i mahsusuna geldiğinde yine söyledi, daima devam etti.." Hacı Mustafa'nın da kurucusu olduğu Kürt Teali Cemiyeti'nin Urfa Şubesi hakkında: DH. EUM – AYŞ- 5 Ağustos 1919; D: 17, V: 79.
26. Vakit Gazetesi, 20. 5. 341.
27. İrfan Gazetesi (Siverek), 6 Temmuz 1341 (Ek1)
28. İrfan Gazetesi (Siverek), 6 Ağustos 1341 (Ek2)
29. Urfa Gazetesi. 19. 4. 1944

آب و شرباتي

عرفان

جمهوريت پيروي خستگي خيزتره

و مدير مسئول : محمد سيرت
محل چاپ : جوار بده دائره مخصوصه در
ايران : سيومنك عرفان

قاپان بده محله لمر ايجقدر
ايران : آباد اوده ايجقدر
ت : (۵) شيرشدر

شماره (۲۴۰) آبي (۱۵۰)
اعلانك بر مطري اون خده
اعلانك مدير جانشين مسئوليت قبول
هر نوع اوراق مدير مسئول آت ك
نسخه (۵) شيرشدر

شماره هفتاد و يك هزار اولونومر

هر هاتك بر شخصك مده
تصوير ايتك خيانتك ك بو بو
و شوت يهامي مكنه
چال برالاندر . چونك
اورده . ماشيكه بر عريف
نابا ملي جملده مستن
نقده آخره و كسلي زمانه
كبر مكنه . ساهه بو
اوردهن بده آلق ادهامي
اقراره . فرض ايدمكه
سندن اول بو واقع اولنه
اوردهده تاثير قوت ايدمه
و بر صف خلق موجود
مه اولرديك بك اولكل
هر حاله واسطه رشوتكده
طيه كورديكده .
ارتقا بهيج بر صورت ايج
بو قدر .
كردجيك طرفداري
كله : توك حكومه و

ياد اللى سيدك اورده بصوتى

على افندى هفنده كى

افاد اى ارغلى ردايد بيور

بدرم ، مختصر من دكل وطن

برور در ديور

هرقان خزانه مديريت غلبه
زنده كى بازيار ملك عزبه كره درجى
برجا ايلام
شرق استقلال حكومه سده . توك
جمهوريتك شرفى و ناموسلى بر بصوتى
اولان (اورده) بصوتى بدره على افندى
كناخه نماوزده و وطن يادلى سيدناو
صرف كذب و در ايه اوده افزائنه ازشو
در ايكي سوز سوله ملك مجوريتن حسن

و حال بره كوستريوروكه بو عيملك
دونكي كنجارى جهل اده بارون جهاد
تلق ايشه لى . توكه نكوره سده ايدى
بر خاطر شان و شرف بر اقل شيد
مملكه هاقبه مروض قله جترى بلسه
لره ي جهل . و خلقه دهر تور ايتلاولنه
ايدير شيه سركه خلق اعاقبه موفق اوله
ببه چكردى .
استقلال حكومه ستك لانه نظري
واسع بيكسى خلق ايكنه بر بعين
قورادى مع السار ايتلشدر .
اخلاق نومه ي اساد ايدن . و جوق
الى ، قولى صاعلام ، كنج و پنج كسلى
سويكفن سوكره . برح مان اولوشه
طنيل باشامق ايجون دن چيكه ، ردايد بوق
اقلك منى اولان تكلايكده بر مؤسسه
عشق و خور اولدقى قانق حاصل اولدى
زوال و جهل خلق حكديكي بو عيملك
كلك بكاك سائق تكلا اولدقنى انكار
ايدجك بر صاحب اذعانك وجودى تصور
اولومكاز . بو عيلاق دقيق عيلاق ايجوده

قاپاندى

رق استقلال حكومى
يتم طالبه اشاق
ي بيا جهل بجهل
بيلان كى سووروك
صقوربه كيرنه اولوك
بده بر اللى بجهل ايدم
نان خلق بو كوكى
ك رضا كوستريوروكا
بر بولونب نموزه آماده
بشرق اولوشن بيز
تلال حكومى صفحا
حفاظك ماهيت ماده
خلق و روديك درس
لسر ، سيمعاليه تايم
لدى . نبوت : مكيار
استهاد ايشه لى .
اضح و حذب اولسه لى

Ek1: İrfan Gazetesi 6 Temmuz 1341

عرفان

جمهوریت پرورش خلقی غزته در

تازمدرسه سؤال: محمد سیرت
قائمی قزو جو اولیسه اثر: مخصوصه در
تدریس: سید ذک عرفان

بوتاق اولیسه: محمد فرزند آیدود
بیلان: کارگاه ایدان
سی (۵) خرو مشهور

آبونه نشراتی

شماره (۲۴۰) آلتی آلتی (۱۶۰۰)
اعلان اشهر مطری اور غزته
اعلان تدریس جاندان اولیسه
هر نوع اوراقی مدرسه سائلون باغ
نوشته (۵) خرو مشهور

چشمه کت مکتب و نشر اولیسه

یافته دوزخی

توزعنامه دوزخی آهنگ
بیتو کینی قند پراختام
- لوقی آفت اوست اوست
بان شیوه خرابی کت نس
و فتنه در
بندام قاجاری و قنده
سپاسنامه استاده ایدان
عقدی ساخته شده که
بیش روزی افاق سولک
بیشتر از دوزخی
و در قلمه پاریس دیا
دنا کجری نایب جاکو در
و صورتی جبار من من سیاق
تالیسینی طوکار من سکون
در کونک بر قلع منانی
بوزر یک اتمشتر من
و بره پاریسی احوال
بشدن سار سو در هر من
و دینارک باش ایدان
ایمنی و طوره من اولان
و قاجاری فقط و تنک
ضرر مقرر خلق ایلی
بیشتر از تاریخ سارو
باید سلسله ایلی که

ایگنجی ایضاح

پادشاهی معتبر رئیس سیدیک
سوا بگری کردن . اکت سطر لیده
سزه بانکر سید دینه خشار ایدان
دولانی حمله افتاد و ایا کون آیدان
بود که سز مالوف بود و دیگر (ک) ایدان
حضرتی کی و سطر لید خلا ایدان
ایستور سکر . ایدان شو قضا حوا
یک اکتی حضرتی دینه در شو سکر
کیشین فقط استقلال حکم من سطر
رند الی یک کیشیک بیونه (سوزوکی
علی دینه خشار ایدان
سوزوکی سید ملک کون حضرتی
سوزوکی بر بانک بر روی خود
و ساروشو کون کون کون
دین کون . کون و دین کون کون
شال سار کون ، ایدان و روح ایدان
مانا سار و صوفک هر بریک باشق
برش اولیسه قکر من در پیور
یک آورده پانی سر پوشر اکسلت
دینک علاقه دار اولیسه دار دینت وای
شک پادشاهی ایدان عمو سید پادشاهی
آبیری تدقی ایدان و سولک ایدان
تقدیر سید ایدان قدر ایدان
سوزوکی ایدان سار ایدان
اکسلت و دینک دینک ایدان

یادداشت

یادداشتی که کونک ایدان
بندیکر ظاهر سوزی سار ایدان
و دینه ایدان سوزی سار ایدان
مع الاسف سوزی ایدان جواب و بریک
تدوینی ایدان خواجگ لری کون چوق عیسی
ایمن سوز دوزخی هیجده ایدان
مستشکر . جو بیکر ایدان حضرتی
محمد سید امضایه هر قده انتشاری
کونک کونک کیم سوزی ایدان
از ایدان کونک سوزی ایدان
ماشته دوزخی عیسی خشار کون
دینو سار کون (ای ایدان)
دوسری ۳۰۰ قویون سوزی
مستشکر ایدان بر دای ایدان
استقلال حکم سوزی ایدان
نیک بیانه کون سوزی ایدان
سوز دوزخی و دینه کون ایدان
بزر من دینت ایدان
مخالف مطو حه کون ایدان
مستشکر اولیسه کون ایدان
اولیسه ایدان ایدان ایدان
سیدو . بر جندی سوزی ایدان
تقی کونک ایدان
مستشکر کون ایدان
دینه ران و دینه کون ایدان
تقدیر ایدان ایدان ایدان
علاء عیسی کون ایدان

عشرت رئیس

عشرت رئیس عیسی و عرفان
اشهر تدریس لومانه لری
دینک کونک
بوزر دینک ایدان
لاکی نه بیاده کون
اطوار و مطرو ایدان
آیدان کون خلافت سوزو
او توجیبی اختلال ایدان
دولایه ایدان
سوزی خیاره ایدان
سوزی ایدان
تدوینی ایدان
توزی ایدان
ایستور در
ایستور سوزی ایدان
ایستور سوزی ایدان
ایستور سوزی ایدان

ایک تاریخ

مطالعات مدون
تدریس ایدان
سوزی ایدان
اشهر ایدان
سوزی ایدان
اقتصادی ایدان
سوزی ایدان
تدریس ایدان

URFA'DA FRANSIZ İŞGAL KUVVETLERİ

Urfa ve civarında yerleşen Fransız kuvvetleri 31.12.1919 tarihi itibarıyla şöyleydi¹:

156. Tümen - Genel Karargâhı Adana

I) 156. tümene bağlı 311. Tugay Ayntab'da, kumandanı General Querette.

a) 311. Tugay'ın 18. Cezayir Avcı Alayı (Regiment Trailleurs Algérie) üç taburdan oluşuyor ve kumandanı Yarbay Reignier.

Alayın 2. Taburunun yönetimi Urfa'da. 2. Tabur'un:

5. bölüğü Cerablus'ta,

6. ve 7. Bölükleri Urfa'da,

Mitralyöz bölüğü Urfa ve Cerablus'ta 1'er müfreze.

b) 311. Tugay'ın Ermeni Lejyonu'nun yönetimi Ayntab'da, kumandanı Yarbay Flye Sainte-Marie. Bu alayın 7 ve 8. bölükleri Cerablus'ta.

II) 156. Tümene bağlı 312. Tugay'ın yönetimi Adana'da ve kumandanı Albay Gracy.

a) 312. Tugay'ın 412. piyade alayı Adana'da, kumandanı Yarbay Thibault.

Alayın 1. taburunun 3. bölüğü Urfa'da, bir müfreze Birecik'te.

Alayın 2. taburunun mitralyöz bölüğünden bir müfreze Urfa'da.

b) 312. Tugay'a bağlı 17. Senegal Avcı Alayı (Regiment Trailleurs Sénégalais) nın yönetimi İskenderun'da, kumandanı Albay Debieuvre.

Bu alayın 3. taburunun yönetimi Cerablus'ta. Taburun :

9. Bölüğü Cerablus'ta

10. bölüğü Arappınar, Suruç, Harapnaz'da.

11. bölüğü Tel Abyat, Urfa, Kültepe'de

12. bölüğü Birecik ve Cerablus'ta

3. Mitralyöz bölüğü Cerablus, Birecik, Arappınar ve Tel Abyat'da.

III) Yaya ve süvarilerden oluşan Karma Doğu Alayı'nın yönetim yeri Cerablus, kumandanı Yarbay Capitre.

Bu alaydan bir Afrika mangası Suruç'ta, 2. Sipahi Mangası Urfa'da.

Ayrıca Cerablus'da İstihkâm, Levâzım ve Gezici Hastane birimleri.

Buna göre Urfa merkezindeki Fransız Birlikleri: (Binbaşı Hauger komutasındaki Fransız askerleri 12 subay ve 500 askerden oluşuyordu.)

18. Cezayir Avcı Alayının 2. taburunun 6. ve 7. bölükleri ve iki mitralyöz mangası

412. piyade alayının 3. bölüğü ve bir mitralyöz müfrezesi

17. Senegal Avcı Alayı'nın 11. bölüğünden 1 müfrezesi

Karma Alay'ın 2. Sipahi Mangası

(1) Ministre de la Defense

Etat-major de l'armee de Terre Service Historique.

Les Armees Francaises au levant (1919-1939), Tome 2, p. 313-315,347.

Château de Vincennes 1979

Fotoğrafın arkasında: “Mezopotamya Hatırası.
Urfa’da kırdaki bataryada. 25 Ocak 1920” yazılıdır.

KURTULUŞ SAVAŞÇILARI ¹

Yerel tarihimize ilişkin önemli sorunlarımızdan biri yazılı kaynak eksikliğidir. Bu nedenle yazma alışkanlığının yok denecek kadar az olduğu toplumumuzda kuşaktan kuşağa aktarılan sözlü anlatımlar çoğu kez tarih yazımına kaynaklık etmektedir.

Urfa'nın Fransızlar'a karşı hareketi topyekûn bir mücadele olmasına rağmen şehitlere, yaralılara, katılımcılara ilişkin yeterli ve ayrıntılı bilgiden yoksunuz. 1925'li yıllarda İstiklâl Madalyası almak için Millî Mücadele'ye iştirakini gösteren bir belgenin temini maksadıyla dönemin parti yönetimine başvuruda bulunan savaşçılara ilişkin kayıtlar bu nedenle bizim için büyük önem taşımaktadır. Başvuruların metinlerine ne yazık ki ulaşmak mümkün olmadı. Elde edebildiğimiz Şeyho Ramazan Efendi'ye ait başvuru, dilekçelerin önemini açıkça ortaya koymaktadır. Bu bakımdan dipnotta gösterilen kitabın taranmasından elde edilen isimlerin bu anlamda kurtuluş tarihimize önemli bir katkı olduğunu düşünüyorum.

Hacı Cumağazade Şeyhi,

Pötürge kazası Aluçlu köyünden Hasan oğlu Ömer ve Mehmet,(İzollu Aşiret Reisi Bozan Bey'in maiyetinde katıldı)

Cıbılhayat köyünden Yusuf ve Alelakliye,(Dögerli Kuvayı Milliye reislerinin maiyetinde katıldılar)

Dögerli Kuvayı Milliye Reisleri Şeyho Elhac Osman Hacı Alo ve Mehmedê Bozo,

Kürdük köyünden Bekir bini Cuma,

Dügerli Aşiret Reisi Bekir Vasfi Bey,(Yüz kişiyi aşkın maiyetiy-le katıldı)

Hamê Beğto,(Şeyhanlı Aşiret Reisi Hacı Ömer Efendinin maiyetinde katıldı)

Poro köyünden Hüseyin oğlu Paşo, (İzollu Aşiret Reisi Bozan Bey'in maiyetinde katıldı)

Mersavi aşiretinden Hassê Mersavi, (Mersavi Reisi İbrahim Bey maiyetinde katıldı)

Cevher bini Kenbo,

Bedir bini İsel Ali,

Yzb.Kenan Efendi, Mücadelede Birecik jandarma bölük kumandanıydı

Cıbilhayat köyünden Alel Halaf, (Dögerli Aşiret Reisi Bekir Bey maiyetinde katıldı)

Dışo, (Şeyhanlı Aşiret Reisi Hacı Ömer Efendinin maiyetinde Dergezenli ve Şakaloz cephelerinde katıldı)

Hacı Mustafa oğlu Hacı Mehmet,(Barutçu Hacı İmam Efendi maiyetinde katıldı)

Abdurrahman bini Halil ve Mehmet Hayr bini Halil, (Barutçu Hacı İmam Efendi maiyetinde katıldılar)

Fattanê oğlu Ahmet, (Barutçu Hacı İmam Efendi maiyetinde katıldı)

İspir Süleyman Ağa,(Taplamacı Abdüssamet Efendi ve arkadaşlarıyla çalıştı)

Dügerli Bekir Bey'in mahdumu Hamza,

Hacı Abbaskâhyazade Mehmet Ağa,(Arkadaşlarıyla Telfutur ve Dergezenli mahalleleri cephelerinde çalıştı)

Hartavizade Abdülkadir ve biraderi Mustafa,(Dergezenli mahallesi cephesinde çalıştılar)

Abdulgafur oğlu Memet, (Telfutur cephesinde çalıştı)

Osman Fehmi Efendizade Fuat Bey,

Kaysızade Mehmet Efendi,

Halife Mahallesinden İmam oğlu Kadir,(Kale ve Telfutur cep-
helerinde çalıştı)

Ağcamescit köyünden Mehmet, Şeyho, Eyyüp benanı Müs-
lüm, (İzollu Aşiret Reisi Bozan Bey'in maiyetinde Şakaloz ve Be-
diüzzaman cephelerine katıldı)

Siverek'in Millisaray köyünden Mustafa oğlu Osman, Ahmet
İdol, biraderi Mamo, Hamo, Davut, Mustafa, Müslüm, Hasan,
Nebi, Osman Attar, Kadir, Ham Nebi, Ham Mahmut, Mustafa,
(Siverekli Ramazan ağazade Mehmet Ağa maiyetindeki Siverek
ahalisıyla birlikte Şakaloz cephesinde hizmet ettiler)

Kemancızade Abdülkadir Efendinin oğlu Fuat Efendi, (Yirmi
kadar arkadaşıyla gece gündüz düşmanı yıldırın taarruzlara katıl-
mış, Karalök'ün Bağına yapılan hücumda üç yerinden yaralanmış-
tır)

Kalaycızade Bekir Sıtkı Efendi,

Pötürge Şükran köyünden Ömer oğlu Yusuf, (Şeyhanlı Aşiret
Reisi Hacı Ömer Efendinin maiyetinde katıldı)

Karaköprülü Hacı Hüseyin Efendizade Ali Rıza, (Dişikırık
Şeyhi Ağa maiyetinde Şakaloz ve Dergezenli cephelerinde hizmet
etti)

Hartavizade Abdurrahman Emin Efendi,

Muhacir Kâmil, (Şeyhanlı Aşiret Reisi Hacı Ömer Efendinin
maiyetinde katıldı)

Siverek Millisaray köyünden Mustafa ağazade Osman Ağa,

Suruç'dan Ahmet oğlu Reşit,

Alihanbey mahallesinden Kule Hacı Ahmet oğlu Abdülkadir,
(Hacıkâmilzade Hacı Mustafa ve Rami Efendilerin maiyetinde
katıldı)

Tarik-ı Umumiye Kondüktörü Ethem Efendi, (Karaköprülü
Hacı Hüseyin Efendi maiyetinde çalıştı)

Hafız Abdullah oğlu Bakkal Mustafa,

Siverekli Küçükoğlu Salih ve Salih oğlu Hamit, (Siverekli Odabaşızade Mehmet Emin Efendi maiyetinde katıldı)

Dergezenli mahallesinden Mehmet oğlu Recep,(Mdelede bir eliyle iki gözünü kaybetti)

Yenice köyünde mukim Kadir bini Harun,

Urfa ihtiyat zabitanından ve İdare-i Umumiye ktiplerinden Faik Efendi,

Baytar Mfettişı umumisi Adil Bey

Sultanbey mahallesinden Halil oğlu Őahap,

Şükrü Saip Efendi bini Halil Efendi,

Sumatar Nahiye Müdürü Canbeylizade Remzi Efendi,(Kuvayı Milliye 4. bölük komutanıydı, Hacı Mübarek Efendinin bağında sol ayağından yaralandı)

Arapmeydanı mahallesinden Ahmet bini Mehmet, (Külaflı Tepe'ye yapılan hücumda Şehit oldu)

YusufpaŐa mahallesinden Osman avuş bini Reşit, (MürŐit-pınar ve Suruç cephelerinde Küçük Hacı Mustafa maiyetinde hizmet etti)

Şeyhanlı Klo, Arkadaşlarıyla birlikte Şakaloz, Şebeke mevkilerinde çalıştı.

İcra memuruzade Akif Efendi, (Őakalozun damını ve Külaflı Tepesini iŐgalde, Mahmut Nedimin evine hücumda, Şebeke'de hizmet etti)

İhlasiye mahallesinden Hacı Haşim oğlu Abdurrahman, Suruç, Kültepe, Harapnaz cephelerinde çalıştı)

Pazar Camii mahallesinden Hacı mer oğlu Mehmet Nuri,

Mücadelede Harran, Nusaybin, Rakka Kaymakamlıklarında bulunan Mehmet Halif Bey

Karakeçili aşiretinden Halilbeyzade Hışman Bey, (Badıllı aşiret reisleri Bekir ve Cüneyt Beylerle çalıştı)

Düger köyünden olup Poro köyünde sakin Derviş bini Temo, Mürşitpınar ve şebeke'de hizmet etti.

Hacıkâmilzade Yusuf Efendi'nin oğlu Abdurrahman

Nebozade Hacı İmamoğlu Halil Efendi,

Malatya vilayetinin İlyas mahallesinden Hamamcıoğullarından Muhittin Efendi'nin oğlu Halil Efendi,(Belediye reisi Hacı Mustafa maiyetinde çalıştı

Yarıntepeli Bozan oğlu Mehmet

Küçüktülmen köyünden Halil bini Bakır,

Bekçinin oğlu Mustafa,Mürşitpınar ve şebeke de hizmet etti

şeyho Ramazan Efendi,

Dr.Hamdi Kasım Bey,

Vilayet Komiser yardımcılarında Abdülkadir Efendi,

şeyhanlı aşiretinden şeyhsinanzade şeyh Eyüp, biraderi Sofi, Hacı bini şeyh Sinan, Hüseyin bini Bişo, Reşo bini Hacı Hüseyin, Mehmet bini Seydo, Mehmet Sofi bini Ali, Mehmet bini Hacı,

Mehmet oğlu İbrahim, (İzollu Aşiret Reisi Bozan Bey'in maiyetinde katıldı)

Cıbilhayat karyeli Hasso el Ali (Mollazade Mahmut Efendi maiyetinde katılmıştır)

Sancak karyesinden Mustafa oğlu Cuma

Halfeti Hermi karyeli Hartavizade Abdurrahman ve Davut Ağaların oğulları Mehmet ve Yusuf Efendiler (Urfa mücadelesine Mürşitpınarı, Moksomor,Hastane, şebeke mevkilerinde hizmet ettikten sonra Abdoyu Dürep ağa maiyetinde Antep mücadelesine katılmışlardır)

Sultanbey mahallesinden Abdurrahman bini Abdülkadir,

Telgraf muhabere memuru Cemal Bey,

Halife mahallesinden Tombulzade İsmail oğlu Reşit, (Hayırsızade Mustafa'nın evinden Kürkçüzade Osman Efendinin evine yapılan hücumda, kardeşi Bakır, yanında şehit oldu)

Hacısaitağazade Ali Ağa (Maiyetindeki 40 kişiyle tren hattının tahribinde, Şişkonun hanesine hücumda, Bazıkî nahiyesinde yardım toplamada büyük hizmetleri geçti)

Millisaray köyünden Saf köyünde mukim Mustafa bini Ahmet, (Bazıkî Aşiret Reisi Bekir Ağa maiyetinde Şebeke ve daha sonra Gaziantep cephesinde hizmet etti).

Jandarma süvari çavuşlarından Veli Ağa'nın oğlu Hafız Abdurrahman Çavuş,

Sultanbey mahallesinden Muhtar Şefik,

İhlasiye mahallesinden Hacı Abdüllatif Efendi'nin oğlu Hacı Abdurrahman Efendi, (Hacısaitağazade Ali Ağa maiyetinde çalıştı)

Şaşkan köyünden Osman Abuzer, (Şebeke, Arappınar, Gaziantep cephelerinde çalıştı)

1. 1924-1926 yıllarına ait "Cumhuriyet Halk Fırkası Urfa İdare Heyeti karar defteri"nde Urfa'nın kurtuluşunda hizmet edenlere belge verilmesi kararlaştırılan kurtuluş savaşçıları (Akalin Müslüm, Cumhuriyet Halk Fırkası Mukarrerat Defteri, ŞURKAV yayınları, Urfa 1999)

İKİ KURTULUŞ SAVAŞÇISI

I. Şeyho Ramazan Efendi

Şeyho Ramazan (Mustafa-Elif) (1866-1942). Nüfus kütüğünde adı Şihis Oruçay olarak kayıtlıdır. İaşeleri kendisine ait 50 kişiden oluşturduğu çete kuvvetiyle büyük hizmetler yapmış, Şişko'nun damına hücumda oğlu Abdulhamit göğsünden yaralanmış, Şebeke'de yeğeni Şekerci M.Emin ve çetelerinden Osman; Urfa'nın tahliyesinden sonra Fransızlar intikam güdüsüyle tekrar Urfa'ya dönmek istediklerinde Bırdıre'j'deki yapılan çarpışmalarda çetelerinden Halil şehit olmuş, Kuvayı Milliye reisi olarak hizmetlerinden dolayı Kuvayı Milliye Binbaşısı unvanıyla taltif edilmiştir. Müdafaayı Hukuk Cemiyeti ve İaşe Kurulu üyelerinden olup TBMM tarafından 15/02/1926 tarihinde kırmızı şeritli İstiklâl Madalyasıyla ödüllendirilmiştir.

مخبره حضرت اولاد با ایدین

خدمت اتم حضرت

ارزنده فرزند ارادتت صیقلی است که بر من بر نازل گردید و در هر حال که هستم
عشق و محبتت را که در هر حال که هستم از خود دور نگذارم و در هر حال که هستم
تو را در هر حال که هستم از خود دور نگذارم و در هر حال که هستم از خود دور نگذارم

خداوند که در هر حال که هستم از خود دور نگذارم و در هر حال که هستم از خود دور نگذارم
خداوند که در هر حال که هستم از خود دور نگذارم و در هر حال که هستم از خود دور نگذارم
خداوند که در هر حال که هستم از خود دور نگذارم و در هر حال که هستم از خود دور نگذارم

و در هر حال که هستم از خود دور نگذارم و در هر حال که هستم از خود دور نگذارم
و در هر حال که هستم از خود دور نگذارم و در هر حال که هستم از خود دور نگذارم
و در هر حال که هستم از خود دور نگذارم و در هر حال که هستم از خود دور نگذارم

و در هر حال که هستم از خود دور نگذارم و در هر حال که هستم از خود دور نگذارم
و در هر حال که هستم از خود دور نگذارم و در هر حال که هستم از خود دور نگذارم
و در هر حال که هستم از خود دور نگذارم و در هر حال که هستم از خود دور نگذارم

و در هر حال که هستم از خود دور نگذارم و در هر حال که هستم از خود دور نگذارم
و در هر حال که هستم از خود دور نگذارم و در هر حال که هستم از خود دور نگذارم
و در هر حال که هستم از خود دور نگذارم و در هر حال که هستم از خود دور نگذارم

و در هر حال که هستم از خود دور نگذارم و در هر حال که هستم از خود دور نگذارم
و در هر حال که هستم از خود دور نگذارم و در هر حال که هستم از خود دور نگذارم
و در هر حال که هستم از خود دور نگذارم و در هر حال که هستم از خود دور نگذارم

و در هر حال که هستم از خود دور نگذارم و در هر حال که هستم از خود دور نگذارم
و در هر حال که هستم از خود دور نگذارم و در هر حال که هستم از خود دور نگذارم
و در هر حال که هستم از خود دور نگذارم و در هر حال که هستم از خود دور نگذارم

و در هر حال که هستم از خود دور نگذارم و در هر حال که هستم از خود دور نگذارم
و در هر حال که هستم از خود دور نگذارم و در هر حال که هستم از خود دور نگذارم
و در هر حال که هستم از خود دور نگذارم و در هر حال که هستم از خود دور نگذارم

Şeyho Ramazan Efendi'nin İstiklal Madalyası Talep ve Hizmetlerini Beyan Dilekçesi

Huzur-ı Ali-yi Hazret-i Vîlâyetimâhîlerine
İzzetli "Fendin" Hararetleri

1)Urfa'ya Fransızlar ile mücahede başladığı gibi Tıf'ın dar ve Samant Kapısı'ndan Holil'ür-Rahman'a kadar 25 nokta keşildi. Nöktalara devam edilmiş olup akim kaldığı gibi Ali Salt Bey in mevcut tezkereyi özürüne inzibat memurluğu acizlerine ait olup maliyetindeki çetelerin ile hen mahdud köleleriniz heraberin de olup her yerlerin bir zir'a olduğu halde gece sabaha kadar nöktaların tahkinine talimat ve gönderileri de ehli-i cihadın her bir istinad etmeleri de herkesin mahdudine göre mücahade ve latayih-i hatırıla levh'ül hamd şerofim dairesinde nöktaları muhafaza eyledim.

2)Toplarının gelip endam ettiği gün acizleri ve bazı mahdud köleleri ve umum çetelerinin ilerlerinde olduğu halde Hacı Bekir Çamli'nin hanehanına avlari deldirip Hıta ve Osman Pa-din'in hanelerindeki Fransızlar'a top gülleleri altından hücum eden mahdud aciz-i Abdülhanit gâhünden fena bir halde necruz ve çetelerinin bir zat-ı muhtorum sülale-i tahireten Hacı Pa-lil'i de şehit verdim.

3)Güya Hırcağ'tan alınan sulumata nazaran Şejou'ya imdat olmak üzere büyük bir kuvvetin Urfa'ya hareketi sayıya olduğu gibi bütün memleket hicret edecek ve hırcağ hane hicret etmiş haberini aldığımız gibi vatanımızı düşman elinde terk edip kaçacak diyerek hemen çetelerini alıp sabaha kadar melekot ve ot-rafi çevirip ferd-i vahit kimseyi dışarı bırakmayıp ale'sabah Hıtanarraf Ali Fıza Bey icraat-ı acizime memnun ve mükkafat olmak üzerekuvaya-yı İhliliye Binbaşılığı acizlerine verildi.

4)Şejou'nun Urfa'dan hareketinde maliyetindeki kuvvetimle Telfatur Topanı'nda gece saat 7 rekdelerinde bekliyordum. Hareketleriyle hemen kuvvetlerini mahdudlar ile takiplerine gönderip nöktaları ile umum nöktalara haberdar edip acizleri de takibe etkin sabaha gün mevkiide aşayir tarafından onları çevirip avn-i ay niyat-ı huri ile mahdudine sobahiyet verildi. Sebake Muharebesi'nde çetelerinin yedem Mehmet Bin A'ne ile iki نفر çehit verdim.

5)Fransızlar Şejou'nun antikamına almak üzere Sarcuç'tan büyük bir kuvvetin hareket-i sayıya olduğu gibi nokta saat zarfında çetelerimle ve gerekme yakın havalideki ahali'den 200'den fazla piyade ve süvariyle Sarcuç'a mütevvecihen vusulünden 4 saat zarfında oradaki top ve kuvvetimle biligtirak Harapraz İstasyonundaki Fransız otyah nöferlerin 5 Mayıs 1336 çarrafında günü Ur-man kuvvetine kaena giderek Hırcağ nam mevkiinde vuku bulan herpe tekkirlikler gösterip öldü edilmiş.

6)Bu muvazata daha ehemmiyetli hizmetlerin sevk eylemiş-tir. Ve harp mükkolince de çetelerine ilhan ve iano alınmayıp on-ların vatan ve diyanet ve hamiyet namına fedakârane hizmetten sonra vatanis olduğum innelerin ilahaberleri yedi-i acizide mevcuttur. Bu hizmetlerime karnı takdir olunmadı. İstifan acizlerini arkadaş ve analiye karşı mahzun ve mahviyetten vikayo-i acizannanl omal-lerim misillî bir mahdudun taltifini istihvan eyleyin efendim.
1 habda ferman.Ş Rylül 1341

Urfa'nın Şeyhliye Mahallesi'nden
Meclis-i 'Ammi azasından
Şeyho-yı Ramazan

Şeyho Ramazan Efendinin Dilekçesinin çevirisi

II. Badıllı Sait Bey

1882 - 1944 (Hamo Husna) Badıllı Aşireti Reisi Sait Bey, Fransız işgali süresince ailesi ve aşireti ile birlikte Urfa Savaşı'nın fedaisi olarak çalışanlardandır. Bütün cephelerine canı gönülden katıldığı Urfa Mücadele'sinde Fransızlar'ın Urfa'yı tahliyesini takiben maiyeti ile Antep Savaşı'na da katılmış dönemin Jandarma Kumandanınının deyişi ile "vakf-ı hayat" etmiştir. Urfa ve Antep cephelerinde fedakârca çalışmalarından dolayı El-Cezire Cephe Kumandanı Nihat Paşa tarafından Padişah namına Gümüş İftihar Madalyası'yla ve TBMM tarafından 1926 yılında Kırmızı Şeritli İstiklal Madalyası ile ödüllendirilmiştir.

باوای شیره نوری سید سید

دوره و منتها جهاد من استی این خرمات و قدر آثار انکار و حکومت سینه علمیه از هر حرکتی
مشترک بنیاد تا بیاستد استی این خرمات و قدر آثار انکار و حکومت سینه علمیه از هر حرکتی
اوله رن بر فطرت کوشش از قمار مرالیه سید نه جلف استرم هر دو اتم کوی خسته
صبر از قمار انرا بر این بر مرز سینه مانع و حاکم از دست خسته میا سید بر اینها
بیتیل ازیر ملک از دره اشیر بود لری بالست طیر اعلا طهره به صورت اول استم

Gümüş İftihar Madalyası Taltifnamesi

Badıllı Aşiret Reisi Sait Bey'e

Urfa ve Ayntab cephelerinde sebmeden hidemat ve fedakârlığı-
nıza, hükümeti seniyye aleyhine icrayı hareket eden aşayiri bağıye-
nin tahribatında sebmeden hidemat ve fedakârlığınıza mebni sizi
nam-ı namiyi Hazret-i Padişahîye olarak bir kıta gümüş iftihar
madalyasıyla taltif ettim. Her daim bu gibi hidematı sefeskârlığına
ve birbirlerine zümrei müslimine nafî ve hadim olmanız cümlei
temenniyatımdır. Beratı Hümayunla tebdil edilmek üzere iş bu
buyrultu bittasdir icra kılındı. 3 Teşrinievvel 1336

El-Cezire Cephe kumandanı
Mirliva Nihat

تاریخ و تقدیر نامه ای بر سر ۱۱ نفر از ۱۲۰۰ نفری که در جنگ ۱۹۱۵

استقلال
و تقویت

بموجب این سند بمناسبت شهادت و شجاعت در جنگ ۱۹۱۵
دو نفر از این جناب آقایان را به استیفاء از خدمت
مقرر گردید و این استیفاء در تاریخ ۱۳۰۴

۱۰۰۰

استاد و سرایدار کورگان امپراتوری
محمد علی پاشا

İstiklal Madalyası Vesikası

İstiklâl Madalyası Vesikası

No: 4401

Mücadelei Milliye esnasında bilfiil ateş hattında fedakârane hizmeti sebketmesinden dolayı TBMM nin 16.5.1926 tarihinde vuku bulan 3. içtima senesi, 100. içtimaının 1. celsesinde zirde hüviyeti muharrer Sait Bey'e bir kıta kırmızı şeritli İstiklâl Madalyası verilmiştir.15.6.1926

TBMM Riyaseti
Mustafa Kemal

Hüviyeti :
Badıllı Aşiret reisi
Sait Bey- Urfa.

DİZİN

A

- Abraham, 48
- Abuzer oğlu Abdi, 47
- Adana, 13, 36, 73, 75, 77, 94, 103, 113, 120
- Adil Bey, Baytar MufettiŐi, Urfa MHC üyesi., 15, 25, 126
- Afrika Mangası, 42, 121
- Akabe Boğazı, 62
- Akçakale, 29, 42, 70, 77
- Akif Sözeri (Yedek Subay), 27, 28, 65
- Albay Ahmet Cevdet Bey, Diyarbakır XIII. Kolordu Komutan Vekili, 74
- Albay Bremond, Fransız Komutan, 75, 103
- Albay Normand, Fransız Komutan, 16, 29, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 99
- Ali İhsan Paşa, VI. Ordu Komutanı, 10, 26, 97
- Ali Rıza Bey, Urfa Mutasarrıfı, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 21, 24, 25, 26, 30, 31, 33, 36, 55, 65, 71, 72, 80, 81, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 94, 95, 96, 101, 102, 110, 111
- Ali Saib Bey , Urfa Kuvayı Milliye Komutanı, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 37, 38, 55, 56, 57, 59, 60, 61, 62, 65, 71, 72, 73, 74, 95, 111
- Ali Saib Bey, Urfa Kuvayı Milliye Komutanı, 24

Ali Yaver Efendi, 92
Amasya, 113
Amerika, 21, 34, 55, 102
Anadolu ve Rumeli Müdafaayı Hukuk Cemiyeti, 33,
35
Aneze Aşireti, 15, 17, 29, 45, 77
Antep, 34, 35, 36, 60, 62, 76, 77, 95, 103, 127, 128,
132
Arabikâtibizâde Komiser Şakir, 11
Arabizade Reşid, 26
Arap, 10, 13
Arappınarı, Tren İstasyonu, 15, 42, 43, 44, 45, 46,
48, 49, 61, 64, 121, 128
Arif Yazgan, 60
Artin Cemal, 80
Aynelarus Köyü, 29
Aziz Rızkı, Siverek Jandarma Komutanı, 99

B

Badıllı Aşireti, 14, 25, 29, 110, 113, 132
Barış Konferansı, 43, 89
Barutçuzâde Hacı İmam, 11, 15
Basravî, (Ketkânlı Aşiret Reisi), 10, 43, 46
Bediüzzaman Karakolu, 18
Bekir Arus Ağa (Bazıki Aşiret Reisi), 128
Berazi Aşireti, 17, 43, 50
Bırdırej, 48, 98, 129

- Binbaşı Halit, XIII. Kolordu Kurmay Başkanı, 11, 97, 101
- Binbaşı Hauger, Urfa'yı işgal eden Fransızların Komutanı, 12, 21, 59, 66, 121
- Binbaşı Hüseyin, 1. Süvari Alayı Komutanı, 98
- Binbaşı İhsan, Emekli Urfa Jandarma Tabur Komutanı, 25
- Binbaşı Nuri, Pehlivanzade, 30
- Birecik, 9, 42, 89, 120, 121, 124
- Bozan Bey, (İzollu Aşiret Reisi), 18, 50, 123, 124, 125, 127
- Bucak Aşireti, 14, 110
- Bursa, 113

C

- Cerablus, Tren İstasyonu, 13, 21, 38, 42, 43, 47, 49, 58, 86, 98, 120, 121
- Cezayir Avcı Alayı, 120, 121
- Cudi Paşa, (Bucak aşireti ve Siverek MHC Reisi), TBMM 2. dönem Urfa Mebusu, 72
- Cumhuriyet Halk Fırkası, 106

D

- Defrance, Fransız Yüksek Komiseri, 76
- Dergezenli Mahallesi, 27, 28, 124, 126
- Dersaadet, 70, 101
- Derviş Temo, 64
- Deyrizor, 94

Didan Aşiret Reisi Melikzâde Mustafa, 43
Diyarbakır, 33, 60, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 84,
85, 86, 95, 99, 104, 106, 112
Dögerli Aşiret Reisi Bekir Bey, 124
Dögerli Aşireti, 15, 123
Dr. Agop Beşliyan, Ermeni Cemaati Lideri, 21, 48,
57, 58, 59, 66
Dr. Lambert, 89, 90
Dr. Vischer, 18, 21, 58

E

Elcezire, 96, 98
Ellisekiz Meydanı, 30
Ermeni Cemaati, 21, 48, 57, 58, 87
Ermeni Gönüllüleri, 10
Ermeni Piskoposu, 75
Ermeni Yetimhânesi, 18
Ermeniler, 20, 21, 22, 36, 37, 38, 46, 47
Erzurum, 105, 106
Erzurum Kongresi, 10

F

Faik Bey, Diyarbakır Valisi, 75
Faik Bey, Maliye Müfettişi, 24
Felâh-ı Vatan Grubu, 105
Ferit Paşa Hükümeti, 80, 81
Fevzi Bey, Sulh Hakimi, 24

Fırat, 15, 49, 69

Firuzpaşa, 60, 89, 90

Fransız Cumhuriyeti, 13

Fransızlar, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 24,
26, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39,
42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 55, 56, 57, 58, 59,
60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 69, 71, 73, 76, 80, 84,
85, 86, 88, 89, 90, 94, 95, 96, 98, 99, 102, 103,
110, 111, 123, 129, 132

G

Galipbeyzâde Mustafa, (Picanlı Aşiret Reisi), 43

Genç Vilayeti, 80

General Barrow, İngiliz Komutan, 9

General Davis, 42

General Gouraud, 17, 69, 70, 74

George Picot, Fransız Yüksek Komiseri, 36

Geysî Aşireti, 13

Gökoğluzâde Haşim, (Şeddadı Aşiret Reisi), 43

Güllüzâde Hacı Osman, 10

Gültepe, Tren İstasyonu, 42, 49

H

Hacı Bedirağazâde Halil, 11

Hacı Hayâli Efendi, Yaşarzade. Urfa Mebusu, 49

Hacı Mustafa Çavuş, 11, 61

Hacialiefendizade Ali Efendi, Bkz. Siverekli Ali
Efendi., 110

Hacialiefendizade Eyüp Sabri, 112
Hacialiefendizade Mehmet Sakıp, 112, 113
Hacialiefendizade Osman Paşa, 110
Hacıhıdırzade Mehmet, 43
Hacıkâmilzade Ahmet Rami, 26
Hacıkâmilzade Hacı Mustafa Reşid, 11, 26
Hacıkâmilzade Hacı Mustafa, Urfa Belediye Reisi,
29, 112, 125
Hacisazade Halil Ağa, 47
Hacisazâde Osman Ağa, 47
Hacisazâde Ömer Ağa, 47
Haçım Bey, (Aneze Aşiret Reisi), 15, 17, 44, 45
Halep, 9, 25, 34, 42, 53, 71, 103, 112, 115
Halk Fırkası, 97
Harapnaz, Tren İstasyonu, 29, 42, 47, 49, 121, 126
Harbiye Nezareti, 10, 34, 37, 38, 45, 69, 72, 74, 95
Harran, 13, 95, 99, 102
Heyeti Temsiliye, 35, 81, 82, 83, 84, 101, 105
Hristiyanlar, 84
Hürriyet ve İtilâf Partisi, 111

İ

İaşe Kurulu, 129
İbrahim Paşa, (Millî Aşireti Reisi), 9
İmam Bakır, Harran'da ziyaret yeri, 13
İngilizler, 9, 10, 12, 26, 33, 35, 42, 43, 54, 69, 80,
84, 97, 102, 103, 104, 105, 111

İsmail Hakkı Bey, Ceza Reisi, 24
İsmail Suphi Bey, Burdur Mebusu, 104
İsmet Paşa, 39
İstiklâl Mahkemesi, 95, 103, 106, 107, 112
İtilâf Devletleri, 34, 36, 43, 81, 82, 83

K

Kafkasya, 9
Karaköprü, 9, 17, 20, 28, 29, 55
Karalök'ün Bağı, 18, 125
Karapınar Köyü, 46
Kemal Badıllı, 99
Kemancızâde Fuat, 18
Kemancızâde Nuri, 47
Ketekanlı Aşireti, 43
Kılıç Ali Bey, 66
Kilikya, 12, 24, 34, 42, 74, 95, 96
Kozan, 24, 31, 94
Kuvayı Milliye, 15, 17, 19, 29, 30, 31, 37, 38, 47,
48, 55, 56, 59, 61, 62, 65, 66, 69, 70, 81, 86, 87,
88, 94, 95, 98, 99, 103, 123, 126, 129
Külaflı Tepesi, 27, 126
Kürkçüzade Bican Efendi, 110
Kürkçüzâde Mahmud Nedim Efendi, 19
Kürkçüzâde Osman Efendi, 19
Kürkçüzade Ömer Edip Efendi, 71
Kürt, 9, 112, 113

M

- Mahmud Bey, (Milli Aşiret Reisi), 10, 86
Malta, 97
Mamozâde Hasan, 47
Mardin, 11, 14, 33, 69, 70, 71, 76, 78, 85, 96
Meclisi Mebusan, 3, 25
Mektele Köyü, 46
Mersavizade Raif Efendi, 115
Mesut Bey, Suruç Kaymakamı, 13, 43
Mihran, Ermeni Cemaati Temsilcisi, 48, 57
Millet Köprüsü, 21, 30
Milli Aşiret Reisi Mehmet, 43
Milli Aşireti, 36, 74
Miss Holmes, Amerikan Yetimhanesi Yöneticisi, 18,
87, 88, 89, 90
Mollazâde Mahmud Efendi, 11
Mondros Mütarekenâmesi, 9, 15, 26, 42, 66, 97
Murad'ın oğlu Hacı Osman, 20
Mustafa Çavuş, İzmirli, 61
Mustafa Kemal Atatürk, 12, 19, 20, 26, 33, 36, 37,
38, 39, 95, 103, 105, 113
Müdafaayı Hukuk Cemiyeti, 3, 10, 13, 17, 25, 26,
33, 95, 96, 99, 129
Müftü Hasan Efendi, 10, 25, 90
Mülâzım Halil Münir, 61
Mülâzım Hüseyin Pertev, 11, 13, 43

Mülâzım Ömer İzzet, 22, 27, 65

N

Nebozâde Hacı İmam Efendi,, 11, 30

Nino Hacı Bekir'in Hanı, 20

Normand, 70

Numune Mektebi, 30

Nusret Bey, Urfa Mutasarrıfı, 9, 10, 12, 25, 33, 80,
90, 97

O

Odabaşızade M. Emin Efendi, Siverek Belediye
Reisi, 29

Odabaşızade Mahmut Efendi, (Kırvar Aşiret Reisi),
Urfa Mebusu, 72

Onikiler, Fransız İşgaline karşı oluşturulan
MHC'nin nüvesi., 11, 101

Ö

Ömer Cevheri, (Şeyhanlı Aşireti Reisi), 113

Ördekli Mehmet Ağa, 106

R

Rastgeldi Yusuf, 61

Rastgeldizâde Hacı Ahmet, 18

Refet Bey, Kolordu Komutanı, 103, 105

Revandiz, 94

S

- Sait Bey, (Badıllı Aşireti Reisi), 14, 25, 29, 99, 110, 112, 113, 132, 136
- Salih el-Abdullah, (Siyala Aşireti Reisi), 13, 86
- Samsat Kapısı, 61
- Sarımağara, 49, 98
- Selahaddin-i Eyyûbi, 44
- Senegal Avcı Alayı, 42, 120, 121
- Servet Sıtkı, 99
- Seydelhüsünü, 99
- Seyfettinbeyzade Ömer Bey, Dinai Aşiret Reisi, 43
- Seyit Mehmet Efendi, V. Tümen istihbarat memuru, 14, 101
- Sivas Kongresi Beyannamesi, 33
- Siftek, Tren İstasyonu, 15, 42, 45, 47, 49
- Sivas, 11, 33, 36, 81, 82, 101, 103, 105, 106
- Sivas Kongresi, 26, 33, 81
- Siverek, 9, 11, 13, 17
- Siverekli Ali Efendi, 14, 15, 25, 84, 102
- Siyala Aşireti, 13
- Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı, 110
- Sultantepe Köyü, 29
- Suriye İtilâfnamesi, 12, 42
- Suruç, 10, 15, 17, 22, 38, 42, 43, 44, 45, 46, 47

Ş

- Şahinbeyzade Bozan Bey, (Berazi Aşireti Reisi), 50

Şahinbeyzade Mustafa Bey, (Berazi Aşireti Reisi), 44,
50
Şahinbeyzadeler, 43
Şam, 27
Şark İstiklâl Mahkemesi, 95, 112, 113
Şebeke, 22, 29, 31, 38, 48, 59, 63, 64, 66, 89, 90,
126, 127, 128, 129
Şebeke Boğazı, 64
Şekerci Eyüp, MHC üyesi, 30
Şekerci M.Emin, 64, 129
Şellizâde Ali, 11
Şerif Bey, Edirne Mebusu, 102
Şevket Bey, Harran Kaymakamı MHC üyesi, 15
Şeyhanlı Aşireti, 127
Şeyho Ramazan Efendi, Kuvayı Milliye reislerinden,
123, 127
Şeyho Ramazan oğlu Abdulhamit, 129
Şimendifer Hattı, 15
Şişko'nun Damı, 129
Şükrü Nasih Efendi, Son Osmanlı Meclisi Mebusan
Üyesi, 14, 84, 90, 101, 102, 103, 104

T

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, 97
Topçu İhsan Bey, 95, 103

V

Vezir Hamamı, 16

X

XIII. Kolordu Kumandanlığı, 33, 38, 69, 71, 72, 97

Y

Yanya, 99

Yarbay Akif, XIII. Kolordu 'nun Siirtteki II. Tümen Komutanı, 19, 97

Yarbay Capitrel, Fransız Komutan, 121

Yarbay Depoir, Fransız Komutan, 13

Yarbay Kenan, XIII. Kolordu'nun Mardin'deki V. Tümen Komutanı, 14, 84

Yarbay Thibault, Fransız Komutan, 120

Yüzbaşı Hacı İzzet, 46

Yüzbaşı Hasan Fehmi, 27

Yüzbaşı Hüsnü Bey, 27

Yüzbaşı Sabri Bey, 38, 98

Yüzbaşı Sajous, Urfa'yı işgal eden Fransızların siyasi yöneticisi, 12, 13, 21, 22, 44, 58, 75, 110

Z

Zeki Bey, Gümüşhane Mebusu, 102

Kitaptaki Yazıların Yayınlandıkları Yerler

Bir Kuvay-ı Milliye Öyküsü: Urfa'nın Kurtuluşu,
Edessa Dergisi Sayı:1

Ali Saip ve Kurtuluş Savaşımız. Şanlıurfa Kurtuluşu ve Tarihi Sempozyumu (1985-1986). Urfa Bel. Yayını . 1987

Mustafa Kemal ve Urfa'nın Kurtuluşu. Ş.Urfa Kurtuluşu ve Tarihi Sempozyumu (1985-1986). Urfa Belediyesi yayını. 1987

Kurtuluş Savaşında Suruç Cephesi, ŞURKAV Dergisi. Sayı:20

Fransızların Urfa'yı Tahliyesi ve Şebeke Olayı, Şanlıurfa Kurtuluşu ve Tarihi Sempozyumu Bildirileri Ş.Urfa Belediyesi yayını. 1987

Fransız Albayı Normand Urfa'da. Kurtuluşumuz 65. yıl Ş.Urfa Belediyesi yayını, 1985, sf. 29.

Urfa'nın Kurtuluşu ve Mutasarrıf Ali Rıza Bey. ŞURKAV Dergisi s:1, sf.11-16

Kurtuluş Savaşımızda Kumandanlar. Şanlıurfa'nın Kurtuluşu ve Tarihi Sempozyumu Urfa Belediyesi yayını. 1992

Urfa'daki Fransız İşgal Kuvvetleri. Eyvan Dergisi, 11 Nisan 2006

Kurtuluş Savaşçıları. Edessa Dergisi sayı : 2, sf.44

Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda Urfa Mebusları -1 "Şükrü Nasih Efendi". Edessa Dergisi, s:3, sf. 8-11.

Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda Urfa Mebusları- 2 "Siverekli Ali Efendi". Edessa Dergisi, s:7 , sf.22-24.

Müslim C. AKALIN

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunu. Çeşitli gazete ve dergilerde muhabirlik, köşe yazarlığı, yayın yönetmenliği yaptı. Urfa tarihi, kültürü ve özellikle Urfa'nın kuruluş tarihiyle ilgili yazı ve makaleleri çeşitli dergi ve gazetelerde yayınlandı.

Eserleri:

1. Milli Mücadelede Urfa "Anılar/Belgeler" (Genişletilmiş 3. baskı - 2009)
2. Urfa Mutasarrıfı Şehit Nusret Bey'in Nemrut Mustafa Paşa Divan-ı Harbindeki Savunması (Genişletilmiş 2. baskı - 2011)
3. Urfa Mücahedesesi (Bnb. Ali Rıza Bey'in Hatıratı - 2. baskı 2010)
4. Urfa'nın Kurtuluşuyla İlgili Belgeler (1997).
5. Cumhuriyet Halk Fırkası Urfa Heyet-i İdaresi Mukarrerat Defteri (1999)
6. "Şanlıurfa-Uygarlığın Doğduğu Şehir" (Cihat Kürkçüoğlu-Sabri Kürkçüoğlu- -Selahattin Güler'le birlikte - 2002)
7. Derdim Çoktur Hangisini Yazayım (2004).
8. Urfa Destanı ("Milli Mücadelede Urfa" dan ayrı basım - 2008)